

krakow

CITY OF
LITERATURE

KRAKÓW 2013

SPIS TREŚCI

1. Kraków Miasto Literatury UNESCO.	4	3. Portret miasta.	12
Zespół roboczy	4	Podstawowe informacje o mieście	12
Wsparcie społeczności międzynarodowej.	5	Historyczne centrum	13
Zespół zarządzający.	5	Mieszkańcy	13
Osoby do kontaktu	5	Wielokulturowy profil miasta	13
2. Wprowadzenie.	6	Europejskie Miasto Kultury 2000	15
Dziesięć powodów, dla których Kraków		Edukacja.	16
powinien otrzymać tytuł Miasta Literatury		Gospodarka oparta na wiedzy.	17
UNESCO	7	Władze samorządowe	19
1. Kulturalna stolica Polski i Europejskie		Kultura i zarządzanie kulturą	19
Miasto Kultury 2000.	7	Strategie i rozwój infrastruktury	
2. Wielowiekowe dziedzictwo literatury.	7	kulturalnej	19
3. Edukacja.	7	Realizowanie strategii kultury –	
4. Działalność instytucji literackich	7	zarządzanie kulturą	19
5. Festiwale literackie	8	Inwestycje infrastrukturalne w obszarze	
6. Stypendia i nagrody literackie	8	kultury	22
7. Rynek książki	8	Współpraca międzynarodowa	22
8. Biblioteki i unikalne zbiory	9	Najważniejsze centra kultury	23
9. Miasto noblistów.	9	Domy i ośrodki kultury	25
10. Miasto poezji	9	Muzea	25
		Muzyka.	27
		Film	28
		Teatr	29
		Turystyka	30

Krakowski Rynek Główny

Fot. G. Ziemiński, www.fotohuba.pl

4. Kraków literacki	32
Twórcy literatury	32
Wydawcy i rynek książki	34
Instytut Książki	36
Stowarzyszenia literackie	36
Tłumacze	37
Edukacja pisarska	38
Nagrody literackie i teatralne	39
Stypendia literackie	40
Biblioteki	40
Media lokalne, ogólnopolskie i literackie	41
Księgarnie	42
Antykwariaty	43
Cykliczne wydarzenia literackie i promujące czytelnictwo	43
Festiwal Conrada	43
Festiwal Miłosa	46
Reading Małopolska	46
Targi Książki i Targi Książki dla Dzieci	46
Noc Poezji	47
Krakowski Salon Poezji	47
Małopolskie Dni Książki – „Książka i Róża”	47
Drugie życie książki	47
Turniej jednego wiersza	47
Slam w Magazynie Kultury	47
Strefa Wolnego Czytania	48
Dni Tischnerowskie	48
Dni Norwidowskie	48
Gadający Pies	48
E-multipoetry	48
Turystyka literacka	48
Podsumowanie	49
5. Strategie literackie – wizje uczestnictwa – wizje rozwoju	50
Najważniejsze zagadnienia strategii miasta literatury	50
Integrowanie różnorodnego życia literackiego	50
Tworzenie połączeń: literatura, nowe media i przemysły kreatywne	53
Kreowanie postaw czytelniczych	56
Organizacja wydarzeń i festiwali literackich	57
Wspieranie rozwoju przemysłów książki	58
Tworzenie warunków do uobecniania się literatury w przestrzeni publicznej	58
Rozwijanie programów stypendialnych	59
Rozwijanie związków literatury z prawami człowieka	60
Zacieśnianie współpracy międzynarodowej w dziedzinie literatury	61
Edukacja literacka	61
Perspektywy realizacji programu	63
Ramowy harmonogram prac	63
Propozycje finansowania	63
6. Dodatek	64
Dzieje literatury i drukarstwa w Krakowie	64

Festiwal Miłosa 2011

Fot. T. Wroch

1. KRAKÓW MIASTO LITERATURY UNESCO

Wniosek Miasta Kraków w Polsce, złożony w 2011 roku przez pana **Jacka Majchrowskiego** – Prezydenta Krakowa, mieszkańców Krakowa oraz jego społeczność literacką.

Aktualizacja: sierpień 2013 roku zgodnie z wytycznymi przekazanymi podczas spotkania roboczego w Paryżu 22 marca 2013 panów **Francesco Bandarina** (Zastępcy Dyrektora Generalnej ds. Kultury UNESCO) i **Mauro Rosiego** (Specjalisty Programowego UNESCO ds. Muzeów i Sektora Kreatywnego) z panią **Magdaleną Sroką** (Zastępcą Prezydenta Miasta Krakowa ds. Kultury i Promocji Miasta) i panem **Robertem Piaskowskim** (Koordynatorem programu Kraków Miasto Literatury), a także drogą elektroniczną przez pana Mauro Rosiego.

Zespół roboczy

W prace nad realizacją wniosku, ale także w wytyczenie strategii literackich zaangażowali się pisarze, eksperci związani z życiem literackim i kulturalnym, pracownicy uniwersyteccy i biblioteczni, wydawcy, przedstawiciele organizacji pozarządowych, szefowie instytucji kulturalnych, dziennikarze, menedżerowie kultury, księgarze, urzędnicy miejscy, zaś koordynacją wniosku zajęło się Krakowskie Biuro Festiwalowe.

Do prac zespołu roboczego zaproszeni zostali m.in.: **Filip Berkowicz** – Doradca Prezydenta Krakowa ds. Kultury; **Ewa Bolińska** – Prezeska Fundacji Znaczący się; **Agata Chełstowska** – Wydział Strategii i Rozwoju Miasta, Referat Analiz i Prognoz Rozwoju Miasta; **Beata Czajkowska** – Fundacja Znaczący się; **Stanisław Dziedzic** – Dyrektor Wydziału Kultury i Dziedzictwa Narodowego Miasta Krakowa; **Grzegorz Gauden** – Dyrektor Instytutu Książki; **Katarzyna Gądek** – Dyrektor Biura ds. Turystyki Miasta Krakowa; **Danuta Glondys** – Dyrektor Stowarzyszenia Willa Decjusza, Ekspert Komisji Europejskiej ds. Europejskich Stolic Kultury; **Grażyna Grabowska** – Prezes Spółki Targi w Krakowie, organizator Targów Książki w Krakowie; **Krzysztof Grüner** – Doradca Prezydenta Miasta Krakowa ds. Współpracy Zagranicznej; **Iwona Haberny** – ówczesna Dyrektor Promocji Wydawnictwa Literackiego w Krakowie, obecnie szefowa agencji promocyjnej OKO; **Izabela Helbin** – Dyrektor Krakowskiego Biura Festiwalowego; **Jerzy Illg** – Redaktor Naczelny Wydawnictwa ZNAK, Dyrektor Festiwalu im. Czesława Miłosza; **Grzegorz Jankowicz** – Wiceprezes Wydawnictwa Ha!art, Dyrektor Wykonawczy Międzynarodowego

Festiwalu im. Josepha Conrada, Redaktor Literacki „Tygodnika Powszechnego”; **Olga Jaros** – Muzeum Narodowe w Krakowie; **Szymon Kloska** – Ekspert Instytutu Książki w Krakowie; **Anna Korfel-Jasińska** – Wydział Edukacji Urzędu Miasta Krakowa; **Agnieszka Kosińska** – wieloletnia asystentka Czesława Miłosza; **Piotr Marecki** – doktor UJ, krytyk i wydawca, Redaktor Naczelny wydawnictwa Ha!art, Dyrektor Krakowskiej Szkoły Scenariuszowej; **Krzysztof Markiel** – Dyrektor Wydziału Kultury Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego; **Michał Paweł Markowski** – Prof. Stefan and Lucy Hejna Chair in Polish Language and Literature, Professor and Head, Slavic and Baltic Languages and Literatures University of Illinois at Chicago, Dyrektor artystyczny Międzynarodowego Festiwalu Literatury im. Josepha Conrada; **Agata Mierzyńska** – Biuro Współpracy Zagranicznej Urzędu Miasta Krakowa; **Piotr Mucharski** – Redaktor Naczelny „Tygodnika Powszechnego”, Dyrektor Programowy Międzynarodowego Festiwalu Literatury im. Josepha Conrada; **Małgorzata Niemczyńska** – Dziennikarz działu literackiego „Gazety Wyborczej”; **Michał Niezabitowski** – Dyrektor Muzeum Historycznego Miasta Krakowa; **Andrzej Nowakowski** – doktor i wykładowca na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, fotograf, dyrektor Wydawnictwa Towarzystwa Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS; **Małgorzata Nycz** – Redaktor Naczelna Wydawnictwa Literackiego w Krakowie; **Robert Piaskowski** – polonista, Zastępca Dyrektora ds. Programowych Krakowskiego Biura Festiwalowego, koordynator Wniosku Kraków Miasto Literatury UNESCO; **Jacek Popiel** – profesor UJ, Dziekan Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego; **Agnieszka Rasińska-Bóbr** –

ekspert Instytutu Książki w Krakowie; **Grzegorz Słacz** – Redaktor Naczelny miesięcznika „Karnet”; **Magdalena Sroka** – Zastępca Prezydenta ds. Kultury i Promocji Miasta; **Paweł Szlachta** – Prezes Zarządu Fundacji Klaster Przemysłów Kultury i Czasu Wolnego INRET; **Joanna Szulborska** – Wydział Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Miasta Krakowa; **Barbara Turlejska** – Zastępca Dyrektora Wydziału Kultury i Dziedzictwa Narodowego Miasta Krakowa; **Marcin Wilk** – redaktor literacki, krytyk, dziennikarz, redaktor Dziennika Polskiego, redaktor wniosku Kraków Miastem Literatury UNESCO. W prace nad wnioskiem zaangażowali się także studenci Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz wolontariusze.

Wsparcie społeczności międzynarodowej

Poparcia dla starań Krakowa o tytuł Miasta Literatury UNESCO udzielili: m.in.: Adonis, Zygmunt Bauman, Susan Bernofsky, Marek Bińczyk, Anders Bodegård, Wiera Burlakowa, Roberto Calasso, Andrej Chadanowicz, Stefan Chwin, Bei Dao, Duo Duo, Peter Esterházy, Janusz Głowacki, Juan Gelman, Namita Gokhale, John Gray, Manuela Gretkowska, David Grossman, Julia Hartwig, Miriam Van hee, Jane Hirshfield, Eva Hoffman, Ryszard Krynicki, Michael Krüger, Fleur Jaeggy, Hatif Janabi, Mario Vargas Llosa, Richard Lourie, Alain Mabanckou, Alberto Manguel, Eduardo Mendoza, Herta Müller, Uładzimir Niaklajew, Amos Oz, Brian Patten, Orhan Pamuk, André Rouillé, Janusz Rudnicki, Steve Sem-Sandberg, Ben Shalev, Anna Schloss, Zadie Smith, Gary Snyder, Matteo Terzaghi, Jeanette Winterson, Adam Zagajewski.

Szczególne wsparcie dla starań Krakowa wyraziła w ostatnich miesiącach swojego życia **laureatka literackiej Nagrody Nobla Wisława Szymborska**.

Oficjalne wsparcie dla starań Krakowa wystosowały również miasta partnerskie Krakowa: Solura, Zagrzeb, Dublin, Edynburg, Wilno, Budapeszt, Bratysława, Orlean, Rochester, Norymberga, Rzym, Wiedeń, Lipsk, Ostrawa i Mediolan, członkowie Sieci Miast Kreatywnych UNESCO w dziedzinie literatury: Norwich, Melbourne, Iowa City, Reykjavik, miasta aplikujące do Sieci: Neapol, Praga, Lwów i Vancouver, a także miasta posiadające wieloletnie tradycje literackie i stawiające na literaturę

w strategiach rozwoju kulturalnego: Bratysława, Madryt, Stavanger i Bruksela.

Ponadto, wsparcie dla Krakowa zadeklarowali: **Przewodniczący Polskiego Komitetu ds. UNESCO prof. dr hab. Andrzej Rottermund** oraz **Sekretarz Generalny Polskiego Komitetu ds. UNESCO, prof. dr hab. Sławomir Ratajski**, **Dyrektor Instytutu Książki Grzegorz Gauden**, **rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr hab. Karol Musioł**, **Prezes Polskiego PEN Clubu Adam Pomorski**, a także przedstawiciele międzynarodowych instytucji literackich: **przewodniczący Rady International Cities of Refuge Network (ICORN) Peter Ripken** oraz **prezydent PEN International John Ralston Saul**.

Zespół zarządzający

Wniosek został złożony do organizacji UNESCO przez Miasto Kraków w Polsce 30 grudnia 2011 roku na wniosek Prezydenta Miasta Krakowa prof. Jacka Majchrowskiego. Nadzór nad realizacją wniosku: **Magdalena Sroka** – Zastępca Prezydenta ds. Kultury i Promocji; **Koordynacja wniosku:** Krakowskie Biuro Festiwalowe – Dyrektor Izabela Helbin; **Koordynator projektu:** Robert Piaskowski – Zastępca Dyrektora KBF ds. Programowych; **Redaktor wniosku:** Marcin Wilk – polonista, dziennikarz literacki; **Współpraca redakcyjna:** Agnieszka Rasińska-Bóbr, Urszula Chwalba, Anna Ćmil, Marcin Dyrz, Katarzyna Erbel, Zuzanna Grüner, Danuta Glondys, Katarzyna Grzęda, Grzegorz Jankowicz, Jakub Kulasa, Szymon Kloska, Aleksandra Nalepa, Robert Piaskowski, Grzegorz Słacz, Anna Słowikowska-Bogacka, Ryszard Wołosiuk; **Redakcja aktualizacji wniosku:** Maciej Jakubowiak, Robert Piaskowski, Grzegorz Słacz.

Osoby do kontaktu

Robert Piaskowski – Zastępca Dyrektora ds. Programowych, Krakowskie Biuro Festiwalowe; ul. Olszańska 7, 31-513 Kraków, Polska; +48 509 260 692; piaskowski@biurofestiwalowe.pl

Maciej Jakubowiak – Specjalista ds. Literackich, Krakowskie Biuro Festiwalowe; ul. Olszańska 7, 31-513 Kraków, Polska; +48 504 084 577; mjakubowiak@biurofestiwalowe.pl

2. WPROWADZENIE

Władze Krakowa, jego środowiska literackie i akademickie, wszyscy mieszkańcy miasta uznają, że uzyskanie prestiżowego tytułu Miasta Literatury UNESCO jest właściwym podkreśleniem znaczenia Krakowa dla literatury polskiej i światowej oraz ma swoje głębokie uzasadnienie w wielowiekowych tradycjach miasta.

Krakowianie są dumni z literackiej przeszłości i wibrującej różnymi inicjatywami literackimi teraźniejszości. Władze miasta chcą wykorzystać ten entuzjazm i społeczny konsensus dla budowania ważnych programów wspierających różnorodność i bogactwo tutejszych inicjatyw literackich. Staraniom o tytuł towarzyszy przekonanie, że literatura może przyczynić się do poprawy spójności społecznej, stymulować rozwój gospodarczy i rozwój przemysłów kreatywnych, istotnie wpłynąć na dialog międzykulturowy.

Aplikowanie o tytuł Miasta Literatury UNESCO zrodziło potrzebę wzmocnienia kapitałów literackich Krakowa. Działania te zmierzają do stworzenia wieloletniej strategii, pozwalającej na inicjowanie programów literackich oraz tworzenie czytelnych zasad pozyskiwania środków na te programy i kryteriów ich dystrybucji. Projekt Miasto Literatury Kraków został wpisany w Strategię Rozwoju Kultury dla Gminy Miejskiej Kraków na lata 2009-13, a także w opracowywaną właśnie Strategię na lata 2014-20. Opracowanie pierwszej wersji aplikacji sprawiło, że Kraków z większą świadomością i uwagą kształtuje rozmaite programy życia literackiego i połączenia z innymi dziedzinami gospodarki kreatywnej, konsekwentnie wiąże także działania lokalne z działaniem globalnej Sieci Miast Kreatywnych w dziedzinie literatury.

W zgodnej opinii zespołu przygotowującego aplikację tytuł Miasta Literatury UNESCO wzmocni znaczenie Marki Kraków na poziomie politycznym, dzięki czemu będzie pomocny w sukcesywnym powiększaniu środków finansowych (środki miejskie, ale także pochodzące z odpowiednich funduszy zewnętrznych: programów regionalnych, ministerialnych, unijnych) na rozwijanie modelu zarządzania potencjałem literackim miasta i na promocję literackiego Krakowa na płaszczyźnie międzynarodowej.

Tytuł będzie także ważnym argumentem dla pielęgnowania ponadśrodowiskowej solidarności i współodpowiedzialności władz centralnych, miasta i regionu, a także środowisk literackich

i mieszkańców za zachowanie i rozwój literackiego dziedzictwa kulturowego oraz troski o jego nieustanne łączenie z wszystkimi dziedzinami gospodarki kreatywnej. Literacka tożsamość Krakowa kształtowała się w ścisłym związku z całym regionem Małopolski, dlatego Kraków łączy nierozdzielnie swój rozwój na polu literatury z całym Województwem Małopolskim.

Zwieńczeniem i oczywistym znakiem nowoczesnego rozumienia powinności miasta, ale także władz Województwa Małopolskiego, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego względem literatury jako ważnego elementu gospodarki i kultury Krakowa są wspólne działania nad utworzeniem wraz z Instytutem Książki pierwszego w Polsce i tej części Europy – **Forum Literatury**. Stanowiąc rozszerzenie narodowej instytucji promującej literaturę polską, Instytutu Książki, Forum ma się stać partnerem dla wszystkich lokalnych, ogólnopolskich i zagranicznych podmiotów zajmujących się literaturą. Nie tylko będzie koordynować, ale i tworzyć nowe programy rozwoju gospodarki kreatywnej opartej na literaturze i przemysłach książki.

Kraków zamierza także torować drogę do Sieci Miast Kreatywnych UNESCO dla ośrodków miejskich, z którymi prowadzi współpracę kulturalną i gospodarczą: Wilna, Lwowa, Lipska, Bratysławy, Budapesztu, Sankt Petersburga, a także rozwijać współpracę w ramach sieci ze swoimi partnerskimi miastami: Edynburgiem (zarazem pierwszym miastem sieci), Dublinem, a także z Frankfurtem nad Menem. W ramach budowania wspólnych programów literackich Kraków pragnie też zacieśnić współpracę z pobliską Pragą – również aplikującą o tytuł Miasta Literatury UNESCO, Katowicami (aplikującymi o tytuł Miasta Muzyki UNESCO) i Wrocławiem (rozważającym przystąpienie do sieci miast literackich). Powyższe działania mają się przyczynić do podniesienia kulturalnych kompetencji w makroregionie, poprawy spójności społecznej, a także sprzyjać dialogowi społecznemu i międzykulturowemu. W sferze gospodarczej tytuł ma także wpłynąć na rozwój turystyki kulturalnej.

Uzyskanie tytułu Miasta Literatury UNESCO jest szansą na utrwalenie wyznaczonych kierunków rozwoju, pozwalających na rozwój kapitałów literackich zgodnie z duchem artystycznego, społecznego i międzykulturowego

dialogu, i stanowić będzie dla innych miast Europy Środkowo-Wschodniej dowód, że rozwój miasta w oparciu o literaturę i twórczość jest nie tylko możliwy, ale co więcej – niezwykle atrakcyjny i niosący wymierne korzyści.

Oczekując na decyzję UNESCO, miasto konsekwentnie realizuje przedstawione przed dwoma laty założenia, rozwija je, uzupełnia i doskonali, co prowadzi do doprecyzowania, uspołnienienia strategii i włączania nowych partnerów. W ten sposób Kraków realizuje nowe śmiałe projekty (np. program Kraków Miasto Literatury czy Reading Małopolska), zmierzając ku celom tożsamym z misją Miast Literatury UNESCO, czego dowodem jest przedstawiona poniżej aktualizacja wniosku.

Dziesięć powodów, dla których Kraków powinien otrzymać tytuł Miasta Literatury UNESCO

1. Kulturalna stolica Polski i Europejskie Miasto Kultury 2000

Kraków jest najbardziej rozpoznawalnym polskim miastem na świecie, kulturalną stolicą kraju, miastem literatury i poezji. W 1978 roku, decyzją Komitetu Dziedzictwa Światowego UNESCO, Kraków został wpisany na pierwszą listę najcenniejszych obiektów świata. Ochroną objęty został obszar całego Starego Miasta, Wzgórza Wawelskiego oraz historyczna żydowska dzielnica Kazimierz – drugi na świecie (po praskim Józefowie) tak duży i cenny zespół zabytków judaistycznych. Dla podkreślenia trwałego dziedzictwa i wkładu w osiągnięcia kultury i cywilizacji światowej, Kraków został uhonorowany tytułem Europejskiego Miasta Kultury roku 2000. Jednym z filarów pięcioletniego festiwalu *Kraków 2000* przebiegającego pod hasłem *Myśl – Duchowość – Twórczość* były głośne Spotkania Poetów Wschodu i Zachodu.

2. Wielowiekowe dziedzictwo literatury

Kraków jest kolebką języka polskiego i polskiej literatury, z miastem związani byli najważniejsi polscy pisarze, tu krzyżowały się najważniejsze prądy literackie kolejnych epok. Pierwsze skrytoria powstały tu już w XI w., miasto szczyli się swoimi tradycjami wydawniczymi (od początku XVI w.), unikalnymi na światową skalę zbiorami bibliotecznymi. Kraków kojarzony jest także z nazwiskami słynnych autorów, m.in. Josepha Conrada Korzeniowskiego, Stanisława Wyspiańskiego, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Tadeusza Kantora,

Stanisława Lema, Czesława Miłozza, Sławomira Mrożka, Adama Zagajewskiego, Wisławy Szymborskiej. W Krakowie pochowani są najwybitniejsi polscy pisarze i poeci, tu spoczywają romantyczni wieszczowie: Adam Mickiewicz i Juliusz Słowacki. Kraków pełen jest literackich kawiarni, klimatycznych antykwariatów i świetnie zaopatrzonych księgarni nierzadko z kilkunastowiecznymi tradycjami. Także dziś Kraków jest krajowym centrum badań nad literaturą, ale także potęgą w otwieraniu się na nowe formy istnienia literatury: książkę cyfrową, poezję kinetyczną i internetową, literackie gry miejskie, nowe przemysły książki. Kraków przoduje także w Polsce w digitalizacji zabytkowych zbiorów literackich.

3. Edukacja

Miasto posiada bezsporne atuty związane z wielowiekowym rozwojem środowisk twórczych i akademickich. Najstarszy i najważniejszy polski uniwersytet – Jagielloński (Universitas Jagellonica Cracoviensis) powstał tu już w 1364 jako Studium Generale i był drugim po Pradze powstałym w tej części Europy. Dziś dzięki swoim 23 wyższym uczelniom liczba studentów przekracza tu 210 tysięcy, co stawia Kraków na drugim miejscu w Polsce pod tym względem (za Warszawą). Rocznie studia kończy blisko 50 tysięcy osób. Dla studentów ważny jest fenomen dynamicznie rozwijającego się miasta i jego oferta edukacyjna i kulturalna, ale także rozwijający się rynek pracy i nieruchomości. W ten sposób miasto przyciąga i zatrzymuje talenty rozlicznych dziedzin. Kraków jest jednym z największych w Europie centrów kreatywnych, przoduje w tej części Europy jakością kadr naukowych, siłą wyspecjalizowanych centrów badawczo-rozwojowych i kompetentnych wyspecjalizowanych zasobów ludzkich w dziedzinach zarówno humanistycznych, artystycznych, jak i w naukach ścisłych, technicznych, przyrodniczych i IT. Jest także najważniejszym polskim centrum badań literackich dzięki działalności Polskiej Akademii Nauk, Polskiej Akademii Umiejętności i Uniwersytetu Jagiellońskiego.

4. Działalność instytucji literackich

Kraków jest siedzibą najważniejszej narodowej instytucji zajmującej się promocją literatury polskiej w świecie i wspieraniem krajowych programów literackich: powstałego w 2004 roku **Instytutu Książki**. Działają tu także: Związek Literatów Polskich, Związek Pisarzy Polskich, Polska Akademia Nauk – samodzielna instytucja naukowa służąca rozwojowi nauki, jej promocji,

integracji i upowszechnianiu, oraz Polska Akademia Umiejętności, a także niezliczona ilość organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji zajmujących się wspieraniem inicjatyw literackich, przemysłów związanych z książką i promocją literatury w codziennym życiu. W Krakowie mieści się kilkanaście redakcji pism, periodyków i magazynów literackich, niektóre – jak „Tygodnik Powszechny”, Miesięcznik „Znak”, „Dekada Literacka” czy trójjęzyczny „Radar” są nieocenionym forum popularyzowania literatury w skali całego kraju. Zespoły redakcyjne tych tytułów włączają się aktywnie w organizację festiwali i spotkań literackich oraz w działalność krytyczną i wydawniczą. Kraków to także największy i najważniejszy ośrodek teatralny w Polsce, ze scenami o wielowiekowych tradycjach i tymi najmłodszymi, podejmującymi ważne kwestie społeczne, takie jak prawa mniejszości, imigracja czy polityka, kontynuując tym samym ważne tradycje krakowskiego teatru zaangażowanego.

5. Festiwale literackie

Prócz kilkudziesięciu imprez teatralnych, muzycznych i filmowych, Kraków jest gospodarzem najważniejszych festiwali literackich w Polsce: Festiwalu Miłosa oraz Festiwalu Conrada. Do Krakowa rokrocznie przybywają wybitni twórcy z całego świata, jak również doborowe grono polskich pisarzy, poetów, reportażystów. Festiwale te stały się rozpoznawalną w literackim świecie marką i symbolem międzynarodowego święta literatury. Towarzyszą im konferencje naukowe, spotkania tłumaczy i wydawców, równoległe z Festiwalem Conrada odbywają się największe w Polsce Targi Książki, a Festiwalowi Miłosa towarzyszą wydawnictwa i tłumaczenia poezji odwiedzających go gości. W mieście organizowane są także inne wydarzenia wspierające rynek książki i promujące czytelnictwo, m.in. Festiwal Komiksu, Małopolskie Dni Książki – Książka i Róża, Internetowy Turniej Jednego Wiersza, warsztaty 366 wierszy w 365 dni, akcje Drugie życie książki i Multipoezja, a także kolejne odsłony krajowego programu „Cała Polska Czyta Dzieciom”. Aktywnie działają Strefy Wolnego Czytania, akcje promujące czytelnictwo, trudno zliczyć wszystkie wydarzenia okazjonalne: sesje naukowe, seminaria literackie, jubileusze poetów i pisarzy, wydarzenia własne wydawców, bibliotek i księgarni. Ofertę festiwalową uzupełniają kilka ważnych festiwali teatralnych, z których Krakowskie Reminiscencje Teatralna i Boska Komedia należą do najważniejszych tego typu wydarzeń w Polsce.

6. Stypendia i nagrody literackie

W Krakowie przyznawane są liczne i prestiżowe nagrody literackie: **Transatlantyk** w dziedzinie promocji literatury polskiej za granicą; **Nagroda im. Jana Długosza** przyznawana dla najlepszej książki roku w dziedzinie szeroko pojętej humanistyki; **Nagroda im. Kazimierza Wyki** wręczana za wybitne osiągnięcia w dziedzinie eseistyki oraz krytyki literackiej i artystycznej; **Nagroda Poetycka im. Wisławy Szymborskiej** – w dziedzinie poezji; **Nagroda Nowa Kultura Nowej Europy im. Stanisława Vincenza** przyznawana na Forum Ekonomicznym w pobliskiej Krynicy. Inną formą promocji dobrej literatury przez Miasto Kraków jest wręczana co miesiąc nagroda **Krakowskiej Książki Miesiąca**. Krakowskie wydawnictwa i autorzy od lat mają najwięcej nominacji do najważniejszych krajowych i międzynarodowych nagród literackich oraz wyróżnień branży wydawniczej. Działające w Krakowie Stowarzyszenie Willa Decjusza od 12 lat współorganizuje pobyty stypendialne dla młodych literatów oraz tłumaczy. Dotychczas w ramach programów „Homines Urbani” oraz „Dagny” ze stypendium pobytowego skorzystało ponad 100 pisarzy z kraju i zagranicy. W Krakowie przyznawane jest także **Stypendium im. Albrechta Lemppa**, wspierające tłumaczenia i dialog polsko-niemiecki. W 2011 roku Kraków przystąpił do International Cities of Refuge Network (ICORN), prestiżowej sieci 40 miast świata udzielających schronienia prześladowanym pisarzom.

7. Rynek książki

W Krakowie mają swoje siedziby najbardziej prestiżowe i najważniejsze krajowe wydawnictwa, ale nie brakuje także małych, ekskluzywnych i niszowych oficyn bibliofilskich. Równoległe z Festiwalem Conrada odbywają się największe w Polsce Targi Książki (swoją ofertę prezentuje tu co roku niemal 500 wydawców z całej Polski), a od 2011 roku – jedyne w Polsce Targi Książki dla dzieci. W katalogach krakowskich wydawnictw przybywa co roku ponad 3 tys. tytułów książek, drukowanych w łącznym nakładzie ok. 6 mln egzemplarzy, a tutejsi pisarze i wydawcy zdobywają najwięcej nominacji do pierwszoligowych polskich nagród literackich. W Krakowie działa 76 księgarni i blisko 30 antykwariatów. Krakowskie księgarnie należą do najlepiej wyposażonych w całym kraju, a świadectwem ich tradycji niech będzie fakt, że jedna z księgarni przy Rynku Głównym od swego powstania w 1610 roku działa nieprzerwanie pod tym samym adresem. Dobrze rozwija się także rynek książki artystycznej, krakowscy

wydawcy wprowadzają do oferty książki w nowych formach: e-booków, audiobooków itp. To w Krakowie powstał termin „liberatura” na oznaczenie książki artystycznej, a także jedna z najważniejszych w Polsce kolekcji książki liberackiej.

8. Biblioteki i unikalne zbiory

Kraków był miastem pierwszych skryptoriów, bibliotek i drukarni. Obecnie działa tu kilkudziesiąt bibliotek: wojewódzka, miejskie i dzielnicowe, biblioteki naukowe i uczelniane. Cieszą się one ogromną popularnością jako lokalne centra kultury, a suma wszystkich wypożyczeń w bibliotekach Krakowa to blisko 3,5 mln egzemplarzy rocznie. Największą i najważniejszą z nich, instytucją o wielowiekowej tradycji i międzynarodowym znaczeniu jest Biblioteka Jagiellońska, która gromadzi najważniejsze zabytki i arcydzieła języka polskiego oraz literatury światowej. Tutaj kompletuje się i archiwizuje także wszystkie druki polskie wydane w kraju i za granicą. W dawnym arsenale miejskim mieści się kolekcja rodziny Czartoryskich, z bezcennymi skarbami narodowej literatury, w tym kolekcją najstarszych w Europie rękopisów i starodruków. W krakowskich archiwach spoczywają skarby europejskiego piśmiennictwa, w tym manuskrypty i inkunabuły o niezrównanej różnorodności i znaczeniu. Naukowców przyciągają biblioteki Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk, młodzież wabi jedna z najnowocześniejszych i najlepiej wyposażonych polskich bibliotek: Biblioteka Wojewódzka, a od niedawna w Małopolskim Ogrodzie Sztuki działa multimedialna Arteteka, prezentująca sztukę książki i literaturę w ich najnowszych wcieleniach.

9. Miasto noblistów

Z historią miasta wiąże się ściśle historia życia polskich noblistów w dziedzinie literatury. Na łamach krakowskiej gazety „Czas” swoje popularne powieści w odcinkach drukował Henryk Sienkiewicz (*Quo Vadis*), laureat literackiej Nagrody Nobla z 1905 roku. W Krakowie

bywał Władysław Stanisław Reymont – laureat literackiego Nobla z 1924 (*Ziemia Obiecana, Chłopi*). W Krakowie przez ostatnie lata swojego życia mieszkał i tworzył Czesław Miłosz (*Zniewolony umysł, Rodzinna Europa*), laureat Nagrody Nobla z 1980 roku. W Krakowie przez większą część swoje życia mieszkała Wisława Szymborska (*Wołanie do Yeti, Ludzie na moście*), uhonorowana Nagrodą Nobla w 1996 roku Kraków odwiedziło łącznie kilkudziesięciu laureatów literackiej Nagrody Nobla, ostatnio: Mario Vargas Llosa, Herta Müller i Orhan Pamuk.

10. Miasto poezji

Literacką legendę miasta współtworzą wielcy poeci. Kraków był przede wszystkim stolicą literackiego modernizmu, tu swoje literackie prowokacje organizowali futuryści, swoje korzenie ma awangarda poetycka, Kraków jest miejscem aktywności twórczej grup poetyckich znaczących najnowszą historię literatury polskiej i światowej. Obecnie mieszka tu i tworzy kilkuset poetów. Popularnością niespotykaną gdzie indziej w świecie cieszą się wieczory poetyckie i salony poezji, przyciągające tłumy słuchaczy i czytelników; poetów traktuje się w Krakowie jak lokalnych bohaterów, a młodzi adeptci słowa biorą udział w konkursach i poetyckich szrankach. W ramach Festiwalu Kraków 2000 odbywały się słynne Spotkania Poetów Wschodu i Zachodu, przybyłych tu na zaproszenie polskich noblistów w dziedzinie literatury związanych z Krakowem: Wisławy Szymborskiej i Czesława Miłosza. Dziś podobną popularnością cieszą się także premiery tomików poetyckich, benefisy, maratony poezji czy zainicjowana w 2011 roku Noc Poezji. W Krakowie odbywają się również Spotkania Poetów polsko-amerykańskich, organizowane przez Adama Zagajewskiego i Edwarda Hirscha. Środowiska poetyckie skupione są wokół Wydawnictwa a5 i osoby Ryszarda Krynickiego, uznanych poetów tzw. Nowej Fali, a młoda poezja wokół Fundacji Korporacja Ha!art propaguje eksperymenty poezji elektronicznej, hipertekstowej, cybertekstowej, fraktalnej, holograficznej – opartej na algorytmach, wykorzystującej mechanizm losowego dostępu.

Na krakowskim Rynku Głównym łatwo napotkać flash mob

Fot. G. Ziemiański, www.fotohuta.pl

Rynek Główny w Krakowie

Fot. W. Gorgolewski

Krakowska dorożka pod Sukiennicami

Fot. G. Ziemiański, www.fotohuta.pl

Fot. G. Ziemiański, www.fotohuta.pl

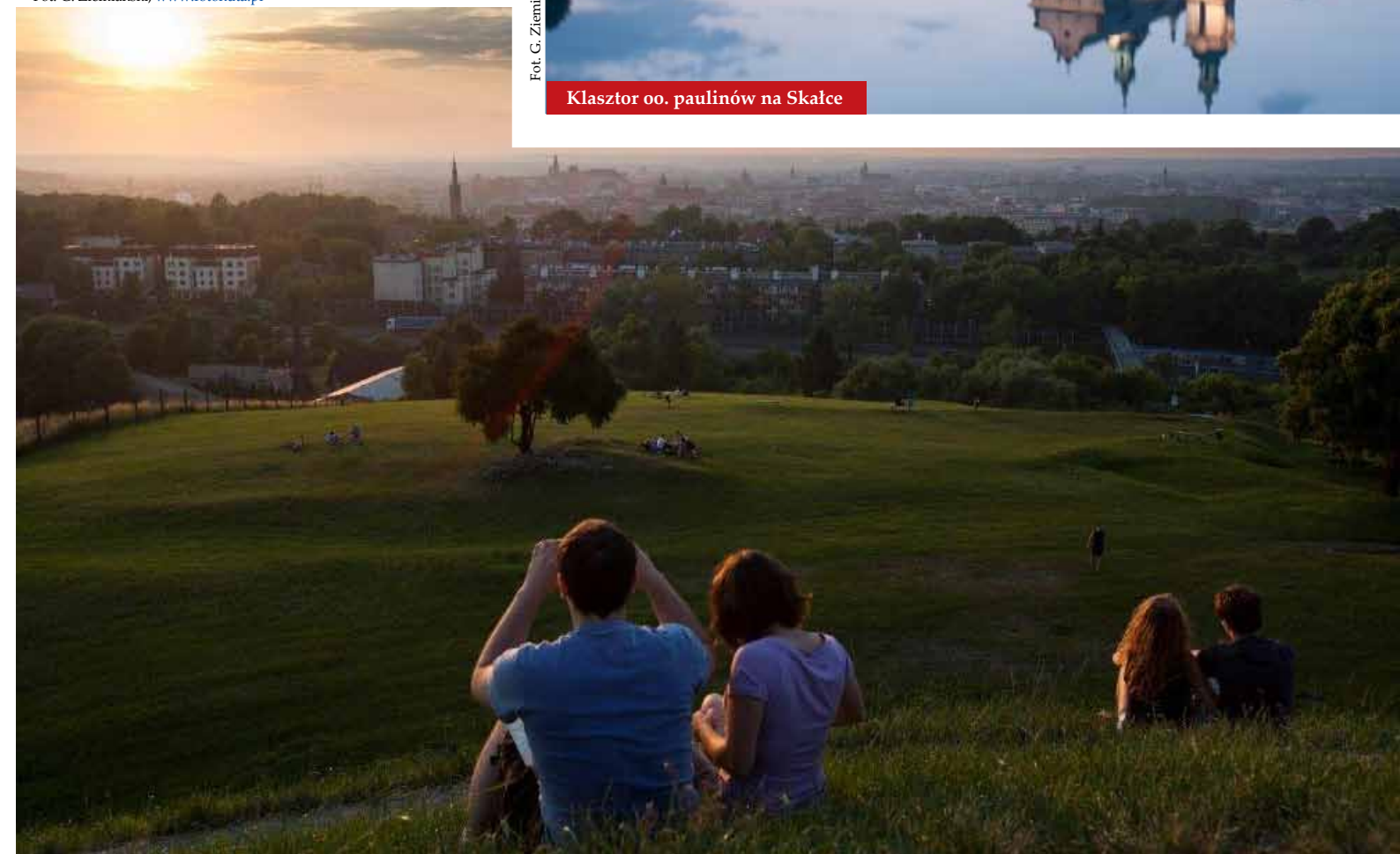
Wnętrze Synagogi Tempel

Fot. G. Ziemiański, www.fotohuta.pl

Fot. G. Ziemiański, www.fotohuta.pl

Klasztor oo. paulinów na Skałce

3. PORTRET MIASTA

Podstawowe informacje o mieście

Położony na południu Polski na wysokości 219 m n.p.m. Kraków, niegdyś stolica kraju, ma niezwykłą lokalizację. To serce części Europy rozpiętej między Berlinem, Pragą, Bratysławą, Wiedniem, Budapesztem, Lwowem i Wilnem. Cywilizacja zachodnia dotarła pod Wawel z południa przez Bramę Morawską. Dlatego z Krakowa łatwiej dostrzec nie tylko Pragę, Wiedeń, Budapeszt, Zagrzeb i Triest, lecz także Śląsk, Morawy, Spisz, Styrię i Siedmiogród.

Miasto o powierzchni 327 km², drugie pod względem liczby ludności w Polsce, jest stolicą województwa małopolskiego. W 2012 roku mieszkańcy Krakowa (w liczbie 758 tys.) stanowili 1,96% ludności Polski i 22,6% populacji województwa małopolskiego. Dobre warunki życia są powodem napływu nowych mieszkańców. Większość z nich stanowią studenci przybyli do Krakowa w poszukiwaniu wykształcenia.

Miasto jest położone w pobliżu **Szlaku Orlich Gniazd** (twierdz królewskich powstałych w czasach Dynastii Piastów i Jagiellonów), w sąsiedztwie **Szlaku Architektury Drewnianej** (eksponującego zabytkowe kościoły, cerkwie, dzwonnice, staropolskie dwory, drewniane wille i skanseny). Na przedmieściach Krakowa leży **Wieliczka** z zabytkową kopalnią soli – wpisaną na pierwszą Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Oddalona o 40 km **Bochnia** z najstarszą kopalnią soli w Polsce – wpisaną na listę UNESCO w 2013 roku – przypomina tradycje tego regionu jako ważnego skrzyżowania szlaków handlowych sprzedaży białego złota. W pobliskich **Niepołomicach** znajduje się gotycko-renesansowy zamek królewski z połowy XIV w. Kraków jest związany także kulturowo z pobliskim Zakopanem, stolicą polskich Tatr, ważnym dla polskiej literatury i kultury silnym ośrodkiem tradycji góralskiej. W sąsiedztwie Krakowa przetrwał wyjątkowy kompleks leśny – **Puszcza Niepołomska** objęta Europejską Siecią Natura 2000. Stanowi obszar specjalnej ochrony ponad 175 gatunków ptaków. W bliskim sąsiedztwie Krakowa znajduje się aż **6 parków narodowych**: Gorceński, Magurski, Ojcowski, Pieniński, Tatrzański i Babiogórski. Ten ostatni już w 1977 roku został wpisany przez UNESCO na listę światowych rezerwatów biosfery.

W mieście znajduje się **5 rezerwatów przyrody i około 40 parków**, które przeplatają się

z architekturą użytkową centrum metropolii. Do popularnych miejsc spacerowych należą: założony w miejscu zburzonych murów obronnych jeden z najpiękniejszych parków Europy **Planty**, **Bulwary Wiślane** – popularne miejsce rekreacji – czy **Błonia**: 48 hektarów zieleni w samym sercu miasta. Spacerowiczów przyciąga też najstarszy w Polsce **Ogród Botaniczny** Uniwersytetu Jagiellońskiego, założony w 1783 roku. W roku 2010 powstały dwa nowe **stadiony klubów Wisły i Cracovii**, a niebawem miasto wzbogaci się o nowoczesną **halę widowiskowo-sportową**, zdolną organizować wydarzenia sportowe i koncerty dla wielotysięcznej publiczności, oraz o nowoczesne Centrum Koncertowo-Kongresowe ICE. W ostatnich latach powstały trasy rowerowe oplatające Stare Miasto i Nową Hute, prowadzące do średniowiecznego **opactwa Benedyktynów w Tyńcu** albo do siedemnastowiecznego **klasztoru Kamedułów na Bielanach**. Zaledwie 60 km od Krakowa usytuowane były hitlerowskie obozy śmierci **Auschwitz i Birkenau**, dziś miejsca pamięci odwiedzane przez miliony turystów.

Ważne znaczenie dla rozwoju miasta ma **bliskość najdłuższej polskiej autostrady – A4** – która stanowi polski odcinek drogi międzynarodowej E40, kontynuując bieg niemieckiej autostrady z kierunku Drezna. Podstawowa oś komunikacyjna województwa małopolskiego przebiega w paneuropejskim korytarzu infrastrukturalnym TINA III o przebiegu wschód-zachód łączącym kraje Unii Europejskiej z Ukrainą i Rosją. Stanowi go funkcjonujący już fragment autostrady Kraków – Katowice, droga krajowa E4 Zgorzelec – Medyka oraz równoległa do niej magistralna linia kolei. **Międzynarodowy Port Lotniczy w Krakowie-Balicach** odprawił w 2010 roku 2 863 996, a w 2012 roku już **3 014 060 podróżnych**, posiada regularne połączenia z 53 portami w 44 miastach z 18 krajów – oferta ta jest stale rozszerzana. Wraz z oddalonym o około 100 km od Krakowa **Międzynarodowym Portem Lotniczym w Katowicach – Pyrzowicach** stanowi idealne regionalne centrum lotnicze przyciągające turystów i biznes do Krakowa, zwłaszcza że aglomeracja śląska i Kraków, dzięki rozwojowi infrastruktury i połączeniom komunikacyjnym, zbliżają się do siebie. Od lat wydarzenia kulturalne stolicy Małopolski stanowią atrakcję dla mieszkańców prawie 3 milionowej aglomeracji śląskiej, a same Katowice korzystają ze sprawdzonych

modeli działania Krakowa w obszarze kultury, np. podczas niedawnych starań o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016 roku

Historyczne centrum

Kraków, uważany za perłę wśród miast Europy Wschodniej, cudem ocalał z pożogi wojennej – jako jedyne historyczne miasto polskie – w postaci nienaruszonej działaniami wojennymi. Miasto zawdzięcza swoją pozycję nie tylko arcydziełom sztuki i architektury, ale przede wszystkim potężnemu zapleczu intelektualnemu, naukowemu, literackiemu i artystycznemu, jakie wnosi od wieków w dziedzictwo i rozwój cywilizacji europejskiej.

Wyrosły z precyzyjnie zaprojektowanego miasta średniowiecznego, Kraków zachował swoje dawne centrum. Średniowieczny **Rynek Główny** pozostaje wciąż sercem miasta i scenerią najważniejszych wydarzeń, a także tradycyjnym miejscem spotkań mieszkańców oraz gości ceniących specyficzny nastrój Krakowa. W tym właśnie mieście spotykają największy w skali Polski zasób dóbr kultury o najwyższych wartościach historycznych i artystycznych. Rejestr zabytków obejmuje aktualnie 1236 obiektów. O randze krakowskiego dziedzictwa przesądzają: Wawel z Zamkiem Królewskim i katedrą, 10 układów i zespołów urbanistycznych, 37 układów ruralistycznych – dawnych wsi – w większości powstałych w średniowieczu, 93 obiekty i zespoły rezydencjonalne, 95 obiektów i zespołów sakralnych (w tym unikalny w skali europejskiej zespół 7 bożnic), 180 budowli użyteczności publicznej, 4 kopce, 17 zabytkowych cmentarzy, 24 parki i obszary zieleni zabytkowej, relikty systemów obronnych z różnych epok, w tym także 184 obiekty militarne związane z austriacką Twierdzą Kraków, ponad 40 obiektów i zespołów przemysłowych, ponad 480 oryginalnych kapliczek, figur i krzyży przydrożnych. Wnętrza budynków zabytkowych mieszczą ponad 25.000 dzieł sztuki, stanowiących ich wystrój i wyposażenie, z czego ponad 17.000 znajduje się w licznych muzeach i kolekcjach prywatnych. W 1978 roku na pierwszej Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO umieszczono, jako „wspólne dobro ludzkości”, historyczne centrum Krakowa obejmujące: Wawel, Stare Miasto, Stradom i Kazimierz.

Obrazem złożonej wielokulturowej przeszłości miasta są jego nekropolie z wieloma dziełami sztuki o wysokiej klasie artystycznej. Najstarszą

nowoczesną nekropolią jest **cmentarz Rakowicki**. Na Kazimierzu znajdują się dwa cmentarze żydowskie: powstały w 1533 roku **cmentarz Remuh**, oraz **Nowy Cmentarz Żydowski** założony w XVIII wieku. Najdostojniejszym sanktuarium narodowym są groby królewskie w **katedrze na Wawelu**. W licznych kryptach spoczywają władcy Polski, poeci i bohaterowie narodowi. Miejscem spoczynku wybitnych artystów i uczonych jest krypta zasłużonych w **kościelnie Paulinów na Skałce**, w której spoczywają m.in. wielki polski kronikarz XV w. Jan Długosz, dramaturg i malarz Stanisław Wyspiański, kompozytor Karol Szymanowski czy poeci: Adam Asnyk i Czesław Miłosz.

Mieszkańcy

W 2012 roku mieszkańcy Krakowa (w liczbie 758 tys.) stanowili 1,96% ludności Polski i 22,6% populacji województwa małopolskiego. Dobre warunki życia są powodem napływu nowych mieszkańców. Większość z nich stanowią studenci przybyli do Krakowa w poszukiwaniu wykształcenia.

W 2012 roku w Krakowie oddano do użytku **6 824 mieszkania** i rozpoczęto budowę **9 000 nowych**, również na terenach dzielnic postindustrialnych.

W mieście nietrudno o pracę. Na przestrzeni ostatnich lat w Krakowie odnotowano **stabilizację liczby bezrobotnych**. W 2012 roku stopa bezrobocia wynosiła 5,9%.

Osoby wykonujące zawody artystyczne chętnie i często wybierają Kraków jako przestrzeń swoich działań. Ważna jest także wielopokoleniowość tej formacji, ścieranie się środowisk twórczych, nieustanny konflikt i zmiana. Być może z uwagi na tę przestrzeń napięć, a równocześnie współlistnienie różnych środowisk twórczych, przynależnych do różnych pokoleń, Kraków uchodzi za jedno z najbardziej otwartych i tolerancyjnych polskich miast.

Wielokulturowy profil miasta

Kraków należy do tych europejskich metropolii, których niepowtarzalne oblicze ukształtowane zostało przy twórczym udziale przedstawicieli wielu narodowości. Region Małopolski do dzisiaj zamieszkuje 19 grup etnicznych, m.in. Górale, Łemkowie, Lachy Sądeckie. To także oni, poprzez swoją pielęgnowaną do dzisiaj kulturę, obyczaje, barwne stroje, decydują o obliczu Małopolski.

W średniowieczu osadnicy niemieccy przynieśli tu ze sobą najdoskonalsze tradycje cechowe, w czasach renesansu Włosi wzbogacili Kraków o najwspanialsze osiągnięcia ówczesnej sztuki i architektury; Żydzi przez stulecia uprawiali tu handel oraz pielęgnowali rzemiosło. Na mocy prawa magdeburskiego, wzorowanego na prawie niemieckim, Kraków otrzymał prawo lokacyjne, które doprowadziło do jego rozwoju. Fale przybyszów zwabione pod Wawel niespotykaną nigdzie indziej tolerancją i atrakcyjną kulturą szybko polonizowały się. Niemieccy Werzigowie stawali się Wierzyńkami, pochodzące z Toskanii familie Montelupich zmieniały nazwiska na Wilczogórskich.

Wielokulturowość Krakowa ma swoje źródła także w epoce Jagiellonów, w której Kraków był stolicą jednego z najpotężniejszych i najbardziej rozległych państw europejskich, rozciągającego się wtedy od Bałtyku niemal po brzegi Morza Czarnego. Otwarte dla wszystkich ludów zamieszkujących ten olbrzymi kraj miasto rozwijało się dzięki temu asymilacyjnemu charakterowi i tolerancji, ale także dzięki roli Akademii Krakowskiej – cenionego w czasach średniowiecza i renesansu uniwersytetu, którego niemal połowę studentów stanowili cudzoziemcy. Żydzi nazywali Kraków Małą Jerozolimą, na mocy decyzji Zygmunta Starego na przełomie 1536 i 1537 roku zdecydowano o przeniesieniu kazań niemieckich do kościoła św. Barbary, a polskich do kościoła Mariackiego, dzięki czemu Niemcy mieli własną parafię. W Krakowie wolność znaleźli prześladowani w Europie protestanci, ale także inne wyznania chrześcijańskie: Ormianie, prawosławni, grekokatolicy.

Podobnie w czasach Oświecenia, a także tzw. Rzeczypospolitej Krakowskiej, Kraków stał się częścią wielonarodowego Imperium Habsburgów, a jego codzienność odzwierciedlała także różnicowanie etniczne ówczesnej Europy. Być może w owym zróżnicowaniu etnicznym Krakowa tkwi tajemnica niezwykłego otwarcia na kosmopolityczne prądy artystyczne i intelektualne, które zaowocowały powstaniem unikalnej krakowskiej bohemy i silnego wielokulturowego środowiska środkowoeuropejskiej inteligencji. Istotnie na przełomie XIX i XX w. autonomia Krakowa i uniwersytetu przyciągały wolne duchy tej części Europy, a gwałtowny rozwój miasta na początku wieku przywiódł do miasta wielu cudzoziemców – zwabionych szansą szybkiego wzbogacenia się w okresie gwałtownej industrializacji regionu. Kraków stawał się miejscem azylu dla uchodźców wielu narodowości. Trend ten przerwała tragedia

II Wojny Światowej i nieodwracalne zmiany na mapie demograficznej i etnicznej miasta: m.in. całkowita eksterminacja ludności żydowskiej, ale także wchłonięcie ludności polskiej z terenów dzisiejszej zachodniej Litwy i Ukrainy, w tym w szczególności z Lwowa i Wilna.

Oblicza się, że przed II wojną światową w Krakowie 1/3 populacji stanowili Żydzi. Ich eksterminacja z rąk hitlerowców w pobliskim Auschwitz-Birkenau doprowadziła do nieodwracalnych zmian na społecznej i kulturowej mapie Krakowa, którego wielokulturowość tworzyli nie tylko kupcy i żydowscy rzemieślnicy, ale także naukowcy, intelektualiści i artyści. Dla przywrócenia pamięci o Żydach od 1988 roku odbywa się w Krakowie Festiwal Kultury Żydowskiej – jego program skupiony był początkowo wokół sesji naukowej poświęconej spotkaniu kultur – polskiej i żydowskiej; dziś wypełniają go także koncerty, warsztaty, kursy nauki języka hebrajskiego i jidysz, popisy kantorów i chórów synagogałnych. Festiwal jest jednym z najważniejszych i największych wydarzeń tego typu na świecie. Z czasem stał się miejscem spotkania Żydów i nie-Żydów z całego świata. Krakowski Kazimierz stał się ogromnym żywym centrum dialogu, synagogi i bożnice rozbrzmiewają piątkową szabasową modlitwą, rekonstruuje się wspólnota krakowskich Żydów, działa prężnie Gmina Żydowska Wyznaniowa. Ważnymi centrami dialogu i promocji kultury żydowskiej są **Centrum Kultury Żydowskiej** oraz **Centrum Społeczności Żydowskiej JCC**. W rocznicę likwidacji krakowskiego getta odbywa się w Krakowie Marsz Pamięci, rozpoczynający się na placu Bohaterów Getta. Celem spotkania jest nie tylko upamiętnienie tragicznie zmarłych Żydów, ale również nawiązanie do ich wielowiekowej obecności w Krakowie. Uczestnicy Marszu pokonują tę samą drogę, jaką musieli przejść Żydzi – dla wielu z nich była to droga ostatnia.

Okres powojenny i nieodwracalne zmiany demograficzne na mapie Europy sprawiły, że Kraków zatracił na blisko pół wieku swój wieloetniczny i wielokulturowy profil na rzecz modelu bardziej homogenicznego. Ostatnich dwadzieścia lat, od przełomowego 1989 roku, przyniosło przemiany kulturowe i społeczne ponownie otwierające miasto na przybyszów. Wielojęzyczny i wielokulturowy Kraków buduje swój kosmopolityczny wizerunek sięgając do tradycji, odzyskując własną pamięć wieloetniczności, otwierając się na swoich europejskich sąsiadów (w tym tych najbliższych: Ukrainę, Białoruś, Słowację, Czechy), a jednocześnie podlega mechanizmom

globalizacji poprzez zwiększającą się rokrocznie obecność turystów ze wszystkich kontynentów, ale także nieustanny wzrost liczby obcokrajowców. Ci ostatni wybierają Kraków jako miejsce swojej pracy i życia, głównie w obszarach gospodarki kreatywnej, na uniwersytetach, w ośrodkach badawczych czy przedstawicielstwach zagranicznych przedsiębiorstw zlokalizowanych w mieście lub w okalających je specjalnych strefach ekonomicznych.

Wielokulturowy Kraków jest m.in. przedmiotem badań prowadzonych przez ośrodki naukowe i centra kultury. Uniwersytet Jagielloński oferuje studia kulturoznawcze. Ceniona jest katedra etnologii, antropologii i etnografii. Prężnie działa Międzynarodowe Centrum Kultury i Małopolski Instytut Kultury, badające miejsce Krakowa na tle dorobku cywilizacji europejskiej, wielokulturowość Europy Środkowej, tożsamość i pamięć, dialog kultur i społeczeństw, ochronę zabytków oraz szeroko pojętą politykę kulturalną.

W mieście prężnie działa Stowarzyszenie **Willa Decjusza** organizujące wiele warsztatów i programów ukierunkowanych na zwiększenie efektywności integracji i wyrównywania szans imigrantów w społeczeństwie polskim. Od 7 lat w krakowskiej Willi Decjusza przyznawana jest Nagroda imienia Sergio Vieira de Mello, Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka w latach 2002-2003 – jedno z najważniejszych polskich wyróżnień promujących prawa człowieka – przyznawana za działania na rzecz pokojowego współistnienia i współdziałania społeczeństw, religii i kultur. W 2011 roku Kraków przystąpił także do sieci ICORN. W ten sposób pragnie podkreślać swój status azylu literackiego zwłaszcza dla pisarzy z krajów dawnego Bloku Europy Wschodniej. Takim azylem miasto było i wcześniej, kiedy stawało się drugim domem dla przybyłych tutaj po II wojnie światowej uczonych i twórców z Wilna czy Lwowa. Kraków zamierza rozwijać międzynarodowy i makroregionalny status miasta intelektualnych dysydentów oraz literackiej Bramy na Wschód. Zorientowane na kultury azjatyckie są Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha oraz Instytut Konfucjusza (Centrum Języka i Kultury Chińskiej UJ).

Tak jak przed wiekami Kraków jest domem dla wielu mniejszości narodowych, w tym m.in. mniejszości Ormiańskiej (reprezentowanej przez Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne), Romskiej, Żydowskiej, Słowackiej (Towarzystwo Słowaków w Polsce), Łemków. Jednocześnie obecność i aktywność kulturalna środowisk związanych z mniejszościami narodowymi (festiwale

kultur innych narodów, np. Festiwal Kultury Rumuńskiej, Romskiej, Afrykańskiej, Żydowskiej, i in.) oraz seksualnymi (Dni Tolerancji, przeglądy kina LGTB, działalność klubów i scen teatralnych zajmujących się tematyką gender i LGTB) wskazuje przede wszystkim na istnienie kultury różnorodnej i wolnej od uprzedzeń, a więc sprzyjającej kreatywności.

W 2009 roku powstał Instytut Dialogu Międzykulturowego im. Jana Pawła II, którego celem jest rozpowszechnianie ducha personalizizmu chrześcijańskiego i tolerancji wśród wszystkich, którym bliskie było życie i nauczanie polskiego papieża. W tym samym roku odbył się Międzynarodowy Kongres dla Pokoju **Ludzie i Religie – Asyż w Krakowie**. Pod Wawel przyjechało niemal pół tysiąca przywódców religijnych, szefów państw oraz przedstawicieli świata polityki i kultury, potwierdzając status Krakowa jako centrum dialogu wielokulturowego.

Europejskie Miasto Kultury 2000

Rok milenijny potraktowany był przez Radę Ministrów ds. Kultury Wspólnoty Europejskiej szczególnie. W 2000 roku tytuł EMK posiadało aż 9 miast jednocześnie, w tym dwa miasta z krajów dawnego Bloku Wschodniego, mających wstąpić do UE 1 maja 2004 roku: polski Kraków i czeska Praga. Podstawą takiej decyzji Rady Ministrów był „przełom wieków” oraz wola, aby dziewięć miast reprezentujących cały kontynent wspólnie przygotowało europejski program kulturalny i symbolicznie – razem – weszło w nowe tysiąclecie.

Myślą przewodnią Krakowa było hasło: **Myśl – Duchowość – Twórczość**, a także motywy siedmiu religii i tradycji. Trudno wyobrazić sobie piękniejszą charakterystykę wielokulturowego wkładu w kulturowe dziedzictwo Europy Krakowa. W ciągu całego roku jubileuszowego odbyło się ponad 650 wydarzeń artystycznych i kulturalnych. Jakość i skala tych przedsięwzięć uświadomiła władzom konieczność inwestowania w kulturę, a w konsekwencji wytworzyła ważną linię polityki miasta, która znalazła swoje zwieńczenie 10 lat później w cyklu wydarzeń pod nazwą **6 Zmysłów** skupiającą wydarzenia z różnych obszarów kultury.

Marka **Europejskie Miasto Kultury** pomogła Krakowowi w budowaniu swojego wizerunku w międzynarodowej komunikacji. Do dziś posługują się nią biura podróży, hotele, restauracje, a także organizatorzy życia kulturalnego. Tytuł nadał kierunek rozwoju współczesnemu

Krakowowi, wyzwolił społeczną energię, dumę, potwierdził miejsce Krakowa w europejskiej i światowej wspólnocie miast kultury. Była to zarazem lekcja nowoczesnego zarządzania projektami kulturalnymi: przy tej okazji powstała sieć punktów informacji miejskiej, a sam tytuł powstrzymał w trudnych czasach spadek ruchu turystycznego w regionie. Przy tej okazji powstało Biuro Festiwalowe **Kraków 2000**, z którego później wyłoniła się pierwsza w tej części Europy instytucja promująca miasto kultury: **Krakowskie Biuro Festiwalowe**. Także dwa podstawowe priorytety ESK roku 2000 – tj. „zdynamizowanie krakowskiego życia artystycznego, włącznie z ożywieniem działalności istniejących instytucji kultury” oraz modernizację „oferty turystycznej Krakowa tak, aby wypromować miasto na arenie międzynarodowej” – stały się faktem.

Jednym z centralnych wydarzeń tamtego czasu było **Spotkanie Poetów Wschodu i Zachodu** – wspólnie czytających poezję w Krakowie. Podczas pierwszej edycji wydarzenia (w roku 1997), na zaproszenie krakowskich Noblistów, Wisławy Szymborskiej i Czesława Miłosza, swoją wizytą odpowiedziało: o 20 poetów z Rosji, USA, Włoch, Irlandii, Szwecji, Litwy, Łotwy, Estonii i Polski. W tym gronie znaleźli się m.in.: Paul Muldoon, Tomas Tranströmer, Natalia Gorbaniewska, Tomas Venclova i C.K. Williams. Spotkania miały na celu wymianę doświadczeń w nowych warunkach dialogu, jaki stał się możliwy po upadku systemów totalitarnych i muru dzielącego Wschód od Zachodu. Z tej tradycji zrodzi się w 2009 roku Festiwal Miłosza.

Edukacja

W 2012 roku w Krakowie działało 327 przedszkoli, 131 szkół podstawowych, 94 gimnazja i 90 liceów ogólnokształcących. W mieście działają licea z wielowiekową tradycją, jak choćby słynne I Liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego, założone w 1586 roku. W XVII i XVIII wieku wydało tej miary Polaków co: król Jan III Sobieski, Wespazjan Kochowski, Wojciech Bogusławski, Stanisław Trembecki czy Joseph Conrad (Józef Korzeniowski). Wieloletnią tradycją i wysokim poziomem nauczania wyróżnia się Liceum Ogólnokształcące Zakonu Pijarów im. Stanisława Konarskiego (prowadzone od 1909 roku) oraz V Liceum Ogólnokształcące im. Augusta Witkowskiego założone w roku 1871. Fragmenty polskiej i światowej klasyki dziecięcej i młodzieżowej i najważniejsze utwory literatury powszechnej poznawane

są na wszystkich szczeblach edukacji, której celem jest wykształcenie człowieka otwartego i świadomego wielowiekowej tradycji myśli europejskiej. To dlatego polska młodzież czyta klasykę polską i światową: Sofoklesa, Horacego, Homera, arcydzieła średniowiecza i renesansu, ale także dzieła autorów nowożytnych, m.in.: Szekspira, Moliere, Goethego, Schillera, Byrona, Dostojewskiego, Zoli, Kafki, Camusa, Orwella, Dickensa, Goldinga, Sołżenicyna, Bułhakowa, Tolkiena i wielu innych.

W Krakowie działają **23 uczelnie wyższe**, które kształcą **ponad 200 000 studentów**. Wśród uczelni polskich prym wiodzie **Uniwersytet Jagielloński** (*Universitas Jagellonica Cracoviensis*). **To najstarsza i najważniejsza polska uczelnia**. Powstała na wzór Uniwersytetu Bolońskiego w 1364 jako **Studium Generale**. Był to drugi uniwersytet, po praskim, który powstał w tej części Europy. To tu studiował **Mikołaj Kopernik**. Dziś to najważniejszy i najlepszy uniwersytet w Polsce (według światowego rankingu publikowanego przez „The Times Higher Education Supplement”). Bardzo ważnym wydziałem uniwersyteckim pozostaje Wydział Polonistyki, który wydał wiele znaczących nazwisk polskiej humanistyki, krytyki literackiej i badań literackich. Dziś w skład polonistyki wchodzi 17 katedr. Wśród słynnych absolwentów i współpracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego związanych z literaturą znaleźli się m.in.: Jan Kochanowski, najwybitniejszy poeta polskiego renesansu; Bronisław Malinowski, antropolog; Tadeusz Boy-Żeleński, felietonista i tłumacz kilkudziesięciu tomów literatury francuskiej; Karol Wojtyła, papież Jan Paweł II; Stanisław Lem, prozaik; Wisława Szymborska, poetka, noblistka; Norman Davies, historyk brytyjski. Uniwersytet Jagielloński dał początek kilku innym ważnym krakowskim uczelniom: **Uniwersytetowi Rolniczemu, Akademii Wychowania Fizycznego, Papieskiej Akademii Teologicznej i Akademii Sztuk Pięknych**. W późniejszym okresie powstał także **Uniwersytet Pedagogiczny**.

Krakowski pejzaż naukowy uzupełniają znakomite uczelnie artystyczne. **Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki** to najstarsza (powstała w 1818 roku) i najważniejsza wyższa uczelnia artystyczna w Polsce. Wśród absolwentów Akademii Sztuk Pięknych znajdziemy wiele nazwisk polskiej sztuki: wybitnego Andrzeja Wajdę, Tadeusza Kantora, Józefa Mehoffera, Wilhelma Sasnała czy Xawerego Dunikowskiego. Z kolei **Akademia Muzyczna** swoją historię wywodzi od założonego w 1888 roku krakowskiego Konserwatorium Towarzystwa

Muzycznego. Jej słynnymi absolwentami i profesorami byli: Adam Rieger, Egon Petri, Jan Hoffman, Artur Malawski, Roman Palester, Ada Sari, Eugenia Umińska, Bogusław Schaeffer. W 1972 roku rektorem został także jej słynny absolwent – Krzysztof Penderecki. Inną ważną uczelnią artystyczną, kształcąca wybitnych polskich aktorów i reżyserów teatralnych, jest **Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna** powstała w 1946. Tu kształcili się najważniejsi polscy reżyserzy i aktorzy polskiego teatru, m.in.: Gustaw Holoubek, Jerzy Grotowski, Jerzy Stuhr, Krystian Lupa, Grzegorz Jarzyna.

Kraków to nie tylko potęga nauk humanistycznych, to przede wszystkim ważny ośrodek kształcenia technicznego. Badania nad technologiami i naukami technicznymi prowadzone są przez Akademię Górniczo-Hutniczą i Politechnikę Krakowską. Jedną z najważniejszych polskich uczelni ekonomicznych, a jednocześnie największą pod względem liczby studentów, jest Uniwersytet Ekonomiczny. W naukach ekonomicznych kształcą także Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości, Wyższa Szkoła Zarządzania/ Polish Open University, Wyższa Szkoła Ekonomii i Informatyki. Wśród niepublicznych szkół wyższych w Krakowie największą tego typu placówką jest Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Inną popularną uczelnią niepubliczną jest Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Józefa Tischnera. Ponadto w Krakowie funkcjonują: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Szkoła Wyższa im. Bogdana Jańskiego i jej oddział krakowski. Tradycje jezuickie kontynuuje Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum.

W 2010 roku w Krakowie ulokowane zostało **Narodowe Centrum Nauki**, które jest w pełni niezależną od polityki i administracji centralnej agencją, decydującą o przyznawaniu grantów na badania naukowe ośrodkom akademickim w całej Polsce. Tu także mieści się oddział **Polskiej Akademii Nauk** – państwowej instytucji naukowej skupiającej najwybitniejszych polskich uczonych i prowadzącej badania na najwyższym poziomie naukowym oraz Polska Akademia Umiejętności mająca status towarzystwa naukowego, korporacja uczonych skupiająca elitę kadry naukowej.

Od lat wzrasta także liczba studentów obcokrajowców dzięki międzynarodowym programom wymiany studentów, stypendiom badawczym i doktoranckim. Kraków zawsze pozostawał atrakcyjnym ośrodkiem studiowania dla młodych ludzi zza wschodniej granicy: Białorusi, Ukrainy, Rosji. Dziś na uczelniach

krakowskich zdobywa wiedzę coraz więcej studentów z Zachodniej Europy, a także ze Stanów Zjednoczonych, z Kanady, Korei Południowej i Chin. Status akademickiej i naukowej stolicy Polski i regionu wypływa z postrzegania Krakowa jako miasta studentów. To dlatego wraz z krakowskimi uczelniami władze miasta Kraków realizują projekt Study in Krakow, mający na celu promocję międzynarodową miasta oraz krakowskich uczelni, a tym samym przyciągnięcie jak największej ilości studentów z zagranicy.

Naukę i edukację wspierają w Krakowie liczne fundacje, stowarzyszenia czy społeczne inicjatywy. Naprzeciw rosnącym potrzebom polskiej szkoły wychodzi również lokalny biznes. Pod Wawelem działają dziesiątki szkół językowych, oferujących nauczanie języków obcych, w tym tych najbardziej egzotycznych. Od kilku lat coraz większą popularnością cieszy się polski dla cudzoziemców. Przy Uniwersytecie Jagiellońskim działa Centrum Języka i Kultury Polskiej w Świecie i Szkoła Języka i Kultury Polskiej. W każdej niemal księgarni można dostać najważniejsze dzieła literackie w językach oryginalnych.

Gospodarka oparta na wiedzy

Województwo Małopolskie i jego stolica – Kraków – dysponują niekwestionowanym potencjałem dla rozwoju innowacji. Dobre warunki dla rozwoju innowacji w regionie stwarza rozwinięte szkolnictwo wyższe, wysoki odsetek liczby zatrudnionych w sektorze badawczo-rozwojowym oraz relatywnie wysokie, w skali kraju, nakłady na działalność w tej dziedzinie. Kraków stanowi ważny ośrodek badawczo-rozwojowy. Nakłady na tę działalność w Małopolsce wykazują tendencję wzrostową, w 2011 roku było to 645 mln zł, tj. 12,5% nakładów krajowych. W tymże roku w jednostkach badawczo-rozwojowych w Małopolsce zatrudnionych było 17 tys. osób, czyli 13,5% ogółu zatrudnionych w tym sektorze w kraju.

Kreatywność staje się podstawowym kapitałem ekonomicznym gospodarki lokalnej, która w coraz większym stopniu wykorzystuje ludzką inteligencję, wiedzę, wrażliwość. Kraków bazuje na pracy twórczej: naukowców, inżynierów, artystów, filmowców, muzyków, projektantów i profesjonalistów w różnych dziedzinach wiedzy. W Krakowie i najbliższych okolicach działa mniej więcej 50 firm zajmujących się obsługą procesów biznesowych, w których pracuje około 20 tysięcy osób. Kraków jest największym krajowym skupiskiem tego typu firm: pracuje tu

40 proc. pracowników zatrudnionych w Polsce w tym sektorze. Centra outsourcingowe zajmują się całą gamą usług, od wsparcia IT, przez usługi finansowe, księgowo i prawne. W mieście lokowane są też przedsiębiorstwa z sektora wysokich technologii oraz centra badawczo-rozwojowe wielkich korporacji.

Bardzo ważnym nowoczesnym centrum rozwoju nauki jest III Kampus Uniwersytetu Jagiellońskiego. Lokowane są tutaj nowoczesne budynki wydziałów ścisłych, przyrodniczych, komunikacji społecznej. Budowie kampusu towarzyszą liczne inwestycje Krakowskiego Parku Technologicznego oraz Krakowskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Spółka **Krakowski Park Technologiczny** zarządza Specjalną Strefą Ekonomiczną o powierzchni 528,84 ha, ustanowioną w 1997 roku – dziś obejmuje 19 podstref na terenie 17 gmin. Także z inicjatywy Uniwersytetu Jagiellońskiego w 2006 roku powstał **LifeScience Klaster Kraków** skupiający 50 instytucji i firm sektora lifescience (biotechnologia, farmacja, medycyna, żywność i ochrona środowiska) i uniwersytety.

W Krakowie literatura wchodzi w nowe i nieoczywiste związki z technologiami medialnymi, stając się podstawą dla rozwoju sektora kreatywnego. Tradycyjne umiejętności humanistyczne łączy się z wiedzą inżynierską, stwarzając w ten sposób warunki dla powstawania innowacyjnych przedsięwzięć. Jednym z obszarów, na którym realizowane są te założenia, jest **European Academy of Games** (Europejska Akademia Gier) – szkoła zorientowana na kształcenie twórców gier wideo. Zajęcia prowadzone są przez wykładowców Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Górniczo-Hutniczej oraz specjalistów z branży. Oferta studiów obejmuje różne specjalizacje, ukierunkowane na różne etapy powstawania gier wideo. Dla przyszłych programistów przeznaczona jest specjalizacja *produkcja gier wideo*, obejmująca takie zagadnienia jak podstawy sztucznej inteligencji czy programowanie procesorów graficznych. Studenci o zdolnościach wizualnych znajdą dla siebie ofertę w ramach specjalizacji *modelowanie i animacja 3D*. Innowacyjnym połączeniem kompetencji twardych i miękkich są studia na specjalizacji *projektowanie gier wideo* – reklamowane jako „studia dla humanistów”. Obejmują one m.in. projektowanie gier wideo, warsztaty tworzenia gier, ludologię, problematykę mediów społecznościowych, tworzenie scenariuszy i wprowadzenie do popkultury. Wśród wykładowców znajdują się nie tylko specjaliści branży gier, ale także literaturoznawcy, którzy

uczają przyszłych projektantów podstaw budowania narracji czy reguł poetyki i retoryki.

Zasada łączenia kompetencji dotyczy także innowacyjnego kierunku prowadzonego przez Uniwersytet Jagielloński – *elektroniczne przetwarzanie informacji* (EPI). Studia zakładają zdobycie przez studentów interdyscyplinarnej wiedzy z zakresu teoretycznych i praktycznych podstaw informatyki oraz ludzkich mechanizmów komunikacji językowej, wizualnej i dźwiękowej. Studia obejmują elementy programowania, teorii systemów informatycznych, ale także zagadnienia kulturoznawstwa, poetyki i retoryki. Dzięki takiemu sprofilowaniu studiów absolwenci EPI mogą stać się specjalistami w zakresie projektowania interfejsów komunikacji człowiek-maszyna, ale także projektowania narzędzi internetowych czy innowacyjnych rozwiązań marketingowych. Absolwenci EPI, pierwszego takiego kierunku prowadzonego w Polsce, zasilają także agencje kreatywne i interaktywne rozwijające się w Krakowie.

Warto wymienić inne jeszcze istotne struktury gospodarki kreatywnej: Małopolsko-Podkarpacki Klaster Czystej Energii, Klaster Medycyna Polska Południowy Wschód, Klaster Multimediów i Systemów Informacyjnych, Międzyregionalny Klaster Innowacyjnych Technologii MINATECH, Klaster Krakowska Strefa Dizajnu, Klaster Przemysłów Kultury i Czasu Wolnego INRET.

Rada Miasta powołała także **Komisję ds. Innowacji** – skupiającą naukowców, rektorów krakowskich uczelni, władze lokalne i regionalne, przedstawicieli świata biznesu. Kraków chce wykorzystywać potencjał kreatywny, tworząc projekt inteligentnego miasta, w którym do zarządzania wykorzystuje się nowoczesne technologie teleinformatyczne. Pieniądze na rozwijanie koncepcji Inteligentnego Miasta i rozwój koncepcji miasta kreatywnego zapisano w Wieloletniej Perspektywie Finansowej – zarezerwowano na ten cel blisko 22 mln PLN.

Zmienia się struktura zatrudnienia – ubywa miejsc pracy w sektorze przemysłowym, przybywa w usługach: budownictwie, architekturze, medycynie, centrach SPA, hotelach, obsłudze ruchu turystycznego i usługach outsourcingowych. Kraków jest modnym celem turystyki zdrowotnej, kulturalnej i pielgrzymkowej. W roku 2011 odwiedziło Kraków 8,6 miliona zwiedzających, a w 2012 – blisko 9 mln turystów z Polski i zagranicy. To rekord w historii miasta. Niebagatelny wpływ na wzrost liczby turystów mają nowo powstałe muzea (m.in. pierwsze w Polsce zaprojektowane od podstaw muzeum sztuki najnowszej), oferta kulturalna, festiwale,

ale także urok Krakowa, uchodzącego za miasto romantyczne.

Według prognozy przedstawionej przez firmę Jones Lang LaSalle, Kraków ma drugi w Polsce po Warszawie rynek powierzchni biurowej pod wynajem, której łączna powierzchnia wynosi obecnie około 500 tys. metrów kwadratowych. W ciągu najbliższych lat będzie się ona zwiększała po około 30 tys. m kw. rocznie i w roku 2020 osiągnie 800 tys. m kw.

Władze samorządowe

Organami gminy miejskiej Kraków są: Rada Miasta Krakowa i Prezydent Miasta Krakowa, wybierani przez mieszkańców w powszechnych i bezpośrednich wyborach. Ustawowo Radzie Miasta przynależy władza stanowiąca i kontrolna. 9 listopada 2002 roku prof. Jacek Majchrowski został zaprzysiężony jako pierwszy w najnowszej historii, wybrany bezpośrednio przez mieszkańców Prezydent Miasta Krakowa, który ten urząd sprawuje już trzecią kadencję. Jednoosobowo sprawuje władzę wykonawczą, realizując uchwały Rady Miasta Krakowa i kierując bieżącymi sprawami gminy.

W Krakowie mieści się także siedziba Wojewody Małopolskiego, najwyższego przedstawiciela rządu w województwie (zwierzchnika administracji państwowej oraz jednostek samorządu na terenie województwa, a także reprezentant Skarbu Państwa), **Sejmiku, Zarządu i Marszałka Województwa Małopolskiego.**

Kultura i zarządzanie kulturą

Strategie i rozwój infrastruktury kulturalnej
Wśród najistotniejszych dokumentów strategicznych, które konsekwentnie wyznaczają władzom miasta kierunek działania są: Strategia Rozwoju Krakowa z 2005 roku, Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013 oraz Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013. Obecnie trwają prace nad utworzeniem Strategii rozwoju Miasta na lata 2014-20 (uwzględniającej wyzwania programu Miasto Literatury), zmierzającej do stworzenia programu rozwoju dla sektora kreatywnego, przemysłów czasu wolnego, a także stawiającego priorytet usieciowienia i włączenia społecznego. Dokumenty te konstytuują działania miasta zmierzające do potwierdzania roli Krakowa jako europejskiej metropolii o ważnych funkcjach

nauki, kultury i sportu. Ponadto, priorytetem czynią zachowanie dziedzictwa kulturowego, w tym rewitalizację zespołów zabytkowych miasta, tworzenie materialnych i instytucjonalnych warunków dla rozwoju kultury połączenie z innowacyjną gospodarką, turystyką, biznesem i przemysłami czasu wolnego.

Przyjęta Strategia Rozwoju Kultury w Krakowie (druk 1815 RMK, 2010) wiąże rozwój tej dziedziny z rewitalizacją zdegradowanych zabytkowych przestrzeni, z przemysłami kultury i wzmocnieniem funkcji Krakowa jako miasta literatury, miasta noblistów, miasta pisarzy i poetów. Ważnym punktem tego dokumentu jest **Cel strategiczny III. Kraków miasto kreatywne; cel operacyjny III.1. Kraków miastem sztuki i artystów.**

Realizowanie strategii kultury – zarządzanie kulturą

Miasto Kraków realizuje swoje strategie rozwoju kultury za pośrednictwem dwóch wyspecjalizowanych instytucji: Wydziału Kultury i Dziedzictwa Narodowego Miasta Krakowa oraz Krakowskiego Biura Festiwalowego.

Wydział Kultury i Dziedzictwa Narodowego Gminy Miejskiej Kraków

Jest organem nadzorującym działalność 29 miejskich instytucji kultury oraz odpowiedzialnym za kreowanie polityki gminy w obszarze mecenatu i promocji kultury. Realizuje nadzór nad miejskimi instytucjami kultury, muzeami, teatrami, orkiestrami. Rozdziela granty w obszarze kultury – program dofinansowań działalności twórczej krakowskich artystów. Zarządza Stypendiami Twórczymi dla artystów, naukowców i młodych krakowskich twórców, a także unikalnym programem umożliwiającym funkcjonowanie komercyjnych galerii sztuki dzięki zastosowaniu preferencyjnych stawek czynszowych. Wydział odpowiada także za współpracę Krakowa ze Związkiem Miast Polskich oraz tymi organizacjami międzynarodowymi, których Miasto Kraków jest członkiem – m.in.: Liga Miast Historycznych, Komitet Narodowy Rady Ochrony Zabytków **ICOMOS**, Organizacja Miast Dziedzictwa Światowego (**OWHC**) oraz Forum Kultury Stowarzyszenia **Eurocities**. Najciekawszymi wydarzeniami bezpośrednio organizowanymi przez Wydział i cieszącymi się ogromnym zainteresowaniem mieszkańców i turystów są tzw. „Krakowskie noce”: Noc Muzeów (maj), Noc Teatrów (czerwiec), Noc Jazzu (lipiec), Noc Cracovia Sacra (sierpień) oraz **Noc Poezji** (wrzesień).

Krakowskie Biuro Festiwalowe i polityka festiwalowa Krakowa

Krakowskie Biuro Festiwalowe (KBF) to główna platforma rozwoju przemysłu czasu wolnego, przemysłu spotkań, a także turystyki kulturalnej w Krakowie. Odpowiada za integrację i komunikację działań zaangażowanych w kulturę podmiotów samorządowych i pozarządowych. Biuro powstało w 1997 roku dla realizacji zadań związanych z właściwą organizacją i promocją programu kulturalnego dla Europejskiego Miasta Kultury 2000. Zorganizowano wtedy kilkadziesiąt imprez, które ugruntowały pozycję Biura jako znaczącego organizatora krakowskich wydarzeń kulturalnych w latach następnych. Dziś zarządza programem **6 Zmysłów**, wpisującym miasto w najnowsze nurty wydarzeń artystycznych w Europie i na świecie poprzez cykliczne projekty i międzynarodowe festiwale. Wartość programu festiwalowego 6 zmysłów to blisko 100 mln PLN. Miasto wydaje na ten cel ok. 35 mln PLN rocznie, zaś pozostałe koszty pokrywają partnerzy i współorganizatorzy. Wśród najważniejszych przedsięwzięć programu znajdują się festiwale **Misteria Paschalia** i **Sacrum Profanum**, **Festiwal Muzyki Filmowej**, **Międzynarodowy Festiwal Kina Niezależnego Off Plus Camera**. Ideę promowania sztuki w przestrzeni miejskiej realizuje festiwal **Art Boom**, w całości poświęcony sztuce współczesnej. Do ważnych imprez festiwalowych należą również: **Miesiąc Fotografii w Krakowie**, **Festiwal muzyki alternatywnej UNSOUND**, **Festiwal Muzyki Polskiej** czy **Międzynarodowy Festiwal Teatralny Boska Komedja**. Obecność aż dwóch największych w Polsce wydarzeń literackich: **Festiwalu Miłosza** i **Conrada** w programie wskazuje na rolę, jaką literatura i związane z nią inne aktywności twórcze pełnią w promocji kulturalnej i strategii marki Krakowa.

Obok koordynacji polityki festiwalowej KBF realizuje politykę miasta w zakresie kultury, łącząc ją z biznesem, turystyką, przemysłami kreatywnymi. Kontynuuje w ten sposób ideę programu Europejskiego Miasta Kultury 2000: **Myśl – Duchowość – Twórczość**, rozumianych dziś jako **Wiedza – Kreatywność – Twórczość**. Obszary te, uznane za strategiczne, znajdują odzwierciedlenie w zakresie działalności, priorytetach pracy biura i w jego zatrudnieniu. KBF zarządza także infrastrukturą turystyczną w mieście, w tym obiektami informacji turystycznej, jest operatorem kluczowych dla rozwoju tego sektora inwestycji miejskich; działa na rzecz rozwoju przemysłów

kreatywnych, turystyki kulturalnej, przemysłu spotkań i przemysłów czasu wolnego poprzez budowanie świadomości tego sektora dla rozwoju i ekonomii miasta. Dąży do rozwoju przemysłów kreatywnych, w szczególności sektora audiowizualnego (poprzez mechanizm Regionalnego Funduszu Filmowego i Krakow Film Commission) i literackiego (Program Kraków Miasto Literatury). Biuro działa na rzecz społeczności lokalnej, wzmacniając działania służące realizacji potrzeb i aktywizacji mieszkańców. Wspiera produkcyjne i promocyjne inne wydarzenia.

Krakowskie Biuro Festiwalowe jest również głównym koordynatorem literackich strategii miasta. Organizuje dwa międzynarodowe wydarzenia literackie: **Festiwal Conrada** i **Festiwal Miłosza**, a także zarządza programami **Literacka Małopolska** | **Reading Małopolska** oraz **Kraków Miasto Literatury**.

Wydatki na kulturę

Prezydent Miasta Krakowa podpisał w lutym 2011 roku **Pakt dla Kultury**, wskazując tym samym na ważną rolę Krakowa w ogólnonarodowej dyskusji na temat kultury i jej finansowania. W Krakowie trwa ciągle dyskusja nad stworzeniem właściwych narzędzi pomiaru korzyści ekonomicznych generowanych lokalnie przez kulturę. Miasto włącza w refleksję na temat kształtowania życia kulturalnego organizacje pozarządowe (NGO) i specjalistów z innych miast w Polsce.

Na wydarzenia organizowane w 2013 roku przez organizacje pozarządowe w ramach otwartego konkursu ofert w budżecie Wydziału Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMK zabezpieczone zostały środki finansowe w wysokości 5 685 000 PLN.

W związku ze strategicznym programem promocji miasta poprzez kulturę wzrosły środki przeznaczane przez Kraków na kulturę ogółem. Odpowiednio w roku 2007 było to 125 998 000 PLN, w 2010 roku już 229 369 700 PLN, natomiast w roku 2011 – 219 127 991 PLN. Widoczny wzrost środków nie pokrywa jednak wszystkich potrzeb związanych z rozwojem przemysłów kultury, istotnym wyzwaniem było zwiększenie dofinansowania wizerunkowych dla miasta wydarzeń organizowanych przez Sektor III, poprzez m.in. system promes trzyletnich na programy kulturalne. W ten sposób kluczowe dla realizowania polityki wizerunkowej Miasta wydarzenia zyskały trwałe i niezależne od bieżącej polityki finansowanie w cyklach trzyletnich.

W 2010 roku Miasto za pomocą Wydziału Kultury i Dziedzictwa Narodowego na wydatki

związane z literaturą (stypendia, finansowanie bibliotek, nagrody literackie etc.) przeznaczyło 12 927 960,00 PLN (dane te obejmują także koszty utrzymania instytucji i płace).

Samorząd Województwa Małopolskiego w ramach realizacji różnych przedsięwzięć kulturalnych – m.in: Małopolskie Dni Książki **Książka i Róża**, Nagroda Marszałka Województwa Małopolskiego i Prezydenta Miasta Krakowa im. Kazimierza Wyki, a także wydatki na małopolskie publikacje, w tym wydawnictwa albumowe jak **Małopolska Niepospolita, Małopolska. Czas Ludzki** – wydatkuje także istotne środki własne, dystrybuowane w skali całego województwa. Urząd Marszałkowski udziela również wsparcia w realizacji projektów kulturalnych związanych z literaturą w ramach otwartego konkursu ofert **Mecenat Małopolski**. Łącznie na cele kulturalne Urząd Marszałkowski zaplanował w budżecie na 2013 rok środki w wysokości 115 099 315,00 PLN, co stanowi 9,6% całości budżetu.

Wzrasta także skuteczność w pozyskiwaniu pieniędzy na projekty literackie ze źródeł zewnętrznych. W 2011 roku Miasto pozyskało rekordową dotację na organizację Roku Miłosa i festiwalu Miłosa w Krakowie ze środków centralnych, w wysokości blisko 1,7 mln PLN. Krakowskie Biuro Festiwalowe pozyskało w 2011 roku łącznie blisko 2 mln PLN na programy literackie ze źródeł miejskich, ministerialnych,

unijnych, a także ze sponsoringu i sprzedaży usług. M.in. z tych źródeł finansuje projekt Literacka Małopolska | Reading Małopolska, w ramach którego Małopolska i jej stolica, Kraków, chcą komunikować swoje dziedzictwo literackie oraz włączyć się w budowanie sieci współpracy regionów kreatywnych w dziedzinie literatury.

Wyzwaniem pozostaje budowa międzynarodowych programów literackich i zdobywanie środków w obliczu nowej perspektywy finansowej UE na lata 2014-20, z Programu **Kreatywna Europa**, a także z innych programów międzynarodowego finansowania projektów literackich, wydawniczych czy promujących czytelnictwo. Rozwój projektu Kraków Miasto Literatury UNESCO zależy od współpracy merytorycznej i finansowej z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Instytutem Książki, Marszałkiem Województwa Małopolskiego oraz z fundacjami czy sponsorami, ale także od pozyskiwania środków unijnych na **rozwój innowacyjnej i kreatywnej gospodarki, jak również na budowanie klastrów i sieci współpracy**. Łącznie z programów krajowych i międzynarodowych (Instytut Książki, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego i inne) Krakowskie Biuro Festiwalowe na realizację projektów literackich pozyskało odpowiednio: **w 2012 roku – 1 796 346,07 PLN, w 2013 roku – 1 974 951,06 PLN.**

Rodzaj wydatku	2009	2010	2011	2012	2013 (PLAN na 1 stycznia)
Wydatki Miasta ogółem [zł] wykonanie budżetu 2008-2012	3 419 539 328	3 364 487 928	3 319 300 471	3 488 358 626	3 574 899 428
WYDATKI NA KULTURĘ	191 887 447	218 203 166	185 490 998	174 993 086	229 114 070
% udział wydatków na kulturę w budżecie Miasta	5,61%	6,49%	5,59%	5,02%	6,41%
Wydatki na kulturę bez zadań inwestycyjnych [zł]	135 616 590	127 127 811	138 697 282	125 185 802	110 309 302
Wydatki na instytucje kultury	151 199 330	160 172 089	153 046 135	161 485 106	107 606 573
Wydatki na instytucje kultury bez inwestycji:	120 611 567	113 774 633	124 369 250	113 208 413	99 299 446
Wydatki na ochronę zabytków	27 445 663	47 004 746	18 398 554	2 940 550	10 367 127
Wydatki inne	1 328 373	286 120	3 050 563	598 050	500 000

Tabela. Struktura wydatków na kulturę w budżecie Gminy Miejskiej Kraków w latach 2009-2013.

Wyzwaniem jest uświadamianie sektorowi prywatnemu korzyści wynikających z inwestowania w kulturę i w literaturę, np. poprzez rozwój mecenatu, społecznej odpowiedzialności biznesu, partnerstwa publiczno-prywatne. Równie ważne jest zaangażowanie biznesu i sektora usług w synergii z rozwojem innych dziedzin gospodarki kreatywnej.

Inwestycje infrastrukturalne w obszarze kultury

W 2010 roku zakończono **remont i przebudowę Sukiennic** oraz stworzono unikatową ekspozycję archeologiczną pod płytą Rynku Głównego i w podziemiach Sukiennic, dokumentującą *in situ* etapy i dawne funkcje rynku (**Rezerwat archeologiczny**). Utworzono tam nowy oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa – Rynek Podziemny. Na terenie Kazimierza powstało **Muzeum Inżynierii Miejskiej w Kwartale św. Wawrzyńca** – miejsce organizowania m.in. koncertów w starych zajezdniach tramwajowych, wystaw tematycznych; mieści się tu także siedziba **Biblioteki Polskiej Piosenki**, a także ekspozycja zbiorów dotyczących tradycji drukarstwa i introligatorstwa w Krakowie. Na terenie poprzemysłowego **Zabłocia** zmodernizowano Plac Bohaterów Getta, w postindustrialnej przestrzeni powstały: **Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK**, nowy oddział Muzeum Historycznego Miasta Krakowa (tzw. Muzeum Schindlera), tuż nad brzegami rzeki Wisły w budynku dawnej elektrowni powstaje Ośrodek Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora **Cricoteka**, a w dawnym zabytkowym zajeździe – galeria autorska Jerzego Dudy-Gracza. Ciekawym przykładem rewitalizacji starych obiektów są też inwestycje Województwa Małopolskiego na terenie Krakowa: Budowa **Małopolskiego Ogrodu Sztuki**, Budowa Lotniczego Parku Kulturowego (w tym gmach główny Muzeum Lotnictwa Polskiego), Przebudowa i modernizacja **Opery Krakowskiej** czy rewitalizacja zabudowań Elektrowni Podgórskiej w związku z budową nowej wielofunkcyjnej instytucji kultury Cricoteka.

Wyzwaniem planowania przestrzennego i polityki urbanistycznej i kulturalnej jest **Nowa Huta** – w ramach rewitalizacji przewiduje się kompleksową modernizację Placu Centralnego i Alei Róż. Rozbudowano także (w budynkach dawnych warsztatów zawodowych) **Teatr Łąźnia Nowa**. W chwili obecnej trwają dyskusje na temat odnowienia także i innych nowohuckich terenów poprzemysłowych. Miasto ogłosiło międzynarodowy konkurs na

koncepcję zagospodarowania terenów kombinatu nowohuckiego i obszarów przylegających gmin. Szacuje się, że będzie to ważny impuls dla miasta i szansa na powstanie nowej interesującej infrastruktury kulturalnej oraz ożywienie aktywności artystycznej. Zaniehbana dawniej i zapomniana przestrzeń, w miejscach często niekonwencjonalnych, ożywaj także dzięki realizowanym tam imprezom artystycznym. Przykładem mogą być choćby **Festiwal Sacrum Profanum**, **Festiwal Muzyki Filmowej** czy teatralny **Boska Komedja** – organizowane w poprzemysłowych przestrzeniach fabrycznych Nowej Huty, obecnie kombinatu ArcelorMittal Poland.

Zadaniem na kolejne lata będzie zaadaptowanie na cele artystyczne **Twierdzy Kraków – Fortu św. Benedykta**, starego budynku koszar proaustriackich, a także budynku dawnego **Magazynu Solnego** na **Forum Literatury**. Ruszyła także budowa **Centrum Kongresowego** z salą audytoryjną na 2092 miejsca oraz z dwiema mniejszymi salami, w maju 2014 uruchomiona zostanie nowoczesna wielofunkcyjna **Hala Widowiskowo-Sportowa** przy nowo powstałej ulicy Stanisława Lema – należąca do największych tego typu obiektów w Polsce. W planach zagospodarowania kulturowego brzegów Wisły trwają rozmowy nad utworzeniem kompleksu instytucji muzycznych pod nazwą **Forum Muzyki**. W ten sposób w obrębie 4 dzielnic miasta: Podgórze, Zabłocia, Kazimierza i Grzegórzek powstaje nowoczesny pierścień ważnych instytucji kultury. Powstała niedawno kładka pieszo-rowerowa przez Wisłę, łącząca Kazimierz z Podgórzem, doprowadziła do gwałtownego rozwoju drugiego brzegu Wisły: powstają nowe kawiarnie kulturalne, bary, dyskoteki, na Wiśle cumują barki i pływające restauracje, w opuszczonym hotelu Forum powstało jedno z najmodniejszych kulturalnych centrów alternatywnej kultury.

To tylko niektóre inicjatywy wpisujące Kraków w europejskie tendencje ożywiania postindustrialnej przestrzeni miejskiej poprzez jej rewitalizację i zagospodarowanie terenów i obiektów poprzemysłowych dla celów kulturalnych. Większość tych inwestycji przewiduje możliwość działań związanych z literaturą i teatrem, by wymienić Centrum Konferencyjno-Kongresowe ICE, Teatr Łąźnia Nowa, MOCAK, czy Cricotekę.

Współpraca międzynarodowa

Miasto Kraków jest członkiem kilku międzynarodowych organizacji, m.in. EUROCITIES, Ligi

Miast Historycznych, Komitetu Narodowego Rady Ochrony Zabytków „ICOMOS”, Organizacji Miast Dziedzictwa Światowego (OWHC), Stowarzyszenia Europejskich Miast Kultury Roku 2000, Międzynarodowego Związku Hanzy i Europejskich Miast Turystyki. Utrzymuje kontakt z wieloma Instytutami Polskimi za granicą oraz polskimi placówkami dyplomatycznymi, wspomagając finansowo i organizacyjnie wiele projektów, prezentujących za granicą krakowskich artystów.

Liczba miast partnerskich Krakowa obejmuje: Leuven (Belgia), Mediolan (Włochy), Norymbergę (Niemcy), Kijów (Ukraina), Kurytybę (Brazylia), La Serenę (Chile), Quito (Ekwador), Bordeaux (Francja), Bratysławę (Słowacja), Budapeszt (Węgry), Cusco (Peru), Edynburg (Szkocja), Fez (Maroko), Florencję (Włochy), Frankfurt nad Menem (Niemcy), Göteborg (Szwecja), Innsbruck (Austria), Lipsk (Niemcy), Lwów (Ukraina), Orlean (Francja), Pecs (Węgry), Rochester (Stany Zjednoczone), Rzym (Włochy), San Francisco (Stany Zjednoczone), Sankt Petersburg (Rosja), Sewillę (Hiszpania), Solurę (Szwajcaria), Tbilisi (Gruzja), Wilno (Litwa), Zagrzeb (Chorwacja). Kraków utrzymuje także nieformalne kontakty z Dublinem (Irlandia), Moskwą (Rosja), Nankinem (Chiny), Strasburgiem (Francja), Tartu (Estonia), Wiedniem (Austria), Wielkim Tyrnowem (Bułgaria).

W 2011 roku Kraków przystąpił do Międzynarodowej Sieci Miast Uchodźstwa ICORN (International Cities of Refuge Network) – organizacji międzynarodowej, która stawia sobie za cel zapewnienie bezpiecznych warunków życia i pracy twórców słowa zagrożonych ze względu na swoją działalność twórczą. Przystąpienie przez Kraków do sieci ICORN zaowocowało pobytem w mieście już dwójga pisarzy: Marii Amelie, pisarki i dziennikarki osetyńskiego pochodzenia, która została deportowana z Norwegii po opublikowaniu swojej autobiografii, oraz Kareema Amara – egipskiego studenta prawa i blogera, który w konsekwencji swoich krytycznych komentarzy wobec reżimu prezydenta Egiptu Hosniego Mubaraka został wydalony z uczelni i był sądzony i więziony. Członkostwo w ICORN trwale wpisało się w priorytety Krakowa, a miasto przygotowuje się do przyjęcia następnego pisarza. Goszczenie w Krakowie pisarzy objętych programem ICORN służy nie tylko im samym, ale prowadzi również do zwiększenia międzynarodowej skali życia literackiego w Krakowie. Spotkania autorów ICORN z czytelnikami w mieście, kontakty ze środowiskami literackimi oraz wydarzenia

inicjowane w związku z ich pobytem potwierdzają wielowiekową tradycję Krakowa jako miasta otwartych bram. Wydarzeniem na światową skalę była organizacja w maju 2013 roku w Krakowie Biannual Meeting of ICORN i PEN International Writers In Prison Comitee z udziałem 250 przedstawicieli i pisarzy z 50 krajów świata. Miasto regularnie stanowi centrum spotkań Ministrów i delegacji rządowych Państw Grupy Wyszehradzkiej, jest miejscem organizowania wielu międzynarodowych konferencji i kongresów o przeróżnej skali i tematyce: od praw człowieka i polityki globalnej po specjalistyczne konferencje naukowe z każdej dziedziny.

Najważniejsze centra kultury

Międzynarodowe Centrum Kultury – ośrodek spotkań, refleksji i badań dotyczących dziedzictwa Europy Środkowo-Wschodniej. Udostępnia bibliotekę, jest miejscem przyjaznym dla sztuki i architektury. W działalność Centrum wpisana jest interdyscyplinarność, a do jego misji należy propagowanie wiedzy o wspólnym dziedzictwie europejskim oraz kształtowanie postawy wspierającej kulturową integrację Europy i chroniącej jej historyczne osiągnięcia. Siedziba MCK to także przykład doskonałego łączenia zabytkowej architektury z nowoczesnymi rozwiązaniami przestrzennymi i współczesnym designem.

Małopolski Instytut Kultury w Krakowie – instytucja wspierająca kulturę poprzez działanie na rzecz kształtowania tożsamości regionalnej czy popularyzowanie sztuki współczesnej. MIK wydaje pismo o dobrej przestrzeni „Autoportret”, osiem portali internetowych, a także w oryginalny sposób – w gablocie umieszczonej przy ulicy Karmelickiej – prezentuje prace młodych artystów z Krakowa i regionu.

Ośrodek Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora Cricoteka sprawuje pieczę nad unikalnym zbiorem kilkuset obiektów oraz kostiumów ze spektakli Teatru Cricot 2, pism teoretycznych, rysunków i projektów Kantora, rejestracji wideo, dokumentacji fotograficznej, wreszcie tysięcy wielojęzycznych recenzji, czasopism, książek. Cricoteka pełni zatem równoległe funkcję archiwum, muzeum, galerii i placówki naukowej. W efekcie rewitalizacji zabudowań Elektrowni Podgórskiej i budowy nowego obiektu nad Wisłą powstaje wielofunkcyjna instytucja kultury mieszcząca Muzeum Tadeusza Kantora z ekspozycją prac artysty. W nowoczesnym obiekcie powstanie nowoczesne centrum wystawiennicze, centrum teatralno-konferencyjne gotowe na przyjęcie gościnnych spektakli,

prowadzenie warsztatów teatralnych, staże i praktyki umożliwiające zapoznanie się z metodą pracy artysty, wreszcie nowoczesny ośrodek dokumentacji historii teatru i sztuki wizualnej – poszerzający zbiory archiwaliów Cricoteki o materiały dotyczące najważniejszych zjawisk w sztuce XX wieku stanowiących punkt odniesienia dla twórczości Kantora oraz dokumentację aktualnych wydarzeń.

Dom Norymberski – niezwykle kreatywne centrum kulturowe miasta. Już od XIV wieku istniały, dzięki silnie rozwiniętym w Norymberdze kontaktom handlowym ze Wschodem, gospodarcze stosunki pomiędzy Krakowem i Norymbergą. Ukoronowaniem tak żywego partnerstwa było utworzenie **Domu Krakowskiego w Norymberdze i Domu Norymberskiego w Krakowie** (1996). Są one gospodarczą i kulturalną wizytówką partnerskich miast. Tu odbywają się spotkania mieszkańców, imprezy kulturalne, gospodarcze i naukowe konferencje czy seminaria.

Bardzo istotną rolę w mieście odgrywają małe centra kultury, oferujące szereg zajęć dla młodych ludzi. Takie instytucje jak **Nowohuckie Centrum Kultury**, **Ośrodek Kultury im. Norwida**, **Staromiejskie Centrum Kultury Młodzieży** stanowią ważny element edukacji lokalnej, wspierają twórczość, animują działalność społeczną i literacką.

W ostatnich latach dawna dzielnica Żydów w Krakowie – **Kazimierz** – stała się na powrót ośrodkiem kultury żydowskiej. Działa tutaj **Żydowskie Centrum Kultury**, a od kilku lat funkcjonuje również **Centrum Społeczności Żydowskiej** (JCC). Ponadto swoją siedzibę mają tu liczne wydawnictwa, a co roku w przestrzeni Kazimierza odbywa się międzynarodowy Festiwal Kultury Żydowskiej.

W Krakowie w szerzenie kultury i kontaktów międzynarodowych, a także programy promocji literatury i krakowskich festiwali czynnie włączają się instytucje zagraniczne. **Instytut Goethego** – to literacka instytucja z tradycjami. Swoje teksty czytali tu m.in. Günter Grass, Herta Müller czy Hans Magnus Enzensberger. Instytut prowadzi własny **Program Promocji Przekładów Literatury**, a w ramach Theaterbibliothek Goethe-Institut wspiera tłumaczenia najnowszych sztuk niemieckich na potrzeby czytań scenicznych (René Pollesch, Roland Schimmelpfennig, Dea Loher i innych).

W **Instytucie Francuskim** gościli m.in.: Yannick Haenel, Alain Mabanckou, Michel Houellebecq, Pierre Assouline, czy autorzy komiksów Frederik Peeters, Marjane Satrapi, Chantal Montellier, Cyril

Pedrosa, Blutch (Christian Hincker), Sébastien Chrisostome i inni. Instytut koordynuje ponadto **Nagrodę Goncourtów – polski wybór** – lokalną wersję prestiżowej nagrody francuskiej. W bieżące życie literackie włączają się również **Włoski Instytut Kultury** oraz **Instytut Cervantesa** prowadzony przez poetę i tłumacza literatury polskiej i iberyjskiej Abła Murcię Soriano. W Krakowie prężnie działa promujący kulturę brytyjską **British Council**, funkcjonuje ponadto **Centrum Języka i Kultury Chińskiej – Instytut Konfucjusza** – ósma tego typu placówka w świecie, a pierwsza w Polsce. Zajmuje się ona propagowaniem wiedzy o języku i kulturze chińskiej.

Na Wydziale Polonistyki UJ działa **Ośrodek Dokumentacji i Badania Twórczości Josepha Conrada** kierowany przez prof. Jolantę Dudek. Ośrodek dysponuje bogatą biblioteką Conradianów, której załącznikiem był księgozbiór przekazany przez światowej sławy conradystę prof. Zdzisława Najdera. Utrzymuje szerokie międzynarodowe kontakty i organizuje spotkania conradystów z całego świata, takie jak *Joseph Conrad Conference – The Reception of the Work of Joseph Conrad: Readers Real and Implied* (konferencja zorganizowana w 2007 roku, w 150. rocznicę urodzin Conrada).

W 2010 roku ruszyła pierwsza edycja **Strefy Wolnego Czytania** – przedsięwzięcia promującego czytelnictwo w przestrzeniach publicznych: kawiarniach, placach, księgarniach, a nawet w tramwajach. Strefa to ludzie i miejsca; wydarzenia zapowiedziane i spontaniczne akcje; publikacje i wpisy na blogach. Strefa ma szansę stać się literacką wizytówką Krakowa, promującą ciekawe miejsca, gdzie można oddać się lekturze, podyskutować o książkach i „zarazić się wirusem literatury”. Dziś jest tych MIEJSC w Krakowie już ponad 70.

Małopolski Ogród Sztuki – jeden z najnowocześniejszych obiektów ostatnich lat. Opiera się o ideę syntezy rozmaitych dziedzin sztuki w ramach jednej przestrzeni. Swoją ofertę kieruje do zróżnicowanych grup odbiorców: dzieci, młodzieży, osób niepełnosprawnych, osób starszych, a także zainteresowanych profesjonalistów, artystów i twórców. Działania ośrodka ukierunkowane są na rozwój kultury, sztuki i edukacji w regionie i mieście. Wyposażony w artetkę, mediatekę, salę widowiskową, kinową i przestrzeń galeryjną, jest jednym z najpiękniejszych obiektów miasta, nagrodzonym m.in. Architizer A+ Award amerykańskiego portalu Architizer. **Arteteka** znajdująca się w MOS i funkcjonująca

w strukturach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej oferuje e-czasopisma, e-booki, audiobooki, płyty muzyczne i filmowe, oraz książki i czasopisma wydane w tradycyjnej formie. Czytelnicy mają także dostęp do bogatych zbiorów liberatury, Małopolskiego Studia Komiksów, a w przyszłości także cyfrowej kolekcji street artu.

W 2012 roku na domy i ośrodki kultury, Instytut Dialogu Międzykulturowego im. Jana Pawła II, Małopolski Ośrodek Kultury i Cricotekę samorząd przeznaczył wraz z inwestycjami 17,30 mln PLN. (Źródło: WKiDn UMK, DKiDN UMWM)

Domy i ośrodki kultury

Miasto Kraków prowadzi 3 domy i 5 ośrodków kultury, wraz z działającymi w ich ramach 44 klubami. Organizują one razem blisko 10 tys. różnorodnych wydarzeń rocznie, w których w 2012 roku wzięło udział blisko 1,5 mln odbiorców. Są to: Nowohuckie Centrum Kultury – prężnie funkcjonujące w jednej z najbardziej charakterystycznych krakowskich dzielnic; organizuje m.in. liczne wydarzenia teatralne, oraz zajmuje się działalnością wydawniczą; Centrum Kultury „Dworek Białoprądnicki” – w jego ramach działa Scena Teatralna Dzieci i Młodzieży oraz funkcjonuje Piwnica Literacko-Artystyczna; Dom Kultury Podgórze – pełni rolę centrali, której podlega 19 jednostek; prowadzi działalność edukacyjną i wystawienniczą; organizuje liczne warsztaty, a także spotkania w ramach Podgórskiej Sceny Poezji; Śródmiejski Ośrodek Kultury – mieści się na Małym Rynku; zajmuje się upowszechnianiem działalności artystycznej i edukacją kulturalną, prowadzi także szeroką działalność wydawniczą; w każdy poniedziałek i piątek organizowane są tu spotkania autorskie; ŚOK jest m.in. inicjatorem przyznawania nagrody „Krakowska Książka Miesiąca”. Aktywne są również inne ośrodki kultury: im. C.K. Norwida i Nowa Huta, a także Zespół Pieśni i Tańca „Krakowiacy” oraz Biblioteka Polskiej Piosenki.

Muzea

Kraków to jedno z największych i najpiękniejszych „muzeów pod otwartym niebem” oferującym najpełniejszą reprezentację arcydzieł architektury poszczególnych okresów sztuki i kultury europejskiej. Jako dawna stolica rozległego państwa i skrzyżowanie szlaków, posiada imponujące budowle sakralne, pałace, warownie realizowane w stylach poszczególnych epok. Po przeniesieniu stolicy do Warszawy rola kulturalnego centrum wraca do Krakowa pod koniec XIX w. W warunkach tzw. „autonomii

galicyjskiej” powstała w 1879 roku pierwsza polska narodowa **Galeria Sztuki w Sukiennicach**. Był to czas narodzin szkoły malarstwa historycznego i monumentalnego Jana Matejki. Kraków staje się miastem oddziaływania Art Nouveau i zarazem polską stolicą secesji. Wśród wybitnych artystów tamtego czasu warto wymienić Józefa Mehoffera, Stanisława Wyspiańskiego, Jacka Malczewskiego, Leona Wyczółkowskiego czy Wojciecha Weissa. Na wizerunek polskiej sceny plastycznej XX w. wpłynęli także inni związani z Krakowem artyści: Louis Marcoussis, Mojżesz Kisling, Jerzy Nowosielski, Andrzej Wajda, Tadeusz Kantor, Wilhelm Sasnal i wielu innych.

W Krakowie funkcjonuje kilkadziesiąt muzeów, m.in.: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (z kilkunastoma oddziałami), Muzeum Historii Fotografii, Muzeum Inżynierii Miejskiej, Muzeum Armii Krajowej, Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK (pierwsze muzeum sztuki współczesnej w Polsce), Bunkier Sztuki, Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Maius, Muzeum Etnograficzne, Muzeum Archeologiczne i wiele innych. Ważną sieć potwierdzającą szczególną rangę Krakowa jako ważnego ośrodka muzealnego stanowią oddziały Muzeum Narodowego w Krakowie. Jego zbiory liczą łącznie blisko 780 tysięcy eksponatów. Zasadniczym trzonem zbioru jest sztuka polska, ale także eksponaty zachodnioeuropejskie, kolekcja sztuki cerkiewnej, cenny zbiór sztuki Dalekiego Wschodu, zbiory biblioteczne (wśród nich stare druki, rękopisy i kartografie), numizmaty i dawna fotografia. Otwarty w 2012 roku nowy oddział Muzeum Narodowego w Krakowie, Kamienica Szołayskich, prezentuje dzieła plastyczne i rzeźbiarskiego, a także dokumenty życia literackiego okresu przełomu wieków XIX i XX, tu także mieści się niedawno uruchomiona Szuflada Szyborskiej – nowoczesna interaktywna wystawa, trójwymiarowy kolaż, w którym przedmioty należące do słynnej poetki zderzone są z cytatami z twórczości, fotografiami osób, rzeczy i miejsc. Prowadzą one widza w jej prywatny świat poetyckiej wyobraźni i intelektualnych inspiracji. Najnowszym oddziałem MNK, otwartym we wrześniu 2013 roku jest Europeum – prezentujące w zabytkowym budynku dawnego spichlerza stałą kolekcję sztuki europejskiej.

Na potencjał innej ważnej instytucji związanej z Muzeum Narodowym w Krakowie, **Muzeum Książąt Czartoryskich** prezentującego zbiory **Fundacji Książąt Czartoryskich**, składa się ok. **74 tys. obiektów muzealnych**. W zbiorach Muzeum jest wiele obiektów największej wartości tak historycznej, jak i artystycznej; wśród nich

Dama z gronostajem – obraz stworzony w XV w. przez **Leonarda da Vinci** w Mediolanie.

Szczególnym miejscem jest **Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej – Manggha** – mieszczące się naprzeciwko Wawelu, o nowoczesnie zaprojektowanej bryle, odwołującej się do tradycyjnej sztuki japońskiej. Muzeum powstało z inicjatywy Andrzeja Wajdy i jest organizatorem licznych wystaw, koncertów i spotkań literackich (m.in. Adama Zagajewskiego, Wisławy Szymborskiej, Czesława Miłosza). Opiera swoją kolekcję głównie na zbiorach przekazanych przez Feliksa „Mangghę” Jasieńskiego, krytyka, kolekcjonera sztuki i podróżnika żyjącego na przełomie XIX i XX wieku. Od 2007 roku MANGGHA funkcjonuje jako ośrodek sztuki Dalekiego Wschodu. W swoich działaniach wychodzi poza wizję tradycyjnie rozumianego muzeum, organizując wykłady, sesje naukowe, prezentacje muzyki i tańca. W ramach instytucji funkcjonuje biblioteka zajmująca się udostępnianiem książek i czasopism związanych z kulturą i językiem Kraju Kwitnącej Wiśni. Manggha prowadzi także kursy języka japońskiego i skupia się na popularyzacji tamtejszej literatury.

MOCAK – Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie zajmuje się nie tylko działaniami propagującymi sztukę współczesną, ale stawia także na promocję wydarzeń z innych dziedzin, w tym literatury. W ramach instytucji funkcjonuje księgarnia oferująca bogaty wybór publikacji, znajduje się tu unikalny księgozbiór prof. Mieczysława Porębskiego, obejmujący przeszło 4 tys. woluminów. Muzeum prowadzi także działalność wydawniczą. Dobrze te związki pokazuje wydany przez MOCAK zbiór wywiadów przeprowadzonych przez wybitnego krytyka Tadeusza Nyczka: „Po co jest sztuka. Rozmowy z pisarzami”.

O historii krakowskiego drukarstwa i introligatorstwa świadczą zbiory **Muzeum Historycznego Miasta Krakowa**, które zgromadziło niezwykle przedmioty oddane w depozyt przez Muzeum Inżynierii Miejskiej – często wielowiekowe – ofiarowane przez cechy rzemieślników krakowskich oraz instytucje miejskie. Muzeum organizuje również wystawę szopek krakowskich, która zadziwia artystyczno-rzemieślniczymi tradycjami miasta.

Muzeum Historii Fotografii posiada niezwykle zbiór zdjęć i kolekcję sprzętu fotograficznego, która liczy obecnie 2000 obiektów, z czego około 600 to różnego typu aparaty fotograficzne wyprodukowane pomiędzy rokiem 1880 a 2005. Pozostałą część

zbioru stanowią zabytkowe obiekty, różnego typu akcesoria, sprzęt ciemniowy oraz rekwizyty atelierowe. Obok przedmiotów związanych z fotografią Dział Techniki i Technologii Fotografii gromadzi obiekty dokumentujące rozwój techniki kinematograficznej.

W 2010 roku oddano do użytku nowy oddział Muzeum Historycznego w **Podziemiach Rynku**. Równie ważny pozostaje uruchomiony w 2010 roku **oddział w Fabryce Emalii Oskara Schindlera: Kraków – czas okupacji 1939-1945** to wystawa stała dokumentująca okres niemieckiej okupacji miasta. Nakręcony w 1993 roku film Stevena Spielberga *Lista Schindlera* zdobył 7 Oscarów oraz przyczynił się do promocji miejsca, a w konsekwencji przyczynił się do powstania po 20 latach dzielnicy kreatywnej skupionej wokół dawnej fabryki, z bezpośrednią bliskością uczelni, innych muzeów, nowoczesnych dzielnic mieszkalnych, przestrzeni ekspozycyjnych i targowych.

Mapę artystycznego Krakowa wyznaczają ponadto galerie, a zwłaszcza **Galeria Sztuki XX wieku** w Muzeum Narodowym, galeria sztuki **Międzynarodowego Centrum Kultury, Galeria Sztuki Współczesnej Bunkier Sztuki** oraz **Galeria Starmach**, z którą związani są m.in. Marcin Maciejowski, Wilhelm Sasnal czy Rafał Bujnowski – uważani za twórców nowego języka sztuki wyrażającego głos pokolenia lat 70., dorastającego w latach transformacji ustrojowej. Bardzo cenione są również prywatna **Galeria Zderzak** powstała w 1985 roku oraz znane na arenie międzynarodowej **Galeria Plakatu** Krzysztofa Dydo i **Galeria Grafiki** Jana Fejkiela.

Oprócz wymienionych, w Krakowie mieści się kilkadziesiąt innych galerii sztuki, m.in.: współczesnej, tradycyjnej, portretu, żydowskiej, rzemiosła artystycznego, naiwnej, fotografii, grafiki, rzeźby, karykatury, ceramiki, szkła, witrażu, judaików, osobliwości. Niejednokrotnie pojedyncze kluby tworzą wokół siebie galerie i małe wydawnictwa, organizują koncerty, spotkania z literaturą, warsztaty edukacyjne. Działalność galerii sztuki współczesnej to często najważniejsze źródło utrzymania dla liczego grona krakowskich artystów (ponad 3 000 plastyków). W Krakowie nie brak także festiwali sztuk wizualnych. ArtBoom Festival koncentruje się wokół najlepszych dokonań sztuki prezentowanych w przestrzeni miejskiej. Innym ważnym wydarzeniem jest Miesiąc Fotografii w Krakowie – skupiający kilkadziesiąt wystaw najważniejszych twórców fotografii. Do najstarszych europejskich wydarzeń z dziedziny sztuk wizualnych należy jednak Międzynarodowe

Triennale Grafiki (powstałe w 1966 roku). W Krakowie odbywa się także cenione Międzynarodowe Triennale Architektury.

Muzyka

Tradycje muzyczne Krakowa są równie bogate jak jego literatura. Chorał gregoriański był wykonywany na Wawelu już w XI wieku, z dworem królewskim związane były najwybitniejsze osobowości muzyczne Renesansu i Baroku. Współcześnie ważnym centrum muzycznym jest **Filharmonia im. Karola Szymanowskiego**, której tradycje sięgają 1909 roku. Jest jedną z czołowych instytucji muzycznych w kraju. Zasłużyła się wykonywaniem dzieł swojego patrona, **Karola Szymanowskiego**, a także **Krzysztofa Pendereckiego** – honorowego patrona zespołu.

W 1958 roku powstał Miejski Teatr Muzyczny, który po licznych przemianach, już jako **Opera Krakowska**, doczekał się własnej siedziby: zabytkowy budynek operetki, służący 100 lat temu jako ujeżdżalnia koni, został wpisany we współczesną bryłę teatru. W pięknym wnętrzu Teatru im. Juliusza Słowackiego odbywa się cykl wykonań i rekonstrukcji oper barokowych z udziałem liderów muzyki dawnej pod nazwą **Opera Rara**. Tu występuje często **Capella Cracoviensis**, zespół o czterdziestoletniej historii, obecnie najlepsza orkiestra wykonująca muzykę na instrumentach dawnych, tworząca programy muzyczne i literackie dawnych epok. W Krakowie działa jedna z najlepszych europejskich orkiestr kameralnych – **Sinfonietta Cracovia** oraz **Orkiestra Akademii Beethovenowskiej** – zespół młodych instrumentalistów Akademii Muzycznej w Krakowie. Bogate jest życie chóralne, działa tu **Chór Polskiego Radia**, kilkadziesiąt chórów amatorskich i stowarzyszeniowych, w tym federacja wielu chórów **Cecylianum** czy federacja chórów **Pro Musica Mundi**.

W mieście funkcjonuje również **Krakowski Oddział Związku Kompozytorów Polskich**, który powstał w 1953 roku, a także największe tego typu w kraju **Polskie Wydawnictwo Muzyczne**, wydające partytury, biografie kompozytorów, opracowania, ale także literaturę piękną, biografie oraz monumentalne dzieło: Encyklopedię Muzyczną PWM.

Kraków przyciąga wybitne osobowości muzyczne nie tylko z Polski. Tu mieszkają: światowej sławy skrzypki **Nigel Kennedy**, wieloletnia liderka słynnego Collegium Vocale Gent **Sirkka-Liisa Kaakinen-Pilch**, **Kevin Kenner** – zdobywca drugiej nagrody na XII Międzynarodowym Konkursie Chopinowskim,

światowej sławy kompozytor muzyki współczesnej **Krzysztof Penderecki**. Jego żona – Elżbieta Penderecka – zapoczątkowała tutaj, w 1997 roku, słynny **Wielkanocny Festiwal Ludwiga van Beethovena**. Ta impreza o europejskim wymiarze, dziś odbywająca się głównie w Warszawie, jest co roku uroczyste inaugurowana w Bibliotece Jagiellońskiej. Z Krakowem związany jest także uznany w świecie twórca muzyki filmowej **Zbigniew Preisner** – autor muzyki do obrazów Krzysztofa Kieślowskiego (*Podwójne życie Weroniki*, *Trzy Kolory*) i Agnieszki Holland (*Europa, Europa*, *Zabić księdza*, *Olivier, Olivier*, *Tajemniczy ogród*), tu studiował światowej sławy kompozytor Abel Korzeniowski, legendami muzyki filmowej i teatralnej pozostają m.in. Jan Kanty Pawluśkiewicz, Zygmunt Konieczny czy Adam Walaciński.

Kraków słynie z piosenki poetyckiej i obecności wybitnych osobowości tego nurtu. Tutaj prowadzili swoje teatry **Ewa Demarczyk** i **Marek Grechuta**, śpiewa poetycki bard Krakowa – **Grzegorz Turnau**, który zadebiutował w wieku 17 lat na najstarszym w Polsce Studenckim Festiwalu Piosenki (odbywającym się od 1962 roku). Z muzyką żydowską i klezmerską wiążą się nazwiska słynnych krakowskich kantorów: **Leopolda Kozłowskiego** oraz **Yaakova Hollaendera**. Do klezmerskiej muzyki nawiązuje trio **Kroke**, nagrywające dla legendarnej wytwórni Tzadik, znane ze współpracy z **Davidem Lynchem** w filmie *Zagubiona Autostrada*, zaś jednym z głównych produktów eksportowych krakowskiej kultury w ostatnich latach jest słynne **Motion Trio** – wielokrotnie nagradzany tercet akordeonowy. Ważnym obszarem Promocji kultury i muzyki Karpat pozostaje festiwal **Rozstaje** – jeden z najstarszych festiwali poświęconego tradycjom muzycznym i obrzędowym Europy Środkowo-Wschodniej i Południowej.

Także początki jazzu w Polsce nierozzerwalnie łączą się z Krakowem. W 1922 roku powstało tu YMCA wraz z **Kołem Miłośników Muzyki Nowoczesnej**. Już w roku 1926 powstało Stowarzyszenie Jazz – pierwsze w Polsce i prawdopodobnie jedno z pierwszych w Europie. Prawdziwa eksplozja jazzu nastąpiła jednak dopiero po 1945 roku. Dziś historię tego nurtu znaczą nazwiska o nierzadko światowej sławie i uznaniu: **Wojciech Karolak**, **Zbigniew Seifert**, **Tomasz Stańko**, **Janusz Muniak** i dziesiątki innych, skupionych wokół legendarnych klubów jazzowych, począwszy od Helikonu. Koncerty jazzowe stanowią codzienną ofertę krakowskich klubów, takich jak m.in.: PiecArt, Harris, Drukarnia, Pod Jaszczurami, Stalowe

Magnolie. Kultowy klub Alchemia na krakowskim Kazimierzu jest także organizatorem festiwalu – **Krakowskiej Jesieni Jazzowej**. W Krakowie odbywa się Międzynarodowy Konkurs Młodych Zespołów Jazzowych **JAZZ JUNIORS**, **Letni Festiwal Jazzowy** w Piwnicy pod Baranami, Międzynarodowy Festiwal **Starzy i Młodzi, czyli Jazz w Krakowie** i wreszcie najstarszy festiwal jazzowy w Polsce – **Krakowskie Zaduszki Jazzowe** (zapoczątkowane w 1954 roku).

Film

Kraków to prężny ośrodek filmowy, dysponujący wspaniałymi wnętrzami oraz doskonale wyposażonymi studiami realizującymi wszystkie etapy filmowej produkcji. Ze względu na rolę miasta w polskiej historii, całkiem naturalne były decyzje Andrzeja Wajdy i Stevena Spielberga. Pierwszy zrealizował tu *Katyń*, drugi zaś zgodnie z historyczną prawdą w Krakowie osadził *Listę Schindlera*. Natomiast Petra Zelenkę, który w halach nowohuckiego kombinatu nakręcił *Braci Karamazow*, zachwyciło chłodne, industrialne piękno fabryki, stali i maszyn. Kraków „zagrał” u Krzysztofa Kieślowskiego w *Podwójnym życiu Weroniki* oraz w szeregu filmów o Papieżu-Polaku. Kraków uchwycony w kadrze zawsze interesował także polskich twórców. Wspomnijmy chociażby Wojciecha Hasa *Sanatorium pod Klepsydrą* na podstawie onirycznego opowiadania Brunona Schulza, *Moje miasto*, czy wreszcie słynny *Rękopis znaleziony w Saragossie*.

Związany z Krakowem **Andrzej Wajda**, laureat Oscara, zaliczany jest do wybitnych przedstawicieli tzw. **polskiej szkoły filmowej**, z którą związanych było wielu ludzi działających na obrzeżach filmu i literatury. W Krakowie powstały liczne dzieła Wajdy – również teatralne. *Z biegiem lat, z biegiem dni* – spektakl spleciony z kilkunastu tekstów krajowej literatury modernistycznej stał się kilkugodzinnym widowiskiem portretującym krakowskich mieszczan przełomu XIX i XX wieku. To także Wajda jako pierwszy w Polsce powierzył kobiecie rolę Hamleta (29 czerwca 1981 roku). Zarówno sama inscenizacja Starego Teatru, jak i tytułowa rola Teresy Budzisz-Krzyżanowskiej przeszły do historii światowego teatru. Temu wybitnemu reżyserowi filmowemu i teatralnemu miasto zawdzięcza jedno z najciekawszych muzeów – Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej „Manggha”.

W krakowskich kinach będących „wyspami wolności” w okresie głębokiego komunizmu, potajemnie oglądano zakazane filmy, przemycane z ambasad zachodnich państw. W mieście bywały największe gwiazdy wielkiego ekranu: Márta

Mészáros (zamieszkała w Krakowie na wiele lat), Darren Aronofsky, Aki Kaurismäki, Nanni Moretti, Jerzy Skolimowski, Wim Wenders, Andrzej Żuławski z Sophie Marceau. Krakowskie środowisko filmowe gościło Agnieszkę Holland, Terry’ego Jonesa witała krakowska ekipa Monty Pythona, a Bo Widerberga obwoził po mieście dorożką Jerzy Stuhr. W Krakowie prezentowali swoje dzieła w szczytowym momencie swojej twórczości Marcel Łoziński, Pier Paolo Pasolini, Mike Leigh, Werner Herzog, Claude Lelouch, Tom Tykwer, Luc Besson i inni.

W Krakowie ma miejsce wiele wydarzeń kulturalnych adresowanych do fanów kinematografii, w tym jeden z najstarszych w Europie festiwali poświęconych filmom dokumentalnym, animowanym oraz krótkim formom fabularnym – **Krakowski Festiwal Filmowy** (ponad 50 lat istnienia), **Międzynarodowy Festiwal Filmowy Etiuda & Anima** czy **Festiwal Kina Niemego**. Tutaj również działa, niedawno uruchomiona, **Krakowska Szkoła Scenariuszowa**, wiążąca kreatywny przemysł filmu z literaturą.

Zarządzanie filmowym kapitałem miasta i regionu powierzono Krakowskiemu Biuru Festiwalowemu, w którego strukturach działa **Krakow Film Commission** oraz **Regionalny Fundusz Filmowy**. Biuro jest także współorganizatorem **Międzynarodowego Festiwalu Kina Niezależnego Off Camera** oraz organizatorem **Festiwalu Muzyki Filmowej w Krakowie**.

W mieście i jego okolicach działa kilkadziesiąt firm o profilu produkcyjnym i postprodukcyjnym, mających pozycję dostrzeżoną na rynku międzynarodowym. Do najciekawszych należą **Gremi Film Production S.A.** oraz **Alvernia Studios** – nowoczesny kompleks zlokalizowany w pobliżu Krakowa, wyposażony w środki pozwalające na realizację najbardziej nawet skomplikowanych produkcji. Miasto staje się coraz częściej plenerem dla międzynarodowych produkcji, m.in.: *Azaan* oraz *Yeh Jo Mohabbat Haii* w reż. Prashanta Chadha, czy *Crulic – droga na drugą stronę*.

W Krakowie powstaje także wiele **ekranizacji literatury**, wśród których trzeba wymienić *Oblawę* (reż. Marcin Krzyształowicz, 2012), *Uwikłanie* (reż. Jacek Bromski, 2011) – według powieści Zygmunta Miłoszewskiego, *Mistyfikację* (reż. Jacek Koprowicz, 2010) – na motywach biografii Witkacego, czy film w reżyserii Wojciecha Smarzowskiego *Anioł* – powstały w oparciu o powieść Jerzego Pilcha *Pod Mocnym Aniołem*. Latem 2013 ruszyły także zdjęcia do nowego filmu biograficznego opowiadającego losy Der

Geniale Pole – Stanisława Przybyszewskiego – jednego z najważniejszych luminarzy polskiego modernizmu.

Krakowskie Biuro Festiwalowe jest również producentem filmu dokumentalnego w reżyserii Magdy Piekorz i z udziałem Adama Zagajewskiego *Widok Krakowa*. W filmie, stanowiącym część międzynarodowego cyklu *City (W)rites*, poeta opowiada o swoich związkach z miastem. Z kolei o Czesławie Miłoszu opowiada film *Planeta Miłosz*, w reżyserii Katarzyny Gondek, według scenariusza Andrzeja Franaszka, autora monumentalnej biografii Noblisty. W ramach projektu *Kraków Miasto Literatury* powstaje również biblioteka wywiadów filmowych z wybitnymi twórcami literatury – *Writers in Motion*. Jest to projekt otwarty, laboratorium młodej krytyki literackiej, nowych mediów, organizowany we współpracy z festiwalami literackimi i bibliotekami Miasta. Literatura jest jednym z priorytetów rozwoju rynku audiowizualnego. Miasto wspiera, inspirowa i dba o wybór takich produkcji, które dofinansowuje, które są ekranizacjami, adaptacjami, albo posiadają wysokie literackie walory scenariuszy filmowych.

Teatr

Kraków uchodzi za teatralne centrum Polski. Działa tutaj kilkadziesiąt teatrów o różnorodnej strukturze organizacyjnej, utrzymywanych jako instytucje kultury przez Miasto, Województwo Małopolskie, instytucje współprowadzone z Ministerstwem Kultury, a także liczne teatry prywatne i impresaryjne. W 2012 roku łącznie na działalność teatrów (z wyłączeniem opery) samorząd przeznaczył wraz z nakładami na inwestycje blisko 44,62 mln PLN. Kraków ma kilkunastowieczne tradycje teatralne. To właśnie w Krakowie ok. 1570 roku wydano pierwsze polskie misterium paschalne *Historyja o chwalebnyim Zmartwychwstaniu Pańskim* Mikołaja z Wilkowiecka. W 1781 roku powstała pierwsza scena narodowa w mieście – Stary Teatr. Na deskach teatru występowały gwiazdy polskiej sceny, m. in. znana w świecie ikona XIX-wiecznego aktorstwa – Helena Modrzejewska. W 1994 roku **Stary Teatr** został przyjęty do prestiżowej **Unii Teatrów Europy**. W teatrze lat 60. i 70. XX wieku pracowały najwybitniejsze osobowości polskiej sceny, m.in.: Jerzy Jarocki, Andrzej Wajda, Konrad Swinarski, a także Tadeusz Kantor, założyciel Teatru **Cricot 2**. W latach 70. Teatr STU zaznaczył swą obecność w światowym ruchu kontrkultury i kontestacji, wybitnymi inscenizacjami takimi jak: *Spadanie*, *Sennik polski* i *Exodus*. Równie ważne miejsce w dziejach kultury Krakowa

stanowi założony w 1893 roku **Teatr im. Juliusza Słowackiego**. Na fasadzie wyryto w marmurze napis: „Kraków sztuce narodowej”. Tu miały miejsce głośnie premiery polskiego modernizmu: Stanisława Przybyszewskiego, Lucjana Rydla i Stanisława Wyspiańskiego, a po wojnie polskie prapremiery dramatów Brechta, Dürrenmatta, Gombrowicza, Becketta, Mrożka. Latem przy Teatrze działa plenerowa Scena przy Pompeie prezentująca utwory poetyckie, a w samym Teatrze – słynny **Krakowski Salon Poezji**, gdzie w każdą niedzielę o godzinie 12.00 znani aktorzy czytają wiersze swoich ulubionych poetów. Powojenna historia krakowskiego teatru to przede wszystkim wynik działalności **Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej im. Ludwika Solskiego**. O jej specyfice decydował również bliski związek z teatrami krakowskimi i nie tylko – w 1985 roku, w Zakopanem, powstał Teatr im. Stanisława Witkacego, którego założycielami byli absolwenci szkoły. Od ponad 80 lat w Krakowie działa **Teatr Bagatela** o repertuarze lekkim i błyskotliwym. Ta prawie 100-letnia instytucja przez jakiś czas była także jedną z najbardziej eleganckich sal kinowych miasta. Od 1945 roku funkcjonuje też jedna z najstarszych i najbardziej renomowanych scen lalkowych w Polsce – **Teatr Groteska**. **Teatr Lalki, Maski i Aktora**.

Od lat także dzielnica robotnicza Nowa Huta jest aktywnym centrum teatralnym. Jedno z ważniejszych osiedli nosi tam nazwę Osiedla Teatralnego. W 1955 roku powstał **Teatr Ludowy**, który dzisiaj wystawia również sztuki na **Scenie pod Ratuszem** na krakowskim Rynku Głównym, a także na **Scenie Stolarni**, powstałej w budynku dawnego teatralnego warsztatu. Rodząca się po przemianach ustrojowych w Polsce popularność industrialnej Nowej Huty zaowocowała kolejnymi kulturalnymi propozycjami w tej przestrzeni. W 2005 roku rozpoczął tu swoją działalność **Teatr Łąźnia Nowa** – w miejscu, w którym jeszcze kilka lat wcześniej uczono zawodu przyszłych pracowników kombinatu, w dawnych warsztatach elektrycznych. Do legendy przeszła słynna inscenizacja *Króla Edypa*, angażująca lokalną społeczność i czyniąca z teatru ważny element dialogu społecznego. Tutaj odbywają się festiwalowe wydarzenia: spektakle **Genius Loci**, **Boskiej Komedii** oraz koncerty muzyki współczesnej **Sacrum Profanum**. Od 2005 roku Łąźnia Nowa jest stowarzyszona w międzynarodowej sieci **Trans Europe Halles**, łączącej niezależne instytucje kultury Europy działające w przestrzeni postindustrialnej.

Dyskusję na temat kondycji współczesnej kultury, prezentowanie różnych stylów myślenia

i estetyki, nierzadko nawiązując do kwestii genderowych czy queerowych, podejmuje także jeden z najmłodszych ośrodków teatralnych: kazimierzowski **Teatr Nowy**. Z kolei **Teatr KTO** to „teatr w podróży”, nieustannie pokazujący się w różnych częściach świata. Prawie milion widzów na całym świecie uczestniczyło już w jego przedstawieniach. Dyrektor Jerzy Zoń wraz z zespołem tworzą jeden z najstarszych festiwali ulicznych w Europie Środkowej.

Od 1975 roku organizowane są **Krakowskie Reminiscencje Teatralne** skupiające się na alternatywnej twórczości teatralnej. To najstarszy festiwal teatralny w Polsce. Do ambitnych przedsięwzięć teatralnych należy festiwal **Boska Komedja**, który skupia rokrocznie elitę twórców polskiego teatru, aktorów, widzów, filozofów i teoretyków. Obok przeglądu spektakli polskich, walczących o tytuł najlepszego przedstawienia ostatniego roku (wybiera je grono międzynarodowych selekjonerów i dyrektorów teatralnych), występują tu również zagraniczne grupy teatralne.

Niemal każdy krakowski teatr posiada w Krakowie swój własny, mały lub większy festiwal, każdy wychodzi ze swoją twórczością do widza, angażuje się w projekty międzynarodowe, posiada zagranicznych partnerów. Teatr Groteska **organizuje Festiwal Cieni, Festiwal Materia Prima, Festiwal Teatru Formy, Maski**. Jednym z najstarszych i najwyżej cenionych cyklicznych wydarzeń jest **Festiwal Genius Loci** Teatru Łąźnia Nowa. **Festiwal Teatralny dla Dzieci** organizuje Nowohuckie Centrum Kultury. W Krakowie odbywają się także: Międzynarodowy Festiwal Uniwersyteckich Teatrów Francuskojęzycznych, Festiwal Teatrów Uniwersyteckich PROSCENIUM, Festiwal Teatrów Nieinstytucjonalnych, Przegląd Teatrów Jednego Aktora, Krakowskie Spotkania BaletOFFowe, Krakowskie Miniatury Teatralne na scenie PWST. Teatr Bagatela ma swój Międzynarodowy Festiwal Teatralny EURODRAMAFEST. Ponadto Fundacja aktorki Anny Dymnej i Fundacja Brata Alberta organizują od 9 lat Ogólnopolski Festiwal Twórczości Teatralno-Muzycznej Osób Niepełnosprawnych Albertiana.

Turystyka

Miasto jako popularna destynacja turystyczna posiada jedną z najlepiej rozbudowanych

w Polsce baz hotelowych. Obok gigantów hotelarstwa z wielkim sukcesem działają tu mniejsze, kameralne hotele z długimi tradycjami. Wymienić należy m.in. Grand Hotel, Hotel Stary, Hotel Francuski czy Hotel Pod Różą (gościli w nim w przeszłości car Aleksander I, Liszt i Balzac). Rozwojowi ruchu turystycznego służy najbardziej rozbudowana w Polsce działalność sieci informacji turystycznej (w tej chwili 7 punktów) w strategicznych miejscach Krakowa. Sieć obsługuje ok. 3,5 mln turystów i krakowian rocznie. W ramach sieci funkcjonuje także architektoniczna nowość: **Pawilon Wyspiańskiego**. Jeszcze nowszą inwestycją, atrakcyjnie położoną u stóp wawelskiego wzgórza jest CORT – **Centrum Obsługi Ruchu Turystycznego Powiśle**. Z aktywnością sieci informacji zintegrowane jest funkcjonowanie największego turystycznego portalu o mieście: www.krakow.travel.

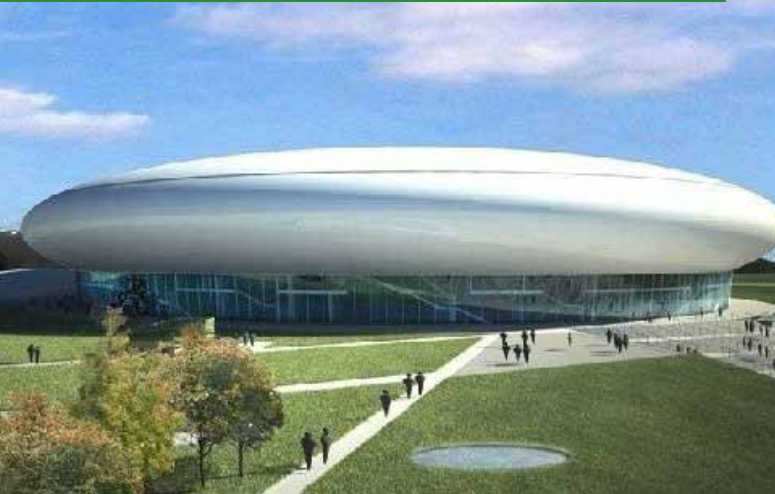
Kraków zapracował na swój wizerunek. Potwierdzają to wyniki badania *Siedem wymiarów magnetyzmu polskich miast*, przeprowadzonego po raz pierwszy w Polsce w okresie od maja do lipca 2009 roku przez firmę Young&Rubicam Brands i Agencję Badawczą KB Pretendent. Ankietowanych pytano o wrażenia wobec 130 miast po kątem ich atrakcyjności w dziedzinach turystyki, biznesu, komfortu życia, natury, kultury oraz sportu: Kraków okazał się najbardziej spójną i silną marką. Polacy uważają m.in., że jest to miasto, do którego chcą wracać, oferujące kulturę na najwyższym poziomie i inspirujące intelektualnie, miasto ciekawych festiwali i urokliwych zakątków. Już w 1986 roku Kraków otrzymał **Złote Jabłko** – Symbolicznego Oskara Turystyki, **nagrodę Światowego Forum Dziennikarzy Turystycznych**. W związku z wyborem Krakowa na Europejskie Miasto Kultury roku 2000 zaobserwowano rozwój turystyki indywidualnej i zorganizowanej. W 2006 roku Kraków zdobył prestiżowe 5. miejsce wśród miast europejskich w rankingu amerykańskiego **Travel & Leisure**, w 2006 roku otrzymał tytuł **The Best European Destination** według irlandzkiej branży turystycznej, a portal **Orbitz.com** uznał Kraków za jedną z siedmiu najmłodniejszych destynacji turystycznych świata. W 2009 roku miasto odwiedziła rekordowa liczba 7,3 mln osób, w 2010 roku liczba ta wzrosła do **blisko 8 mln, a w roku 2012– do 8,6 mln osób**.

Wizualizacja Centrum Kongresowego ICE

Dzięki uprzejmości Ingarden & Ewý – Architekci

Wizualizacja hali widowiskowo-sportowej w Krakowie-Czyżynach

Muzeum Sztuki Współczesnej MoCAK

Krakowski Park Technologiczny oraz Drzewo Innowacji i Inwestycji

Fot. dzięki uprzejmości MoCAK

Fot. P. Mazur

4. KRAKÓW LITERACKI

W wielowiekowej historii Kraków był i nadal jest istotnym centrum akademickim i intelektualnym Europy, kolebką języka polskiego i polskiej literatury, miastem pierwszych skryptoriów, bibliotek i drukarni, arcydzieł literatury, wreszcie miejscem oddziaływania najważniejszych prądów modernizmu. Tu działali najwybitniejsi polscy twórcy: Stanisław Wyspiański, Stanisław Przybyszewski, Józef Mehoffer, w tym także ci bardziej współcześni: Karol Wojtyła, Tadeusz Kantor, Stanisław Lem, Sławomir Mrożek, Andrzej Wajda, Czesław Miłosz i Wisława Szymborska. Po dziś dzień Kraków jest stolicą pisarzy i artystów, a status ten potwierdził tytuł Europejskiego Miasta Kultury roku 2000.

W Krakowie mają swoje siedziby najbardziej prestiżowe w kraju wydawnictwa. Tu odbywają się największe w Polsce Targi Książki, a od 2011 roku jedyne w Polsce Targi Książki dla dzieci. Pisarze Krakowa odwiedzają największe literackie festiwale, krakowscy reżyserzy wpisali się na stałe w historię europejskiego kina. Tu odbywają się od lat kolegia tłumaczy, zjazdy humanistów i poetów, tu fundowane są stypendia pobytowe, a samo miasto stało się w ostatnich latach miejscem ważnej debaty o demokracji, prawach człowieka, wolności słowa. Kraków buduje od lat, dzięki działalności Instytutu Książki i Willi Decjusza, status miasta – azylu literackiego, zwłaszcza dla pisarzy z krajów Bloku Wschodniego. Ale takim azylem był i wcześniej, kiedy stawał się drugim domem dla przybyłych tutaj po II wojnie światowej uczonych i twórców z Wilna czy Lwowa. Wiele sław najsilniej kojarzonych z Krakowem nie urodziło się tutaj: przybyli pod Wawel, by studiować lub przekonać się o tajemniczej i osławionej w świecie energii miasta – osiadają tutaj, stając się nieodłącznym elementem kulturalnego pejzażu literackiej stolicy Polski.

Kraków ma swoje festiwale literackie, wśród których dwa najmłodsze odnoszą się do światowej sławy polskich twórców: Josepha Conrada i Czesława Miłosza. Nie sposób zliczyć mnóstwa literackich spotkań, promocji książek, offowych i awangardowych inicjatyw, wymienników książek, slamów, akcji dyskusyjnych klubów książki, domów kultury, kilkudziesięciu bibliotek i czytelni czy setek pomniejszych przedsięwzięć promujących książkę i czytelnictwo. To miasto kawiarni literackich, miejsc przyjaznych czytaniu, historycznych bibliotek o unikalnych na światową skalę zbiorach. W krakowskich archiwach

spoczywają skarby europejskiego piśmiennictwa, w tym bogactwo rękopisów, manuskryptów, inkunabułów. W Krakowie przy Rynku Głównym mieści się też wspomniana księgarnia, która od swego powstania w 1610 roku działa nieprzerwanie pod tym samym adresem. Kraków jest także siedzibą narodowej instytucji zajmującej się promocją literatury polskiej w świecie i wspieraniem krajowych programów literackich – Instytutu Książki.

W 2010 roku przeprowadzono szerokie konsultacje społeczne mające udzielić odpowiedzi na pytanie: **Dlaczego Kraków jest miastem literatury?** Wyniki wskazują, że tak mieszkańcy Krakowa, jak i turyści z Polski i z zagranicy dostrzegają wielki potencjał literacki miasta wynikający z jego wielowiekowej tradycji oraz obecnych działań. Najczęściej podkreślano, że Kraków jest miastem noblistów – Czesława Miłosza i Wisławy Szymborskiej – oraz kandydatów do otrzymania tej nagrody. Mieszkańcy pamiętają o Josephie Conradzie, Stanisławie Wyspiańskim, Konstantym Ildefonsie Gałczyńskim, Stanisławie Mrożku czy Stanisławie Lemie. Wskazywano legendarne tygodniki „Przekrój” i „Tygodnik Powszechny”. Mieszkańcy chlubią się licznymi wydawnictwami, księgarniami z tradycjami, a nawet bogatą ofertą literatury obcojęzycznej w oryginale. Ważnym miejscem jest Biblioteka Jagiellońska, najstarsza biblioteka uniwersytecka w Polsce. Wśród mieszkańców przeważa przekonanie, że miasto posiada klimat sprzyjający czytaniu i tworzeniu literatury: „Życie literackie toczy się tu nie tylko na salonach i festiwalach, ale przede wszystkim w lokalach kawiarnianych, klubach i knajpach, gdzie nierzadko rodzą się właśnie najciekawsze pomysły i idee, które mają wpływ na najnowszą polską literaturę”.

Twórcy literatury

Z Krakowem związani byli ojcowie polskiej literatury i języka. **Mikołaj Rej**, **Jan Kochanowski**, **Wespazjan Kochowski**, **Klemens Janicjusz**, **Piotr Skarga**. Na łamach krakowskiego „Czasu” publikował laureat literackiej Nagrody Nobla z 1905 roku, **Henryk Sienkiewicz**. Klimat miasta poezji współtworzył wielki poeta XIX w. – **Adam Asnyk**. Ale Kraków jest przede wszystkim stolicą Młodej Polski, miastem, w którym

Stanisław Przybyszewski – „der geniale Pole”, jak nazywali go Niemcy – propagował „sztukę dla sztuki” i „poezję czystą”. Wielki skandalista przełomu XIX i XX wieku, „Meteor Młodej Polski”, znany w skandynawsko-niemieckim środowisku cyganerii artystycznej, zaprzyjaźniony z Augustem Strindbergiem i Edvardem Munchem, pod Wawelem stworzył fenomen krakowskiej cyganerii i dekadentyzmu. Na początku XX wieku **Stanisław Wyspiański** pokazywał współczesnym ich samych w dramacie narodowym *Wesele*, którego inscenizacje towarzyszyły później wielu ważnym narodowym wydarzeniom. Literacką legendę miasta współtworzył osiadły tu na krótki czas **Leopold Staff** – jeden z najważniejszych klasyków polskiej poezji. Tu działał **Tadeusz Boy-Żeleński** – niezrównany tłumacz literatury francuskiej, a także autor niezwykle popularnych *Słówiek* – ośmieszających zarówno konserwatywne autorytety i mieszczańską pruderię, jak i dekadencją poję cyganerii.

W Krakowie swoje ekscesy i prowokacje organizowali **futuryści**. W 1921 roku powstała słynna **Gałka Muszkatolowa** – gromadzili się tam krakowscy futuryści oraz malarze formiści. Bywali w niej także **Witkacy** czy **Leon Schiller**, **Jan Młodożeniec**, **Tytus Czyżewski** i inni, tutaj podejmowano przybyłego do Krakowa **Filippo Tommaso Marinettiego**. W latach 20. XX wieku ideał poezji rygorystycznie zdyscyplinowanej realizowała **Awangarda Krakowska** – grupa poetów i krytyków skupiona wokół krakowskiego pisma „Zwrotnica”. Jej członkami byli m. in. **Julian Przybóś**, **Adam Ważyk**, **Jalu Kurek**. Na czele grupy stał **Tadeusz Peiper**, autor głośnych „poematów rozkwitających” – określane mianem „papieża awangardy”.

Lata II wojny światowej mocno dotknęły środowisko literackie nie tylko w Krakowie: eksterminacja intelektualistów, ludzi nauki, zamknięcie teatrów i uczelni, wszechobecny terror i cenzura. Za to rok 1945, moment wyzwolenia, pozostawił miasto nietknięte i nadal otwarte. Zewsząd ze wszystkich stron zniszczonego kraju zjeżdżali tu pisarze w poszukiwaniu świata sprzed wojennej pozogi. Nie przypadkiem więc znalazł tutaj schronienie **Czesław Miłosz**, wybitny poeta (*Trzy zimy*, *Ocalenie*, *Gdzie ustaje słońce i kędy zachodzi*, *To*) eseista, prozaik (*Zniewolony umysł*, *Rodzenna Europa*, *Ziemia Urlo*), myśliciel, propagator języka i literatury polskiej w świecie, laureat Nagrody Nobla (1980) do Krakowa powrócił w roku 1993. Zamieszkał przy ul. Bogusławskiego. Miejsce to przekształciło się w archiwum twórcy, którym opiekuje się wieloletnia sekretarka poety Agnieszka Kosińska.

Z Krakowem związała swój los także **Wisława Szymborska**, wybitna poetka, laureatka Nagrody Nobla z 1996 (*Dlatego żyjemy*, *Wołanie do Yeti*, *Wielka liczba*, *Koniec i początek*, *Widok z ziarnkiem piasku*, *Dwukropek*, *Tutaj*). Do Krakowa przyjechała na studia polonistyczne i socjologiczne. Jej poezję cechuje prostota i wyrazistość, a jednocześnie kunszt i intelektualna finezja. Dotykając spraw człowieka współczesnego, poetka sięgała po ironię, chętnie operując paradoksem. Pogrzeb poетки w 2012 roku przyciągnął tysiące mieszkańców Krakowa, którzy wyrażali do niej swoje wielkie przywiązanie. Na mocy jej testamentu powołane zostały: Fundacja im. Szymborskiej, rekordowo wysoka nagroda poetycka jej imienia, a także stypendia dla młodych pisarzy. Od lat wspierała powołanie instytucji promującej literaturę, powstanie Domu Literatury, wokół niej samodzielnie toczyło się życie literackie Krakowa.

W latach 70. poetycką rewolucję inicjują **Julian Kornhauser** i **Adam Zagajewski**, publikując głośno *Świat nieprzedstawiony*. Kraków staje się ważnym ośrodkiem **Nowej Fali** – skupiającej młodych-niepokornych poetów debiutujących w połowie lat 60. **Zagajewski** do Krakowa przyjechał ze Śląska. Studiował tutaj filozofię. Po 1982 roku wyjechał z Polski na Zachód. Na stałe powrócił do miasta w 2002 roku. Wśród ważnych twórców **Nowej Fali** należy także wymienić **Ewę Lipską**, poetkę, felietonistkę, a także wieloletnią redaktorkę Wydawnictwa Literackiego, dobrego ducha wielu inicjatyw literackich w kraju i zagranicą.

Z miastem związana jest też postać **Jana Józefa Szczepańskiego** – autora głębokich refleksji o laickich źródłach etyki (*Przed Nieznanym Trybunałem*), pisarza nieugiętego wobec nacisków polityki, ostatniego prezesa rozwiązanego przez władzę podczas stanu wojennego Związku Literatów Polskich, od 1947 roku związanego z „Tygodnikiem Powszechnym”.

Twórcą „Tygodnika Powszechnego” i jego legendarnym redaktorem naczelnym był **Jerzy Turowicz**, dziennikarz, publicysta, działacz ruchu soborowego. W trudnych politycznie czasach stworzył on z „katolickiego tygodnika społeczno-kulturalnego” jeden z ważniejszych w Polsce tytułów opozycji. Na łamach magazynu publikował m.in. **ks. Józef Tischner**, filozof, piewca gór i Podhala, autor kilkunastu publikacji dotyczących budowania nowego ładu społecznego, politycznego i etycznego po roku 1989.

Z Krakowem związany był również zmarły w sierpniu 2013 roku Sławomir Mrożek – dramaturg, prozaik, rysownik, felietonista; urodzony niedaleko od Krakowa, zamieszkał tu jeszcze jako młody chłopak. Tu studiował

architekturę, tu zaczynał również pracę jako dziennikarz. W Polsce przebywał do początku lat 60., kiedy to na kilkadziesiąt lat opuścił kraj. Mroźek do Polski powrócił na stałe w 1996 roku. Autor *Tanga* i *Emigrantów* zamieszkał w Krakowie, na Starym Podgórzu, tuż nad Wisłą. Z miasta wyjechał ponownie w roku 2008, wracał tu jednak na swoje uroczyste, angażujące krakowian urodziny – organizowane przez Wydawnictwo Literackie, PWST czy teatr Łażnia Nowa.

Stanisław Lem – światowej sławy filozof i słynny krakowianin, prozaik, eseista i felietonista, w świecie literatury science-fiction funkcjonuje jako niekwestionowany mistrz i klasyk gatunku. W zaangażowany sposób komentował i interpretował współczesne życie polityczne i kulturalne. Wśród najważniejszych jego dzieł są między innymi powieści: *Głos Pana*, *Kongres futurologiczny* i zbiory opowiadań: *Dzienniki gwiazdowe*, *Bajki robotów*, *Cyberiada*. Jego książki przełożone zostały na ponad 40 języków. Kultowa powieść *Solaris* została aż dwukrotnie przeniesiona na wielki ekran – przez Andrieja Tarkowskiego i Stevena Soderbergha. Z kolei **Ludwik Jerzy Kern**, wieloletni autor „Przekroju”, poeta, satyryk, dziennikarz, słynie z popularnych utworów dla dzieci (m.in. *Ferdynand Wspaniały*). Był on również autorem tekstów do kilku polskich szlagierów. Przez wiele lat, aż do swojej śmierci w 2010 roku, był patronem literatury dziecięcej w Krakowie.

Kraków literacki to także ci, którzy spędzili tu nawet kilka chwil, ale miasto to odcisnęło piętno na ich twórczości i odwrotnie, to ich obecność na trwałe wpisała się w życie literackie, a pamięć tych pobytów jest nieustannie pielęgnowana: **Johann Wolfgang Goethe**, **Honoré de Balzac**, **Joseph Conrad**, **William Styron**, **Curzio Malaparte** (właśc. Kurt Erich Suckert), **Ludwig Wittgenstein**, **Filippo Tommaso Marinetti**, **Elie Wiesel**, **Henry Miller**. Do Krakowa przybywało również wielu laureatów literackiej Nagrody Nobla, m.in.:

Ivo Andrić, **Heinrich Böll**, **Josif Brodski**, **John Maxwell Coetzee**, **Günter Grass**, **Seamus Heaney**, **Mario Vargas Llosa**, **Herta Müller**, **Pablo Neruda**, **Orhan Pamuk**, **Jean-Paul Sartre**, **John Steinbeck**.

Obecnie w Krakowie mieszka i tworzy kilkuset ludzi słowa. Działają oni na wielu planach, uprawiając różnorodne gatunki literackie. Zwraca uwagę postać **Ryszarda Krynickiego**, poety, a także redaktora znakomitej serii poetyckiej oficyny a5. Jubileusz jego 70. urodzin przyciągnął do Krakowa wszystkich najważniejszych polskich poetów. Wśród postaci młodego pokolenia związanych z miastem wspomnieć należy **Jacka Dukaja** (autora *Lodu*, uhonorowanego Europejską Nagrodą Literacką), **Łukasza Orbitowskiego**,

Izabelę Sowę, **Marcina Świetlickiego** (poetę, ale także autora kryminałów), **Wita Szostaka** (jego głośne powieści zyskały niedawno swoje teatralne inscenizacje). Życie poetyckie miasta tętni własnym rytmem dzięki obecności poetów, bardów, tłumaczy. Silne jest także w mieście środowisko skupiające miłośników komiksów i książki rysunkowej. Do najwybitniejszych twórców należą: Rafał Szłapa, Filip Sułkowski, i Mateusz Kołek.

Wydawcy i rynek książki

W Krakowie rocznie ukazuje się ponad 3 tys. książkowych tytułów, drukowanych w łącznym nakładzie ok. 6 000 000 egzemplarzy. Korytarze Domu pod Globusem – siedziby założonego w 1953 roku **Wydawnictwa Literackiego** – odwiedzali regularnie Czesław Miłosz, Wisława Szymborska, Stanisław Barańczak, Gustaw Herling-Grudziński, Jan Kott, Stanisław Lem, Ewa Lipska, Jerzy Pilch, Tadeusz Różewicz, Jan Józef Szczepański, Dorota Terakowska, ks. Jan Twardowski, Karol Wojtyła, Adam Zagajewski. Oficyna opublikowała na doskonałym poziomie edytorskim wiele wydań krytycznych znakomitych dzieł – m.in. dzieła wszystkie Witolda Gombrowicza.

Podobny klimat domu pisarzy ma słynny Dworek Wydawnictwa **Znak** – prawdziwy salon literackiego Krakowa. Od 1959 roku Znak wydaje książki, które wpisały się trwale w kanon kultury: dzieła Karola Wojtyły, Czesława Miłosza, Leszka Kołakowskiego, Normana Daviesa, Umberta Eco, Josifa Brodskiego, Ryszarda Kapuścińskiego i innych. Nakłady wielu tytułów Znaku dochodzą do 100 tys. egzemplarzy, a książki J.M. Coetzee’ego, Wiesława Myśliwskiego, Eduardo Mendozy, Maria Vargasa Llosy czy Pawła Huellego stały się ulubionymi lekturami tysięcy Polaków. Bardzo ważną dla wydawnictwa postacią jest jego redaktor naczelny Jerzy Illg – poeta, przyjaciel noblistów, organizator Spotkań Poetów Wschodu i Zachodu, dyrektor programowy Festiwalu Miłosza.

Wydawnictwo Literackie wraz z Wydawnictwem Znak przygotowały do publikacji kolekcję dzieł zebranych Czesława Miłosza. Kolejne tomy ukazują się systematycznie od roku 1999. Z kolei od 1989 roku działa w Krakowie ekskluzywnie wydawnictwo **a5** założone przez Krystynę i Ryszarda Krynickich. To ciekawy przykład wydawnictwa prowadzonego przez cenionego poetę – publikuje ono polskich poetów współczesnych,

m.in. czołowych twórców Nowej Fali: Stanisława Barańczaka, Adama Zagajewskiego, Jerzego Kronholda i Juliana Kornhausera. Staraniem a5 ukazuje się poezja **Wisławy Szymborskiej**. Tu wydane zostały także *Wiersze zebrane* Zbigniewa Herberta, *Psalmy* Paula Celana (w tłumaczeniu Krynickiego). W roku 1999 z inicjatywy Piotra Mareckiego powstało Wydawnictwo **Ha!art** jako interdyscyplinarny magazyn kulturalno-artystyczny. Z wydawnictwem kojarzone są takie słowa-klucze jak: *roczniki siedemdziesiąte*, *liternet*, *gej/les* (m.in. głośna powieść Michała Witkowskiego *Lubiewo*), *dezertarzy społeczeństwa konsumpcji*. Wydawnictwo wspiera publikacje literackie. Propaguje zwłaszcza nowy rodzaj literacki stworzony przez **Zenona Fajfera** i **Katrynę Bazarnik** – liberaturę, w której nie tylko tekst, ale i forma książki stanowią nośnik treści. W tym cyklu oficyna wydała m.in. **Herty Müller** *Strażnik bierze swój grzebień*.

Osadzone z dala od miasta, na południowo-wschodnich obrzeżach regionu, ale bardzo z Krakowem związane pozostaje **Wydawnictwo Czarne**. Specjalizuje się we współczesnej prozie polskiej i środkowoeuropejskiej, eseistyce, reportażach. Wśród autorów Czarne są m.in.: **Jurij Andruchowycz**, **Bora Ćosić**, **Herta Müller**, **Dubravka Ugrešić**, **Jacek Hugo-Bader**, **Wojciech Tochman**, **Andrzej Stasiuk**. Twórczość autorów Czarnego wydawana jest w kilku seriach – Europa Środkowa, Europejki, Linie Krajowe, Inna Europa – Inna Literatura, a także serie reporterskie.

Wśród innych działających w mieście i okolicach oficyn warto wymienić **Universitas** – wydawnictwo założone w 1989 roku przez naukowców Uniwersytetu Jagiellońskiego. Oficyna słynie z serii *Horyzonty Nowoczesności* – poświęconej najnowszym tendencjom metodologicznym w badaniach nad kulturą. **Universitas** publikuje nie tylko prace naukowe, doskonale edytorsko albumy, ale promuje także wiedzę o historii i sztuce. **Arcana** specjalizują się w publikacjach historycznych o charakterze konserwatywnym. W **DodoEditor** książki wydawane są ze szczególną pieczołowitością, niejako wbrew przekonaniu, że rzeczywistość należy już tylko do mediów elektronicznych. **Lokator** z kolei – znany lokalnym twórcom jako miejsce spotkań z pisarzami – to dobry punkt zaopatrywania się w nowości wydawnicze, zwłaszcza te pochodzące z niszowych oficyn. Podobnie jest w **Austerii** – wydawnictwie, kawiarni i księgarni – specjalizującej się w publikacjach poświęconych żydowskiej tradycji lokalnej. Jedną z najnowszych oficyn jest **BONA**, wyrosła na bazie księgarni połączonej z kawiarnią.

Wydawnictwo Karakter publikuje literaturę piękną, literaturę faktu (seria *Z innej strony*) i eseje oraz książki o architekturze i projektowaniu graficznym. Wśród wydawanych autorów są m.in.: Tahar Ben Jelloun, Alain Mabanckou, Lyonel Trouillot, Yoko Tawada, Mia Couto, Hiromi Kawakami, Susan Sontag, Hooman Majd, i inni. Wydawnictwo **Homini** proponuje czytelnikom przede wszystkim humanistyczne monografie naukowe z zakresu filologii klasycznej, teologii, historii idei, filozofii i krytyki literackiej, a także niektórych działów muzykologii i historii – niejednokrotnie jako pierwsze publikacje z danej dziedziny ukazujące się na polskim rynku. **EMG** stawia na literaturę kryminalną, ale w swoim katalogu ma również tzw. „czarną” serię poetycką. W ofercie oficyny **Vis-a-Vis/Etuda** znaleźć można książki m.in. Anthony’ego Burgessa.

W ofercie krakowskich oficyn ogromnym prestiżem cieszą się serie poetyckie. Znakomitą serię poetycką proponuje wydawnictwo a5. „Bibliotekę Poetycką Wydawnictwa a5” redaguje Ryszard Krynicki, a w katalogu wydawniczym znajdziemy m.in. Wisławę Szymborską, Julię Hartwig, Zbigniewa Herberta, Stanisława Barańczaka, Adama Zagajewskiego. Dwujęzyczną serię poetycką – wiersze w języku oryginalnym i przełożone na inne języki – publikuje od lat Wydawnictwo Literackie. Ukazały się tu zbiory m.in. Wisławy Szymborskiej, Czesława Miłosza, Ewy Lipskiej, Tadeusza Różewicza. Silną ofertę poetycką ma również Znak (wiersze m.in. Seamus Heaney’a i Dereka Walcott’a). Poezję młodych publikuje Ha!art, natomiast specjalizująca się w literaturze kryminalnej EMG oficyna oferuje również czarną serię poetycką. Z kolei seria **Poeci Krakowa** to cykl tomików wydawanych od 1995 roku przez Oficynę Cracovia oraz Śródmiejski Ośrodek Kultury. Cykl zainicjowany został wyborami wierszy Stanisława Stabry i Adama Ziemanina. Dotychczas ukazało się 16 tomików z wyborem wierszy autorstwa m.in.: Juliana Kornhausera i Beaty Szymańskiej.

Pod Wawelem mieszczą się ponadto liczne wydawnictwa dla dzieci: **ABM**, oferujące książeczki edukacyjne dla najmłodszych, wydawca książek i czasopism edukacyjnych dla dzieci; **Aksjomat**. **Koba** publikuje książki pięciolatka, książki sześciolatka, pozycje uzupełniające, materiały demonstracyjne, wydawnictwa multimedialne; a **Post** specjalizuje się w edycji komiksów. **Wydawnictwo Skrzat** wydaje książeczki z wierszykami, malowanekami, bajkami, **Zielona Sowa** to książki dla dzieci i młodzieży. Na Salwatorze przy ulicy św. Bronisławy 1 na powierzchni niespełna 8 m²

działa prawdopodobnie najmniejsze wydawnictwo na świecie – **Jaś Czytalski**. W Krakowie mieści się także siedziba najważniejszego wydawnictwa muzycznego: **Polskiego Wydawnictwa Muzycznego**.

Kraków to także silny ośrodek wydawnictw religijnych **Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy (WAM)** jest największą oficyną katolicką w Polsce. Publikuje ponad 200 nowości i wznawia około 150 tytułów rocznie. Inna ważna oficyna, **Biały Kruk**, jest jednym z czołowych wydawnictw publikujących albumy. Inne – **M**, **eSPe** czy **Esprit** – wydają również szeroko pojętą literaturę duchową, np. poradniki psychologiczne. Część wydawnictw religijnych jest z kolei ściśle związana z konkretnymi zakonami np. **Wydawnictwo Karmelitów Bosych** czy **Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów**.

Instytut Książki

W styczniu 2004 roku powstał **Instytut Książki** – narodowa instytucja kultury, której głównym zadaniem jest promocja czytelnictwa w kraju oraz promocja polskiej literatury na świecie. Instytut Książki przygotowuje programy literackie polskich prezentacji na krajowych i międzynarodowych targach książki, wystąpienia polskich pisarzy na festiwalach literackich oraz w ramach programów promocji polskiej kultury na całym świecie, wydaje katalogi poświęcone nowościom literackim *Nowe książki z Polski*, prowadzi studia oraz działalność szkoleniową, organizuje spotkania i seminaria dla tłumaczy polskiej literatury, utrzymuje stały kontakt z tłumaczami.

Na polu zagranicznym do głównych jego zadań należy m.in. promowanie wkładu literatury polskiej w kulturę europejską poprzez wspólne przedsięwzięcia z partnerami europejskimi, współpraca w ramach europejskiej sieci centrów dla tłumaczy, kontynuowanie wspierania tłumaczeń literatury polskiej na języki obce (Program Translatorski © Poland, Kolegium Tłumaczy, stoiska narodowe na międzynarodowych targach książki, Nagroda Transatlantyk dla popularyzatorów polskiej literatury za granicą, nagroda Nowa Kultura Nowej Europy); współpraca z wydawcami zagranicznymi przy organizacji spotkań promocyjnych i informacyjnych o literaturze polskiej; przygotowywanie bieżących informacji o literaturze polskiej i materiałów informacyjnych o polskich pisarzach.

Z kolei w kraju Instytut zajmuje się intensyfikacją współpracy z samorządami

województw oraz organizacjami pozarządowymi w zakresie promocji i popularyzacji dziedzictwa polskiej literatury; pogłębieniem współpracy ze związkami twórczymi; obchodami rocznicowymi promującymi polskie dziedzictwo literackie; kontynuacją Festiwalu Książki (Pora Poezji, POPlit, Pora Prozy, Pora Kryminału); akcjami edukacyjnymi prowadzonymi wspólnie z Centrum Edukacji Obywatelskiej (Literacki Atlas Polski, Autor na żądanie); badaniami związanymi z poziomem czytelnictwa i dookreśleniem grup docelowych programów wspierania czytelnictwa; rozpoczęciem projektów podnoszących jakość edytorską polskich wydawnictw; promocją czasopism literackich w ramach Festiwalu Kultury Polskich Czasopism; realizacją projektów ułatwiających dostęp do książki marginalizowanym grupom czytelnictwa; pracami nad wykorzystaniem funduszy strukturalnych w celu polepszenia konkurencyjności polskich wydawnictw i realizacją projektów zgodnych z wytycznymi UE.

Stowarzyszenia literackie

Od końca lat 40. XX wieku oddział krakowski **Związku Literatów Polskich (ZLP)** był drugim co do wielkości i znaczenia w kraju. Historia ZLP to także symboliczna historia politycznych napięć. Po roku 1945 związek skupiał zarówno partyjnych, jak i bezpartyjnych pisarzy, a także osoby zdystansowane wobec bieżących spraw polityki. Do ZLP należała m.in. Wisława Szymborska, a także wielu innych krakowskich twórców. W czasach stanu wojennego w 1981 roku lokal ZLP został opieczętowany i zamknięty. Rozwiązano organizację i powołano nowy zarząd – pod auspicjami „władzy ludowej”. Ze 160 członków przed przeobrażeniami, w nowym Związku Literatów Polskich zostało 60 osób. Równoległe powstało **Stowarzyszenie Pisarzy Polskich**, najpierw nielegalne, skupiające pisarzy opozycyjnych, potem – po roku 1989 – działające zgodnie z prawem. Obie organizacje pisarzy – Związek Literatów Polskich oraz Stowarzyszenie Pisarzy Polskich – działają po dziś dzień w Krakowie.

W historycznym kompleksie **Willi Decjusza**, renesansowym pałacu przybyłego do Krakowa w 1508 roku alzackiego dyplomaty Justusa Ludwika Decjusza, istniał od wieków salon literacki i kulturalny Krakowa. Tutaj działa powstałe w 1995 roku Stowarzyszenie, w którego skład wchodzi osoby ze świata nauki, gospodarki i kultury, m.in. Andrzej Zoll –

byli rzecznik praw obywatelskich, Krzysztof Penderecki czy Andrzej Wajda, światowej sławy reżyser. Ważne miejsce w programach Willi zajmują pisarze i tłumacze, ale także dialog społeczny, integracja europejska, ochrona dziedzictwa kulturowego, prawa człowieka. W Willi Decjusza usłyszeć można było m.in. przewodniczącego PEN International Johna Ralstona Saula, klasyka antropologii – Frederika Bartha, Paula Bermana, Timothy’ego Gartona Asha, Normana Daviesa, Szewacha Weissa. Tu odbywa się rocznie **Letnia Szkoła Wyszehradzka**, międzynarodowy projekt edukacyjny skierowany do młodych ludzi z krajów Europy Środkowo-Wschodniej. W Willi od 12 lat organizowane są pobyty stypendialne dla młodych literatów oraz tłumaczy. Dotychczas w ramach programów **Homines Urbani** oraz **Dagny** ze stypendium skorzystało kilkadziesiąt pisarek i pisarzy z kraju i zagranicy, m.in. Juli Zeh czy Serhij Żadan. Gościli tu także najwybitniejsi polscy pisarze najmłodszego pokolenia, m.in.: Dorota Masłowska i Michał Witkowski, najwybitniejsi pisarze młodego pokolenia z Ukrainy, Białorusi, Niemiec, Czech, Słowacji. W latach 1998-2011 Willa gościła na pobytach rezydenckich ponad 100 pisarzy i tłumaczy literatury polskiej z całego świata.

Fundacja Sztuki Nowej Znaczący Się stawia sobie za cel pomoc młodym zdolnym twórcom, ułatwienie im zaistnienia w relacji z odbiorcą oraz tworzenie niezależnej przestrzeni dla sztuki nowej. Organizacja zarządza kursami kreatywnego pisania, warsztatami typograficznymi i redaktorskimi, promuje talenty i pomaga zaistnieć twórcom. Fundacja organizuje wraz z „Gazetą Wyborczą”, Krakowskim Biurem Festiwalowym oraz Instytutem Książki projekt pod nazwą Strefa Wolnego Czytania. Ideą jest promocja miejsc i przestrzeni miejskich przyjaznych literaturze i czytaniu, kreowanie swoistej mody na czytanie i uświadamianie krakowianom, w jak ważnym dla kultury literackiej mieście żyją. Do najciekawszych akcji należały m.in. „przekazniki książkowe”, czytanie na kładce na Wiśle czy czytanie organizowane w codziennych przestrzeniach miejskich: na skwerach, placach i węzłach ulic.

Wychodząc z feministycznej perspektywy, **Fundacja Przestrzeń Kobiet** przywraca pamięć o dokonaniach i dziedzictwie kobiet związanych z Krakowem, wywodzących się z różnych grup i społeczności, które współtworzyły to miasto i walczyły o równouprawnienie. W ten sposób Fundacja wydała Krakowski Szlak Kobiet: *Przewodniczkę po Krakowie Emancypantek* – opisujący piórami różnych autorek dzieje zapomnianych

krakowianek. Podobną inicjatywę uruchomiło wydawnictwo Ha!art, wydając w 2011 roku *Przewodnik szlakiem kobiet po Krakowie*. Również na portalu readingmalopolska.pl uruchomiono kobiecy szlak literacki po Krakowie i regionie.

Fundacja Wisławy Szymborskiej została powołana w kwietniu 2012 roku na mocy testamentu wybitnej poetki. Przyznaje zarówno zapomogi twórcom, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji materialnej jak i międzynarodową nagrodę imienia poetki. Wśród ciekawszych pomysłów Fundacji wymieńmy zrealizowane wspólnie z Muzeum Narodowym powołanie interaktywnej wystawy Szuflada Szymborskiej oraz organizację wraz z Kinem Pod Baranami konkursu i przeglądu filmów inspirowanych poezją.

Tłumacze

Tradycja przekładów literatury polskiej na inne języki sięga XVI wieku. Tłumaczono wówczas twórczość poetów polskiego renesansu; później popularnością cieszyły się XVII i XVIII-wieczne teksty powieściowe. Obecnie wielką aktywność w dziedzinie tłumaczeń literackich przejawia Instytut Książki. Od lat organizuje specjalne programy stypendialne dla tłumaczy z różnych języków. Nie przypadkiem także w mieście przyznawana jest nagroda **Transatlantyk** dla wybitnych ambasadorów literatury polskiej za granicą. Jej celem jest promocja na rynku światowym polskiej literatury oraz integracja środowisk tłumaczy literatury polskiej i jej propagatorów (krytyków literackich, historyków literatury, animatorów kultury). Prestiżowy charakter Nagrody i towarzysząca mu szeroka oprawa promocyjna mają zachęcić tłumaczy do zainteresowania się literaturą polską, a wydawców do jej publikowania, i mają skierować na nią uwagę zagranicznej publiczności.

Instytut Książki od 2006 roku prowadzi program Kolegium Tłumaczy dla tłumaczy literatury polskiej na inne języki. Rocznie Kolegium przyjmuje około 8 tłumaczy. Podstawą oceny kandydata jest projekt, nad którym zamierza pracować w Krakowie, a także jego dotychczasowy dorobek. Pobyt ma charakter twórczy, tłumacze prowadzą także wykłady dla studentów UJ. Przez pierwsze cztery lata KT przyjęło **31 tłumaczy z 23 krajów**. W Krakowie powstał, na przykład, chiński przekład *Podróży z Herodotem* pióra Wu Lan, gruzińska wersja *Imperium* Kapuścińskiego autorstwa Ambrosiego Grizzikaszwilgo, węgierskie tłumaczenie *Dzienników* Gombrowicza dokonane przez Andrasa Pályi’ego czy też

wietnamski tekst *Lubiewa*, który wyszedł spod ręki Nguyen Thi Thanh Thu. W ramach działalności Kolegium Tłumaczy organizowane są także warsztaty przekładowe. W związku z Festiwalem Czesława Miłosza i Rokiem Miłosza w 2011 roku, aby wziąć udział w stypendiach Instytutu Książki i Miasta Kraków, miasto odwiedziło blisko 30 tłumaczy z 4 kontynentów.

Instytut Książki wraz z Instytutem Kultury Polskiej w Londynie, Instytutem Kultury Polskiej w Nowym Jorku oraz Wydawnictwem W.A.B. ustanawiają także nową nagrodę **Found in Translation Award**, przyznawaną dorocznie tłumaczowi/tłumaczom najlepszemu w minionym roku kalendarzowym przekładu literatury polskiej na język angielski, który ukazał się w formie książkowej. Dotychczasowymi laureatami nagrody zostali: w 2008 roku Bill Johnston za tłumaczenie wierszy Tadeusza Różewicza, w 2009 Antonia Lloyd-Jones za przekład *Ostatniej wieczerzy* Pawła Huellego, oraz w 2010 roku Danuta Borchardt za tłumaczenie *Pornografii* Witolda Gombrowicza.

Wielu znakomitych tłumaczy literatury i języka wykształcił **Uniwersytet Jagielloński** (tu działa m.in. Katedra ds. przekładu UNESCO), działalność tłumaczeniową wspierają także instytucje międzynarodowe: **Pro Helvetia**, **Goethe Institut**, **Austriackie Forum Kultury**, **instytuty Francuski, Włoski, Cervantesa**, i inne. Istotną rolę w pejzażu literackim miasta odgrywają tłumacze. Mieszkają tu, pracują, wpisani są nie tylko w działalność wydawniczą, ale propagatorską, uczelnianą, promocyjną. Na Uniwersytecie Jagiellońskim Wydział Filologiczny kształci rokrocznie dziesiątki ekspertów w zakresie języków i kultury – brytyjskiej, germańskiej, romańskiej, ale również greckiej czy tureckiej. Działalność translatorską wspierają również wydawnictwa – Literackie czy Znak – od lat dbające o wysoką jakość firmowanych przez siebie przekładów.

W czerwcu 2013 we współpracy z Miastem Literatury Kraków Instytut Książki po raz trzeci zorganizował Światowy Kongres Tłumaczy Literatury Polskiej, z udziałem 200 tłumaczy polskich książek na języki obce. To największe tego wydarzenia w Polsce, którego gośćmi są przede wszystkim tłumacze, ale także polscy pisarze, poeci, krytycy i historycy literatury.

Edukacja pisarska

Najbogatszą ofertą **studiów związanych z literaturą** dysponuje Uniwersytet Jagielloński i funkcjonujący w jego ramach Wydział Polonistyki. Na kierunku filologia polska studenci

mogą wybrać takie specjalności jak: nauczycielska, krytyka literacka, antropologiczno-kulturowa czy kultura Litwy. Ciekawą propozycją jest także kulturoznawstwo ze specjalnością teksty kultury, studia podyplomowe – wiedza o literaturze, kulturze i sztuce oraz Studium Literacko-Artystyczne (Szkola Pisarzy). Z kolei na Wydziale Filologicznym mieści się **Katedra UNESCO do Badań nad Przekładem i Komunikacją Międzykulturową**. Kolejną krakowską uczelnią, która kształci filologów polskich jest Uniwersytet Pedagogiczny. Ponadto przyszli krakowscy studenci mogą wybierać z szerokiej gamy kierunków oferowanych na pozostałych uczelniach, a związanych z szeroko pojętą literaturą, takich jak **dziennikarstwo**, **bibliotekoznawstwo**, **kulturoznawstwo**, **elektroniczne przetwarzanie informacji** czy **edytorstwo**. Wymienione powyżej kierunki akademickie przygotowują nie tylko gruntowną podstawę do własnej twórczości, ale także pomagają znaleźć pracę w takich zawodach jak: **dziennikarz**, **bibliotekarz**, **rzecznik prasowy**, **specjalista PR**, **copywriter**, **redaktor**, **krytyk literacki**, **tłumacz** czy **pracownik instytucji kultury**.

Na Uniwersytecie Jagiellońskim działa aktywnie **Centrum Studiów Humanistycznych (Centre for Advanced Studies in the Humanities)**. Za podstawowy cel stawia sobie przekraczanie granic między dyscyplinami, krajami i językami. Przewodniczącym rady Centrum pozostaje jeden z najwybitniejszych humanistów, profesor literatury, krytyk literacki nagrodzony w 2011 roku Nagrodą Kazimierza Wyki – Michał Paweł Markowski. Centrum wpisuje się w konieczność zmiany w strategii rozwoju polskiej humanistyki i kultury oraz wprowadzenie jej w szerszy obieg międzynarodowy. Kładzie ponadto większy nacisk na kształcenie w Polsce międzynarodowej elity humanistycznej, chcąc zbudować uznany w świecie ośrodek badań nad kulturą oraz wprowadzić nowoczesne curriculum doktorskie, odpowiadające potrzebom najmłodszego pokolenia studentów.

Także na Uniwersytecie Jagiellońskim studiuje słuchacze **Studium Literacko-Artystycznego**, pierwszej w Polsce tzw. „szkoły pisania”, działającej od października 1994 roku z inicjatywy Gabrieli Matuszek, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego, prezes Stowarzyszenia Pisarzy Polskich. Wśród wykładowców byli i są wybitni przedstawiciele środowiska literackiego, także Krakowa – m.in. Czesław Miłosz, Stanisław Lem, Maciej Słomczyński, Dorota Terakowska, Wisława Szymborska, a dziś także m.in.: Ewa Lipska, Olga

Tokarczuk, Jerzy Stuhr, Andrzej Wajda, Adam Zagajewski. W latach 90. absolwenci wydawali pismo literacko-artystyczne „Studium”. SLA jest członkiem **European Network of Creative Writing Programmes**.

Ciekawym zapleczem kreatywnego przemysłu filmowego i literackiego jest aktywnie działająca **Krakowska Szkoła Scenariuszowa** stawiająca na naukę pisania scenariuszy według najnowszych standardów obowiązujących w świecie filmowym. Równie ważne zadanie Krakowskiej Szkoły Scenariuszowej to zainteresowanie scenarzystów i filmowców nową polską literaturą. W programie kształcenia duży nacisk kładziony jest na historię najnowszej literatury oraz możliwości adaptowania jej na ekran. Szkoła nawiązuje do idei krakowskiej szkoły filmowej, czyli powojennego Warsztatu Filmowego Młodych założonego przez Antoniego Bohdziewiczza, a także późniejszego Studium Scenariuszowego.

„**Lekcje czytania**” to akcja społeczna Tygodnika Powszechnego, mająca na celu popularyzację czytelnictwa. W ramach wydarzenia organizowane są spotkania dla licealistów, podczas których uczą się oni od krytyków i pisarzy tego, jak rozmawiać o literaturze. Akcja została także poszerzona o lekcje czytania dla najmłodszych. Spotkania odbywają się nie tylko w stolicy Małopolski – aby zwiększyć zasięg działań i dotrzeć do jak największej grupy odbiorców lekcje organizowane są we wszystkich miastach polski, także tych mniejszych, które zgłoszą chęć udziału. W 2013 w ramach programu Miasto Literatury ruszą akcje promujące pisanie powieści NaNoWriMo, a także kursy pisania prowadzone przez pisarzy średniego pokolenia: Marka Krajewskiego, Sylwii Chutnik i Szczepana Twardocha.

Nagrody literackie i teatralne

W Krakowie przyznawanych jest wiele ważnych i prestiżowych wyróżnień i nagród w dziedzinie literatury.

Transatlantyk – nagroda Instytutu Książki, której celem jest promocja literatury polskiej za granicą. Jej laureatem może zostać tłumacz, wydawca, krytyk literacki bądź animator kultury. Wśród dotychczasowych laureatów znaleźli się: Henryk Bereska (2005), Anders Bodegård (2006), Albrecht Lempp (2007), Ksenia Starosielska (2008), Biserka Rajčić (2009), Pietro Marchesani (2010), Vlasta Dvořáčková (2011) Yi Lijun (2012), Karol Lesman (2013). Nagroda, przyznawana dorocznie w kwocie 10 tys. euro, została wręczona po raz

pierwszy podczas Kongresu Tłumaczy Literatury Polskiej w 2005 roku.

Nagroda im. Jana Długosza dla najlepszej książki roku w dziedzinie szeroko pojętej humanistyki jest wręczana w trakcie Targów Książki w Krakowie. Wśród dotychczasowych laureatów znaleźli się m.in. Jan Błoński (2002), Jerzy Strzelczyk (2007) i Jan Friszke (2012).

Nagroda im. Kazimierza Wyki za wybitne osiągnięcia w dziedzinie eseistyki oraz krytyki literackiej i artystycznej. Po raz pierwszy tę upamiętniającą wybitnego krytyka polskiego nagrodę przyznano w 1980 roku, a otrzymał ją wówczas Jerzy Kwiatkowski. Jej laureatami byli wybitni polscy krytycy i historycy literatury, m.in.: prof. Jerzy Jarzębski (1991), Zbigniew Herbert (1993), prof. Maria Janion (2001), prof. Henryk Markiewicz (2010), prof. Michał Paweł Markowski (2011), Krystyna Czerni (2012) i Andrzej Franaszek (2012).

Nagroda Forum Ekonomicznego Nowa Kultura-Nowej Europy im. Stanisława Vincenza – przyznawana jest przez Radę Miasta Krakowa za wybitne osiągnięcia w popularyzacji kultury regionu Europy Środkowowschodniej. Laureatami zostali m.in.: Tomas Venclova, Emil Brix, Tatiana Tołstoj, Krzysztof Czyżewski, Agnieszka Holland, Martin Pollack i Andrzej Stasiuk.

W 1998 roku, z inicjatywy Instytutu Francuskiego w Krakowie i za zgodą francuskiej Akademii Goncourtów, powstała nagroda **Lista Goncourtów: polski wybór**. Laureata wskazuje polskie jury złożone ze studentów filologii romańskich z całej Polski na podstawie oficjalnej listy nominowanych powieści ogłaszanej przez Akademię Goncourtów. Spośród laureatów tej nagrody Kraków odwiedzili m.in: **Pierre Assouline, Jean-Pierre Milovanoff, Frédéric Beigbeder i Sylvie Germain**.

Inną formą promocji literatury jest wręczana co miesiąc nagroda **Krakowskiej Książki Miesiąca**. Wyróżnienie przyznawane jest od 1995 roku przez Śródmiejski Ośrodek Kultury, jedno z najprężniejszych lokalnych centrów kultury i literatury w Krakowie.

Fundacja Wisławy Szymborskiej od roku 2013 przyznaje w Krakowie **Nagrodę Poetycką im. Wisławy Szymborskiej** – za najlepszy tom poezji wydany w Polsce. Nagroda Poetycka im. Wisławy Szymborskiej ma charakter międzynarodowy, przyznawana jest co roku za książkę poetycką wydaną w języku polskim w roku poprzedzającym. Do nagrody zgłaszane mogą być tomy poetyckie wydane oryginalnie po polsku lub w przekładzie na język polski. Na nagrodę złożą się statuetka oraz 200 tys. złotych.

Jeśli laureatem będzie autor obcojęzyczny, nagrodę w wysokości 50 tys. złotych otrzyma również tłumacz zwycięskiego tomu. Nagroda będzie stanowić najważniejsze wyróżnienie w dziedzinie poezji przyznawane w Polsce.

Nagrodę im. Stanisława Wyspiańskiego za wybitne osiągnięcia w dziedzinie teatru przyznaje się od roku 2011, mogą ją otrzymać reżyserowie, scenografowie, muzycy i aktorzy. W ramach Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego Boska Komedia przyznaje się nagrody w poszczególnych dziedzinach sztuki teatralnej. Najwyższą nagrodę, **Boskiego Komedianta**, otrzymuje producent najlepszej sztuki wystawianej na festiwalu. W roku 2012 Boskim Komediantem został Nowy Teatr w Warszawie za dramat „Opowieści afrykańskie według Szekspira” w reżyserii Krzysztofa Warlikowskiego. Ciekawe jest to, że ekwiwalent finansowy nagrody inwestowany jest w nowe produkcje teatralne jej laureata.

Stypendia literackie

Jednym z ważnych przedsięwzięć stypendialnych w Europie Wschodniej był program **Homines Urbani**, inicjatywa Stowarzyszenia Willa Decjusza, realizowana we współpracy z Instytutem Książki. Celem projektu było stworzenie międzynarodowego forum dla pisarzy, tłumaczy i krytyków literatury. Realizowany w latach 2005-2009 polegał na corocznej realizacji dwóch edycji (wiosennej i jesiennej) trzymiesięcznych wspólnych pobytów młodych pisarzy z Białorusi, Niemiec, Polski i Ukrainy w Willi Decjusza w Krakowie. Homines Urbani okazało się nie tylko udanym przedsięwzięciem artystycznym (rezultatem była antologia tekstów pisarzy **Ludzie miasta**), ale i nawiązaniem dialogu międzykulturowego w praktyce.

Po zakończeniu programu Homines Urbani Stowarzyszenie Willa Decjusza – we współpracy z Solvberget KF Stavanger Cultural Centre – stworzyło nowy program pobytów prezydenckich: **Dagny**. Ten dwuletni, międzynarodowy program pobytów stypendialnych i wydarzeń literackich adresowany jest do młodych twórców i odbiorców z krajów, w których przebywała Dagny Juel-Przybyszewska, muza europejskiego modernizmu. Planowane wydarzenia literackie obejmują: wieczory autorskie w Krakowie, Lipsku i Berlinie oraz w ramach festiwalu literackich i targów książki we Lwowie i Stavanger (Norwegia). Inną formą uhonorowania młodych artystów – w tym także pisarzy – są **Stypendia Twórcze Miasta Krakowa** przyznawane od roku 1994, przeznaczone dla

szczególnie utalentowanych artystów i twórców, którzy nie przekroczyli trzydziestego roku życia. Umożliwiają one wyróżnionym realizację planów artystycznych i autorskich programów stypendialnych.

Dla upamiętnienia postaci **Albrechta Lemppa**, tłumacza i organizatora kultury, wielkiego orędownika dialogu polsko-niemieckiego, założyciela Instytutu Książki, w 2013 roku ufundowano stypendium translatorskie jego imienia. Przyznają je wspólnie: Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej, Instytut Książki i Literarisches Colloquium Berlin. Beneficjentami stypendium mogą być tłumacze i pisarze z Polski i Niemiec.

Stypendia rezydencjalne dla pisarzy, którzy ze względu na swoją twórczość są prześladowani, organizowane są w Krakowie w ramach programu **ICORN** – Międzynarodowej Sieci Miast Uchodźstwa, do której miasto przystąpiło w 2011 roku. Po pobycie stypendialnym Marii Amelie – pisarki osetyńskiego pochodzenia, Kraków stał się przystanią dla Kareema Amara – egipskiego studenta prawa i blogera, który w konsekwencji swoich krytycznych komentarzy wobec reżimu prezydenta Egiptu Hosniego Mubaraką został wydalony z uczelni, był sądzony i więziony.

Biblioteki

W Krakowie działają 4 biblioteki finansowane z budżetu miasta (z 56 filiami), 1 biblioteka wojewódzka, biblioteki w strukturach gminnych instytucji kultury, biblioteki naukowe (Wojewódzka Biblioteka Pedagogiczna), biblioteki w ramach uczelni oraz placówek naukowych (np. Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie), a także biblioteki przy innych instytucjach kultury (Biblioteka Książąt Czartoryskich, Biblioteka Czapskiego, Biblioteka Porębskiego, a także archiwa Kamedułów, Karmelitów, Dominikanów).

W samych tylko bibliotekach samorządowych liczba woluminów w 2012 roku wyniosła 1 746 265, w tym samym roku odnotowano w tych bibliotekach 3 014 623 wypożyczeń (źródło: UKiDN UMK i DKiDN UMWM). Dane nie obejmują wypożyczeń z bibliotek naukowych, prywatnych, instytutowych i szkolnych. Ogółem w 2012 roku samorząd przekazał na działalność bibliotek 23,1 mln PLN (w tym inwestycje).

Najważniejszą biblioteką Krakowa jest **Biblioteka Jagiellońska**. Gromadzi najważniejsze zabytki języka polskiego i literatury, m.in. zapis

pieśni wojennej rycerstwa polskiego z 1407 roku – *Bogurodzicy*, rękopisy Jana Długosza, a także *Liber Magnus*, czyli *Księgę Dwudziestu Sztuk* z rzekomym odciskiem łapy szatana. Biblioteka posiada także rękopis Mikołaja Kopernika *De revolutionibus...* z roku 1543, słynnego *Scherza E-dur* Fryderyka Chopina, rękopis *Wesela* Wyspiańskiego, dzieł Ignacego Paderewskiego i Stanisława Moniuszki. Po II wojnie światowej nastąpił dynamiczny napływ (do ok. **40 tys. woluminów rocznie**) zbiorów do Biblioteki Jagiellońskiej, zwłaszcza nowości wydawniczych. Od 1969 roku rozpoczęto **archiwizowanie druków polskich**, przeznaczając na ten cel jeden z dwu otrzymywanych od wydawnictw egzemplarzy obowiązkowych, a od 1996 roku także dokumentów audiowizualnych i elektronicznych. Łączny zbiór biblioteczny Biblioteki Jagiellońskiej wynosi 4.851.214 pozycji. W 2010 roku udostępniono w czytelnich i na zewnątrz 530.964 woluminów i jednostek, a liczba odwiedzin w czytelnich wyniosła 74.187 osób.

Centralną instytucją książki i życia literackiego jest **Wojewódzka Biblioteka Publiczna** w Krakowie. Sprawuje ona nadzór merytoryczny nad siecią samorządowych bibliotek publicznych w Małopolsce. W swoich zasobach biblioteka ma blisko 487 000 jednostek inwentarzowych, prowadzi ponadto **Małopolską Bibliotekę Cyfrową** (<http://mbc.malopolska.pl>), w której w postaci cyfrowej znajduje się blisko 57 000 jednostek inwentarzowych. Od 2010 roku koordynuje działalność **85 Dyskusyjnych Klubów Książki** w całym regionie, posiadających 1009 stałych członków (43 dla dorosłych, 42 dla dzieci i młodzieży). Biblioteka słynie z organizowanej rokrocznie we współpracy z Targami Książki w Krakowie, Radiem Kraków oraz Gazetą Wyborczą akcji *Książka za książkę*, w ramach której pozyskuje blisko 8 000 woluminów rocznie. Biblioteka prowadzi bogaty program promocji czytelnictwa, uruchomiła także specjalną Bibliotekę dla Bezdomnych, która udostępnia zbiory bez obowiązku meldunkowego dla czytelników wykluczonych społecznie, a także nowatorską **Strefę bibliopatów** – w której czytelnicy mają wolny dostęp do zbiorów bez obowiązku rejestracji i mogą się dowolnie wymieniać wyeksponowanymi, specjalnie oznaczonymi egzemplarzami. Od 2012 prowadzi nowoczesną Artetkę zawierającą m.in. unikalne zbiory albumów, gier video, dvd, ale także kolekcję książki artystycznej (liberatura). Organizuje także z sukcesem – wraz z **Krakowskim Stowarzyszeniem Komiksowym** – Festiwal Komiksu, przyciągający znanych rysowników i autorów i setki fanów tego gatunku.

Ważnym punktem na mapie bibliotecznej Krakowa jest także **wypożyczalnia i czytelnia Międzynarodowego Centrum Kultury**, w której można znaleźć publikacje dotyczące europejskiego i światowego dziedzictwa kulturowego czy biblioteka Małopolskiego Instytutu Kultury. Bogactwo bibliotek dopełnia sieć bibliotek szkolnych na każdym poziomie nauczania, w tym instytutowych i wydziałowych. To potężna sieć wypożyczalni.

Media lokalne, ogólnopolskie i literackie

Istotnym wsparciem sektora książki są także media: Internet, telewizja, radio i prasa – w dużej mierze podejmujące tematykę kulturalną. Nadające na terenie Małopolski publiczne **Radio Kraków** uczestniczy w szeregu przedsięwzięć związanych z promocją ambitnej kultury – w tym także literatury. W ramach programu Literacka Małopolska | Reading Małopolska, wraz z KBF i Dziennikiem Polskim, Radio zrealizowało w miesiącach wakacyjnych 2012 roku akcję Czytamy Małopolskę, polegającą na przygotowaniu audycji z miejscowości związanych z literaturą w całym regionie Małopolski. Akcja służy nie tylko informowaniu o dziedzictwie regionu, ale również angażowaniu społeczności lokalnych, reaktywowaniu pamięci kulturowej oraz tworzeniu oferty w dziedzinie turystyki literackiej. Literaturze poświęca część swoich audycji lokalny oddział Telewizji Polskiej.

Swoje siedziby mają w Krakowie również media komercyjne: **Telewizja TVN** założona w Krakowie to druga w Polsce telewizja pod względem ilości widzów. Na kopcu Kościuszki ma swoją siedzibę sieć radiowa RMF, która uruchomiła poświęcony w całości kulturze kanał **RMF Classic**. Do uczestnictwa w kulturze zachęcają **TOK FM, Radio Plus i Radiofonia** (kierująca swoje audycje do społeczności studenckiej).

Najpopularniejszym dziennikiem w regionie jest „**Gazeta Krakowska**”, jednak w samym Krakowie najlepiej sprzedają się „**Dziennik Polski**” i lokalna „**Gazeta Wyborcza**”. Na ich łamach regularnie ukazują się recenzje ważnych książek oraz relacje ze spotkań autorskich. „Dziennik Polski” publikuje co czwartek dodatek kulturalny „Magnes”. „Gazeta Wyborcza” z kolei proponuje obszerny magazyn „Co jest grane”, w którym co piątek rekomenduje najważniejsze imprezy kulturalne nadchodzących dni. Sama Gazeta jest bardzo zaangażowana w program Miasta

Literatury. Wydaje przewodniki, spacerowniki po literackim mieście, śledzi i regularnie komentuje literackie wydarzenia, premiery książek, animuje akcje promujące czytelnictwo.

Istotną rolę w informowaniu o kulturze odgrywa też „Karnet”. To dwujęzyczny miesięcznik kulturalny, na którego łamach swoje miejsce znajduje co miesiąc kilkadziesiąt zapowiedzi wydarzeń. Magazyn ma również wersję internetową, a także osobne zakładki dotyczące życia literackiego w menu strony. Redakcja wydawanego przez Krakowskie Biuro Festiwalowe „Karnetu” opracowała także po raz pierwszy w historii dwujęzyczny „Krakowski magazyn literatury” opisujący bogactwo zjawisk literackich Krakowa.

W Krakowie mieszczą się redakcje wielu periodyków, które z podejmują tematy związane z literaturą. Wśród najważniejszych wymienić należy: społeczno-kulturalny miesięcznik „**Kraków**” czy ogólnopolski periodyk naukowy – „**Ruch Literacki**”. W mieście wydawanych jest również szereg pism studenckich, a także – pod patronatem Śródmiejskiego Ośrodka Kultury – pismo „**Fragile**”. „**Radar**” – to zainicjowane przez Stowarzyszenie Willa Decjusza międzynarodowe pismo literackie, wydawane po niemiecku, polsku i ukraińsku. Pismo „**Ha!art**”, początkowo studenckie, przekształciło się z czasem w ważną platformę dyskusji o literaturze zaangażowanej i kwestiach społecznych. Natomiast „**Zadra**”, na łamach której jedno z najważniejszych miejsc zajmuje literatura, podejmuje także tematykę genderową i feministyczną. Na szczególną uwagę zasługują przede wszystkim cztery tytuły:

1. „**Tygodnik Powszechny**” – powstał w roku 1945 jako katolicki tygodnik społeczno-kulturalny wydawany z inspiracji Kurii Krakowskiej. Przez wiele lat redaktorem naczelnym był **Jerzy Turowicz**, nieżyjący już, legendarny redaktor i animator kultury. To tu – w czasach, gdy w prasie polskiej szalała cenzura – publikowali wiersze nobliści. Pismo wydawało jako pierwsze przekłady ważnych prozaików. Tu również odbywały się debaty na kontrowersyjne tematy, a także polemiki w związku z nowymi zjawiskami w literaturze światowej. Na łamach „Tygodnika” publikowali m.in.: Wisława Szymborska, Sławomir Mrożek, Władysław Bartoszewski oraz Jerzy Pilch. Od 1993 roku Tygodnik Powszechny przyznaje Medal Św. Jerzego „za zmagania ze złem i uparte budowanie dobra w życiu społecznym ludziom, którzy wykazują szczególną wrażliwość na biedę, krzywdę, niesprawiedliwość i wrażliwość tę wyrażają czynem”. Wśród laureatów są m.in. Marek Edelman, Václav Havel, Anna Dymna,

Agnieszka Holland, Barbara Skarga i in. Związana z pismem Fundacja jest współorganizatorem Festiwalu Conrada.

2. „**Dekada Literacka**” (od 2012 roku „**Nowa Dekada Krakowska**”) – ukazuje się nieprzerwanie od 1990 roku. Pismo redaguje prof. Marta Wyka oraz zespół literaturoznawców związanych z Uniwersytetem Jagiellońskim, a także pisarzy i krytyków krakowskich. Zamieszcza również recenzje teatralne i filmowe oraz materiały dotyczące sztuk plastycznych. Pismo ukazuje się czasem w formie numerów monograficznych, poświęconych literaturze poszczególnych krajów (Rosji, Francji, Belgii, Hiszpanii, Włoch, Szwecji, Ukrainy) lub określonym tematom (koniec wieku, diaspora żydowska).

3. „**Znak**” – miesięcznik społeczno-kulturalny wydawany w Krakowie przez Społeczny Instytut Wydawniczy ZNAK. Pierwszy numer ukazał się w 1946 roku z inicjatywy Jerzego Radkowskiego. Oprócz tematyki religijnej, na łamach pisma poruszana jest problematyka naukowa, kulturalna, społeczna, filozoficzna, politologiczna i etyczna. Wiele miejsca zajmują tematy związane z literaturą, a także recenzje i omówienia nowości kulturalnych. Wśród osób publikujących na łamach miesięcznika byli m.in.: Karol Wojtyła, Józef Tischner, Anna Świderkówna, Ryszard Kapuściński, Leszek Kołakowski, Czesław Miłosz, Gustaw Herling-Grudziński, Antoni Słonimski, Władysław Bartoszewski, Zbigniew Herbert, Antoni Kępiński, Timothy Garton Ash, Norman Davies, Zygmunt Kubiak, Jan Józef Szczepański, Tadeusz Różewicz.

4. „**Przekrój**” – kultowy ogólnopolski tygodnik ilustrowany o profilu społeczno-kulturalnym. Założony przez Mariana Eile i Janinę Ipohorską w Krakowie w 1945. Od 2005 roku przyznaje wybitnym ludziom kultury – pisarzom, muzykom, filmowcom, nagrody **Fenomen Przekroju**. Z tygodnikiem współpracowali najwybitniejsi polscy pisarze, m.in.: Konstanty Ildefons Gałczyński, Leopold Tyrmand, Sławomir Mrożek, Ludwik Jerzy Kern, Stanisław Lem, Janusz Minkiewicz, Dorota Masłowska.

Księgarnie

W bazie danych Cylex Polska zarejestrowanych jest w Krakowie 76 księgarni. Kraków może się poszczycić jedną z największych sieci księgarni o skali i różnorodności niespotykanej nigdzie indziej w Polsce. Słynie także z najstarszych, wciąż działających księgarni w Europie. Jedną z nich mieści się w **Rynku Głównym pod**

numerem 23. W 1610 roku koloński kupiec Franciszek Jakub Mercenich, po przyjęciu obywatelstwa krakowskiego, ulokował tu księgarnię. Dzisiejsza stanowi część sieci Matras: słynie z organizowanych tu spotkań z pisarzami i rozwieszonych na ścianach fotografii z autografami pisarzy. Gościli tu m.in. Stanisław Lem, Carlos Fuentes, Clive Cussler, Jerzy Pilch, Andrzej Stasiuk, Amos Oz, Herta Müller i inni. Działają tu także specjalistyczne księgarnie techniczne, medyczne, muzyczne, filozoficzne, księgarnie komiksu. Wielką popularnością cieszą się księgarnie krakowskich wydawnictw jak: **Znak, Gazeta Cafe, Bona, Ha!art i Lokator.** Na szczególną uwagę zasługują dwie ostatnie, łączące funkcje księgarni, kawiarni i wydawnictwa.

W mieście znajdują się zarówno olbrzymie domy książki należące do wielkich sieci (np. **Empik, Matras**), jak i kameralne punkty księgarskie rozsiane w różnych zakątkach miasta. I choć większość rozmieszczona jest w centrum, to wiele z nich z powodzeniem wciąż funkcjonuje na przedmieściach, osiedlach czy w galeriach handlowych. Poza tym, w mieście bardzo pręźnie działają punkty i centra taniej książki. Przez cały rok księgarnie organizują liczne promocje adresowane do studentów. Najbogatszą ofertę posiada **Główna Księgarnia Naukowa** na Podwalu. Przy uczelniach działają liczne księgarenki oferujące specjalistyczne książki niedostępne w innym miejscach. Osobliwym miejscem spotkania z książką jest księgarnia **Massolit.** Założona przez Amerykanów, oferuje bogaty wybór książek anglojęzycznych – można je przeczytać na miejscu bądź zakupić, a ponadto podyskutować przy kawie. Niepowtarzalnym miejscem, gdzie przy kawie można zakupić ambitną książkę i albumy są kawiarnie-księgarnie: **Bona, Cheder Cafe i Lokator** czy księgarnia wydawnictwa **Ha!art** w Bunkrze Sztuki.

Wyzwaniem dla miasta jest utrzymanie różnorodności i bogactwa księgarń i antykwariatów w dobie książki cyfrowej, audiobooków, konkurencji wielkich sieci księgarń, aby dbać o miejsca o szczególnej randze i tradycjach, m.in. poprzez włączanie księgarń w festiwale, organizowanie spotkań z pisarzami, ale także program wspierania ich poprzez miejskie akcje promocyjne.

Antykwariaty

W obrębie pierwszej obwodnicy w Krakowie znajduje się szereg ważnych ośrodków antykwarycznych. W bazie danych Cylex Polska zarejestrowanych jest w Krakowie

blisko 30 antykwariatów. Miejsca urokliwe i o niezwykłym klimacie, przy ul. Brackiej, Stolarskiej czy Sławkowskiej przyciągają inteligencję z pobliskich ośrodków uniwersyteckich – tak profesorów, jak studentów. Antykwariaty „Rara avis” czy „Bibliofil” to ważne miejsca nie tylko na literackiej, ale i kulturalnej mapie miasta. W ostatnim czasie w Krakowie specyficznym centrum antykwarycznym stał się **Kazimierz.** Ulice Józefa, Miodowa, Brzozowa, Plac Nowy to miejsca, które regularnie odwiedzają liczni amatorzy starych przedmiotów i książek. Na Kazimierzu żywa jest także tradycja tzw. **targów staroci,** gdzie obok książek można znaleźć unikatowe zegary, płyty, pocztówki, a nawet historyczną broń. Antykwariaty oplatają ulice Starego Miasta, książka sprzedawana jest na przenośnych wózkach, pod halami targowymi Krakowa i na pchlich targach. Od kilku lat rozwija się ponadto handel książkami w innych niż polski językach. Poza tekstami filologicznymi w miejscach takich jak Massolit można kupić beletrystykę czy poradniki. Chętnie zaglądają tam przybywający coraz licznie do miasta studenci wymiany międzynarodowej czy zatrzymujący się na dłużej albo mieszkający w Krakowie przybysze z zagranicy.

Cykliczne wydarzenia literackie i promujące czytelnictwo

Kraków jest miejscem spotkań literackich. Niemal każdy wydawca organizuje tutaj spotkania z książką dla dzieci, z kryminałem, spotkania miłośników fantasy, amatorów książki literackiej. Odbywają się tu przeglądy komiksu, literatury młodej, turnieje i konkursy poetyckie, book swapy i akcje literackie w przestrzeni publicznej, sesje naukowe poświęcone literaturze, slamy poetyckie w krakowskich pubach i kawiarniach literackich, wystawy poświęcone książce.

Festiwal Conrada

Organizowany jest przez Fundację „Tygodnika Powszechnego”, Miasto Kraków i Krakowskie Biuro Festiwalowe od 2009 roku. Ideą twórców jest wykreowanie wydarzenia, będącego miejscem promocji literatury światowej, o największym możliwym zasięgu, szeroko rozpoznawalnego na świecie i przyczyniającego się do przybliżenia czytelnikowi mało dotąd znanych obszarów twórczości literackiej. Stąd patron Festiwalu – Joseph Conrad, pisarz który osiągnął międzynarodowy sukces tworząc w obcym języku. Wydarzenie co roku staje się okazją do spotkań twórców pochodzących

Fot. A. Rubis

EBOOKUJ KSIĄŻKĘ

Zeskanuj kod OR wybranej książki na swoje urządzenie mobilne.

Najlepsze książki tego lata –

Fot. The Virtual Library of Publishers

Fot. P. Ulatowski

Tramwaj poezji: część obchodów Roku Miłości w Krakowie

krakow

CITY OF LITERATURE

NA LATO!

... i pobierz darmowy fragment ebooka

znajdź swoją idealną opowieść!

Fot. T. Wiech

Zadie Smith na Festiwalu Miłosza w 2011 r.

Fot. G. Ziemiański, www.fotohuta.pl

Orhan Pamuk na Festiwalu Conrada w 2012 r.

Fot. G. Ziemiański, www.fotohuta.pl

Wernisaż projektu Szpilki. Kobiety w kręgu Schulza

z różnych krajów, posługujących się na co dzień odmiennymi językami, przynależących do różnych kultur i światopoglądów. W ramach Festiwalu promowane są także związki literatury z takimi dziedzinami sztuki jak: film, teatr, muzyka i sztuka. Dotychczasowe idee przewodnie Festiwalu to między innymi: „Pomyśl literatura!” (2012), „W poszukiwaniu utraconych światów” (2011), „Inne światy, inne języki” (2010). W 2013 roku pod hasłem „Medium doskonałe” odbędzie się blisko 100 wydarzeń, wystaw i koncertów zacierających granicę między gatunkami. W ramach współpracy Konsorcjum Miast Literatury UNESCO odbędzie się prezentacja literackiego Reykjavíku z udziałem poetów, muzyków i pisarzy z Islandii.

Festiwal Miłosza

Zrodził się z organizowanych w 1997 i 2000 roku przez Czesława Miłosza i Wisławę Szymborską Krakowskich Spotkań Poetów Wschodu i Zachodu. Na festiwal składają się wieczory poetyckie, dyskusje panelowe, pokazy filmów i szereg imprez towarzyszących: koncertów, wystaw. Edycje festiwalu odbywają się pod hasłami stanowiącymi tytuły dzieł eseistycznych Noblisty, m.in. „Umysł Zniewolony”, „Rodzinna Europa” czy „Ziemia Ulro”. W związku z 100. rocznicą urodzin noblisty rok 2011 ogłoszono Rokiem Miłosza. Większość wydarzeń odbyła się w multimedialnym pawilonie na Placu Szczepańskim. Każda edycja festiwalu jest okazją do spotkań gości z różnych kręgów kulturowych – pisarzy, poetów, tłumaczy i znawców twórczości Miłosza z różnych kontynentów. To także szansa dla młodych twórców do skonfrontowania się ze spuścizną poety, oraz niebywała atrakcja dla wszystkich wielbicieli twórczości autora *Zniewolonego umysłu*. Nowością i znakomitym sukcesem były przygotowane wspólnie z krajowymi wydawcami poezji i Instytutem Książki wydania i tłumaczenia poezji goszczących na festiwalu poetów: w samym tylko 2013 roku mogliśmy dzięki temu poznać poezję i prozę m.in. Juana Gelmana, Duo Duo, Michaela Krügera, Marka Dannera, Richarda Louriego, Philipa Levine’a, Wiery Burlakowej, Gary’ego Snydera czy Tomaża Śalamuna.

Reading Małopolska

To szeroko zakrojony projekt, w ramach którego Małopolska i jej stolica – Kraków chcą promować swoje dziedzictwo literackie, a także włączać się w budowanie sieci regionów kreatywnych w zakresie literatury. W ramach programu zaplanowano wiele działań promocyjnych, skupiających się na podkreśleniu literackiego

potencjału regionu. Wspólnie z lokalnymi i regionalnymi mediami inicjuje się akcje promujące szlaki turystyczne śladami pisarzy i bohaterów literackich, filmy dokumentalne i audycje; powstały też interaktywne mapy w Internecie. Planuje się rozwijanie akcji w oparciu o nowe technologie i strategie gry, m.in. aplikacje lokalizujące typu geocaching, foursquare. W ramach programu zrealizowano kilkanaście szkoleń dla bibliotekarzy miasta i regionu, aby włączyć ich w akcję tworzenia treści literackich i animowania lokalnego życia literackiego dla rozwoju portalu i programu Reading Małopolska, zorganizowano także dwie międzynarodowe konferencje: Miast i Regionów Kreatywnych w dziedzinie Literatury z udziałem przedstawicieli miast literatury UNESCO, a także nadzwyczajną konferencję XPRESS Freedom – Biannual Meeting sieci ICORN i Writers In Prison Comitee PEN International.

Targi Książki i Targi Książki dla Dzieci

Targi Książki w Krakowie to jedno z czołowych przedsięwzięć kulturalno-handlowych, stanowiących doskonałą formę promocji literatury pięknej. Odbywają się nieprzerwanie od 1997 roku, przyciągając rzesze uczestników. Wystawia się tu rokrocznie blisko 500 wystawców, a targom towarzyszą ciekawe spotkania autorskie i imprezy kulturalne. Tu przyznawane są Nagroda im. Jana Długosza, Nagroda Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Nagroda Targów w Krakowie. W ramach Targów funkcjonuje także Salon Nowych Mediów prezentujący nowe formy istnienia książki i nowe technologie dostępu do nich. Dzięki zamierzonej zbieżności z Festiwałem Conrada oba wydarzenia stanowią niezwykle interesującą całość, realizowaną z dużym rozmachem i przyczyniającą się nie tylko do promocji literatury, ale także do zawiązania współpracy pomiędzy wydawnictwami, instytucjami i mediami, pozytywnie wpływając na rozwój tego sektora i wszystkich związanych z nim przemysłów książki. W 2012 roku Targi Książki w Krakowie odwiedziło 34 000 fanów literatury. Od 2011 roku w okolicach 1 czerwca organizowane są Targi Książki dla Dzieci, będące nie tylko prezentacją nowości wydawniczych, gier i programów edukacyjnych, ale także trzydniowym placem zabaw zorganizowanym z myślą o najmłodszych czytelnikach. W 2014 roku Targi Książki odbędą się po raz pierwszy w nowej przestrzeni **Międzynarodowego Centrum Targowo-Kongresowego EXPO Kraków**, jednym z najnowocześniejszych ośrodków targowo-kongresowych w kraju. Jego główne atuty to

doskonała lokalizacja oraz wielofunkcyjność. Dzięki dużej powierzchni użytkowej (13 tys. m²) umożliwi organizację niemal każdego wydarzenia.

Noc Poezji

Wydarzenie organizowane w ramach cyklu „Krakowskie noce”, od 2011 roku skupia najważniejszych poetów, twórców tekstów lirycznych i piosenki poetyckiej Krakowa. Angażuje aktorów, muzyków, domy kultury wokół akcji popularyzujących poezję w nietypowych wnętrzach, w przestrzeni publicznej. Wielką popularnością cieszą się wieńczące Noc Poezji wydarzenia teatralne w przestrzeni publicznej z udziałem artystów, mimów, teatrów ulicznych, wielotysięcznej publiczności. Ponadto w ramach Nocy Poezji organizowane są recitale, salony poezji, spotkania, koncerty, spektakle angażujące domy i ośrodki kultury, czytelnice, teatry, księgarnie i biblioteki.

Krakowski Salon Poezji

Zainicjowany w styczniu 2002 roku, przez Annę Dymną, Krakowski Salon Poezji w każdą niedzielę, punktualnie o 12 w południe w Teatrze Słowackiego, gromadzi wielu miłośników poezji, którzy zbierają się by wysłuchać wierszy w interpretacji znanych aktorów z towarzyszeniem muzyki na żywo. W trakcie ponad 400 spotkań zorganizowanych do tej pory artyści recytowali utwory między innymi Mickiewicza, Norwida, Tuwima, Szymborskiej, a także wybitnych twórców światowych, takich jak Rilke, Puszczyński, Majakowski. Działalność Krakowskiego Salonu Poezji stała się impulsem do powstania podobnych inicjatyw w innych polskich i zagranicznych miastach. Salon utrzymywany jest z prywatnych środków, przy aktywnym wsparciu Miasta. Wyjątkowo udana była specjalna edycja Krakowskiego Salonu Poezji we wrześniu 2011 roku podczas Nocy Poezji: wzięli w niej udział poeci: Ewa Lipska, Urszula Kozioł, Julia Hartwig, Janusz Szuber, Bohdan Zadura, Leszek A. Moczulski, Jan Polkowski i Ryszard Krynicki.

Małopolskie Dni Książki – „Książka i Róża”

Wydarzenie organizowane nieprzerwanie od 2002 roku w Krakowie wzorowane jest na tradycyjnym święcie katalońskim Sant Jordi, odbywa się tak jak wszędzie na świecie 23 kwietnia, w Międzynarodowym Dniu Książki i Praw Autorskich UNESCO. Ideą nadrzędną jest promocja czytelnictwa i zachęcenie mieszkańców do odwiedzenia księgarni. Stąd liczne spotkania autorskie, rabaty udzielane w księgarniach, zbiórki książek i wydarzenia literackie. Do

każdej zakupionej książki dołączana jest róża, która ma przypomnieć, że książka może też być pięknym podarunkiem. Akcja cieszy się ogromną popularnością i integruje działania krakowskich i małopolskich księgarni, wydawców, bibliotek.

Drugie życie książki

Projekt „Drugie życie książki” to wielka akcja wymiany książek, organizowana przez portal Bookeriada i KBF jako część programu Miasto Literatury. Co miesiąc wydarzenie odbywa się w Pawilonie Wyspiańskiego. Specjalne edycje akcji mają także miejsce w innych punktach Krakowa, także w centrach handlowych. „Drugie życie książki” towarzyszy również wielkim wydarzeniom literackim – takim jak Festiwal Conrada, Festiwal Miłosza, Targi Książki. Uczestnicy wymieniają się też płytami z muzyką, gramami, filmami i audiobookami w Artetece Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej oraz książkami kucharskimi w trakcie festiwalu kulinarnego Najedzeni Fest! Akcja przyciąga każdorazowo ok. 1000 uczestników.

Turniej jednego wiersza

Turniej jednego wiersza został zapoczątkowany w Krakowie przez Krzysztofa Miklaszewskiego w 1966 roku. Jerzy Pilch w „Dzienniku” pisze, że był to „najgłośniejszy i najbardziej prestiżowy” turniej, który odbywał się w Klubie Pod Jaszczurami, a walka toczyła się o Jaszczurowy Laur. „Raz na miesiąc salę wypełniały tłumy „próbujących pisać, a nawet drukować nieszczęśników”. W Turnieju mógł uczestniczyć każdy, kto publicznie zaprezentował jeden wiersz własnego autorstwa. Laureatami Jaszczurowych Laurów byli między innymi: Julian Kornhauser, Adam Zagajewski, Marcin Baran. Na początku XXI wieku Turniej Jednego Wiersza został wznowiony, w późniejszych latach był kontynuowany przez Portal Ha!art, jako cykliczny Internetowy Turniej Jednego Wiersza.

Slam w Magazynie Kultury

Wydarzenie odbywające się co miesiąc w ramach Magazynu Kultury w knajpie Kolanko No 6 na krakowskim Kazimierzu. W ramach slamu poetyckiego każdy z jego uczestników ma trzy minuty na zaprezentowanie swojego utworu przed publicznością, która może głośno wyrażać swoje poparcie lub niezadowolenie w trakcie jego występu. Zapisy na slam odbywają się bezpośrednio przed rozpoczęciem spotkania. Zgłosić się może każdy, kto wykaże się wystarczającą odwagą. Zwycięzcę, który zgarnie całą nagrodę wybiera publiczność. W trakcie

ponad 2 lat na deskach Magazynu Kultury spotkali się poeci (a także uczestnicy aspirujący do tego miana) z Polski i z zagranicy.

Strefa Wolnego Czytania

Strefa Wolnego Czytania to przede wszystkim sieć wspólnej promocji miejsc przyjaznych czytaniu. Animująca sieć Fundacja Znaczy się wyszukuje i promuje miejsca przyjazne literaturze (poprzez wydawanie Certyfikatów Strefy Wolnego Czytania), które znalazły się także w Literackim Przewodniku po Krakowie. Prowadzi portal www.strefawolnegoczytania.pl – czyli Literacką Stronę Krakowa, organizuje także wydarzenia w szeroki sposób odnoszące się do tematyki literackiej jak np. Typmural – Literackie Graffiti czy organizowany na festiwal Conrada mural dedykowany Stanisławowi Lemowi, pod hasłem: „Pomyśl: Literatura!”.

Dni Tischnerowskie

Dni Tischnerowskie powstały w celu upamiętnienia popularyzacji osoby i myśli Józefa Tischnera, który z Krakowem związał swoje życie zawodowe. Wydarzenie odbywa się nieprzerwanie od 2000 roku, w trakcie jego trwania organizowane są dysputy filozoficzne, wykłady, spotkania dla młodzieży oraz towarzyszące im imprezy kulturalne. Co roku przyznawana jest nagroda im. ks. Józefa Tischnera, w trzech kategoriach: pisarstwo religijne i filozoficzne; publicystyka/eseistyka o tematyce społecznej; oraz inicjatywy duszpasterskie i społeczne, tworzące „polski kształt dialogu”.

Dni Norwidowskie

Dni Norwidowskie w Krakowie to impreza organizowana przez nowohucki Instytut Kultury im. Cypriana Kamila Norwida od 1995 roku. Celem projektu jest upowszechnianie twórczości tego wybitnego romantyka, a więc prezentacja nie tylko jego poezji, ale także twórczości malarskiej. Wydarzenie skierowane jest do młodzieży licealnej, obejmuje wystawy, spektakle, konkursy, warsztaty i ma za zadanie ukazanie, że wątki podejmowane przez Norwida w jego twórczości są nadal aktualne.

Gadający Pies

Pismo mówione, odbywające się w klubie Piękny Pies. W skład redakcji wchodzi: Maciej Piotr Prus, Piotr Bikont, Marcin Świetlicki, Edward Pasewicz i inni. Tematyka występów nie jest w żaden sposób ograniczona, a każdy z zaproszonych gości ma na prezentację 5 minut. W ramach „Gadającego Psa” często prezentowane

są utwory poetyckie i prozatorskie, promowane nowe publikacje, a literatura wchodzi w mariaż z innymi dziedzinami sztuki. Stałym elementem spotkań są także felietony. W ponad 20 edycjach wydarzenia udział wzięli między innymi: Marcin Baran, Marcin Sendecski, Krzysztof Varga, Gaja Grzegorzewska, Ryszard Krynicki i Kamil Sipowicz.

E-multipoetry

E-multipoetry to społeczna akcja prowadzona za pośrednictwem internetu, angażująca twórców i tłumaczy literatury z całego świata. Powstające w ich współpracy teksty poetyckie są codziennie wyświetlane na ścianie kamienicy przy ul. Brackiej w Krakowie. To jedyny projekt całorocznych projekcji poetyckich w przestrzeni miasta w Europie, nagradzany na międzynarodowych konkursach dedykowanych promocji literatury i poezji.

Turystyka literacka

Istotnym aspektem turystyki kulturalnej jest turystyka literacka. Kraków przyciąga wycieczki szkolne z całej Polski. Jako historyczne centrum polszczyzny stanowi jedyną w swoim rodzaju przestrzeń, w której spotyka się historia języka, polskiej państwowości, rezonuje zewsząd obecność luminarzy polskiej kultury. Bardzo popularne szlaki kulturowe dotyczą tras: Śladami polskiej secesji, Stanisława Wyspiańskiego, Józefa Mehoffera, Josepha Conrada, Czesława Miłosza, a od niedawna także Stanisława Lema. Wielu pasjonatów tematu przyjeżdża do Krakowa zainteresowanych malarstwem, unikalną kolekcją judaików i historią przedwojennego Kazimierza. Popularne są także szlaki: kryminalny, socrealistyczny (PRL w Nowej Hucie) czy filmowy (np. Śladami Romana Polańskiego i *Listy Schindlera* Stevena Spielberga). Istotnym wyzwaniem na przyszłość jest rozwój literackiej turystyki we współpracy z instytucjami III sektora i uniwersytetami.

Dzięki portalowi „Reading Małopolska” turyści mogą skorzystać z propozycji gotowych szlaków. Poruszając się wzdłuż zaproponowanych tras, natrafią na miejsca bliskie wybitnym postaciom, takim jak: Czesław Miłosz, Stanisław Lem, Sławomir Mrożek czy Jerzy Turowicz, znajdujące się nie tylko w Krakowie, ale na terenie całej Małopolski. Są to obiekty związane z ich życiem, ale także te opisane przez nich na kartach literatury. Trasy dają także możliwość zapoznania się z najbardziej aktualnymi

zjawiskami w ramach szlaków młodej literatury i reportażu współczesnego. Rozszerzeniem tematycznym są szlaki kobiet i literatury żydowskiej. Dla najmłodszych czytelników (i nie tylko) przygotowano szlak literatury dziecięcej, zaś dla nieco starszych krakowski realizm knajpiany – będący przedstawieniem popularnych krakowskich lokali, które występują we współczesnej literaturze.

Podsumowanie

Powyższy bardzo skrótowy opis bieżącej rzeczywistości literackiej wskazuje na miasto żyjące literaturą, siedzibę liczących się potężnych wydawców, szczytując się największą liczbą nominacji do czołowych nagród w dziedzinie literatury, stref wolnego czytania, programów translatorskich, poetów – i zarazem najliczniejszą publicznością literacką biorącą udział w wydarzeniach literackich w skali całego kraju. Tak różnorodne życie literackie, obejmujące prywatne przedsięwzięcia i imprezy branżowe,

spotkania i działalność wydawców, targi książek, instytucje i organizacje wspierające czytelnictwo, imponującą rozpiętość tematyczną i merytoryczną w działalności wydawniczej, jest wyzwaniem na rzecz stworzenia trwałej strategii rozwoju tego sektora w połączeniu ze wszystkimi branżami gospodarki kreatywnej. Inicjatywy literackie Krakowa posiadają oficjalne rządowe i samorządowe wsparcie, tutaj funkcjonują z powodzeniem programy wspierające literaturę, pobyty stypendialne pisarzy i tłumaczy, a wizerunek literacki Krakowa współtworzą europejskie i międzynarodowe przedsięwzięcia stypendialne. Kraków literacki to także festiwale posiadające status wydarzeń międzynarodowych, skupiające twórców różnych pokoleń.

Ta niespotykana gdzie indziej w Polsce różnorodność pozwala na stworzenie zupełnie nowej jakości, jaką będą strategie opracowane dla Krakowa w związku z przyznaniem mu tytułu Miasta Literatury UNESCO, wspierające kreatywność w dziedzinie literatury i przyczyniające się do rozwoju tej gospodarki kreatywnej.

fot. W. Wandzel, www.wandzelphoto.com

Targi Książki w Krakowie

5. STRATEGIE LITERACKIE – WIZJE UCZESTNICTWA – WIZJE ROZWOJU

Opracowanie aplikacji zostało poprzedzone oceną aktualnego stanu życia literackiego Krakowa oraz analizą aplikacji miast posiadających tytuł Miasta Literatury UNESCO. Istotnym aspektem weryfikującym było spotkanie przedstawicieli obecnych Miast Literatury UNESCO i miast aplikujących do sieci (Kraków, 25-27 października 2012). Na podstawie wymiany doświadczeń, a także w oparciu o lokalne rozmowy międzyśrodowiskowe i konsultacje społeczne uznano, że choć Kraków jest bez wątpienia miastem kreatywnym w dziedzinie literatury, to jego potencjał literacki nie jest w pełni wykorzystany i nie jest należycie dofinansowany. Powodem tego jest przede wszystkim brak dostatecznej koordynacji programów i brak czytelnej strategii w powiązaniu z literaturą. Bogactwo inicjatyw i radzenie sobie wielu podmiotów, zwłaszcza pozarządowych, w samodzielnym inicjowaniu programów i aktywności jest mylnie utożsamiane z działającym sprawnie systemem. Tymczasem w obliczu braku jasnych kryteriów zarządzania, rozproszenia inicjatyw, braku mechanizmów organizujących, czytelnych kryteriów finansowania ukierunkowanego na rozwój inicjatyw literackich – mieliśmy raczej do czynienia z twórczym chaosem. Dlatego autorzy wniosku razem z aktualizacją przedstawiają program działania wspierający rozwój literatury i czytelnictwa w powiązaniu z wszystkimi sektorami gospodarki kreatywnej miasta.

Procedura aplikowania o tytuł Miasta Literatury UNESCO porządkuje zatem i sankcjonuje podejmowane od lat działania zmierzające do opracowania strategii dla rozwoju literatury jako ważnej dziedziny gospodarki kreatywnej w mieście. Kraków postanawia wzmocnić wewnętrzną i międzysektorową współpracę, zamierza wypracować skuteczny mechanizm zarządzania angażującego różnych uczestników do współdziałania z siecią mieszkańców. Są oni zaproszeni nie tylko jako odbiorcy, ale także jako ważni aktorzy mogący brać udział w rozwijaniu sieci współpracy i w zarządzaniu nią. Wspierając przemysły oparte na literaturze i dbając o kapitały literackie Krakowa, miasto chce się promować i działać na płaszczyźnie międzynarodowej jako aktywny uczestnik sieci.

Uzyskanie tytułu Miasta Literatury UNESCO Kraków traktuje zatem jako zobowiązanie. Tytuł

ten będzie: 1. wzmocniać działania w obszarze literackiego dziedzictwa miasta; 2. inspirować powstawanie nowych inicjatyw; 3. pomagać w tworzeniu i promowaniu obecności literatury w codziennym życiu mieszkańców; 4. pomagać w dalszym dynamicznym rozwoju tej dziedziny gospodarki kreatywnej na płaszczyźnie lokalnej, regionalnej, makroregionalnej i międzynarodowej.

Najważniejsze zagadnienia strategii miasta literatury

Strategia rozwoju życia literackiego miasta opiera się na 10 kluczowych obszarach, obejmujących zarówno umacnianie literackiej tożsamości miejskiej i istniejących inicjatyw, jak tworzenie warunków dla rozwoju nowych przedsięwzięć.

Integrowanie różnorodnego życia literackiego

Obszar integracji życia literackiego obejmuje dwa zasadnicze współzależne wyzwania stojące przed Miastem Kraków:

1. **Integrację i uporządkowanie budżetów** przeznaczanych na inicjatywy literackie poprzez powołanie **Regionalnego Funduszu Literatury (RFL)**. Zarządzanie RFL przez powołaną w tym celu **Radę Miasta Literatury (RML)** odbywać się będzie poprzez opracowany model prawny i konkursy przypominające dotychczasowy nabór ofert kulturalnych koordynowanych przez Wydział Kultury Gminy Miejskiej Kraków.
2. **Integrację podmiotów życia literackiego** działających w mieście wokół wspólnych celów programu i marki: Kraków Miasto Literatury (**KML**).
3. **Czytelny podział na wydarzenia finansowane** przez 2 główne agendy miasta: Wydział Kultury i funkcjonującą w strukturach KBFu komórkę: Miasto Literatury Kraków.
4. Miasto rozważa także udzielenie wszelkiego wsparcia, a także częściowego powierzenia zarządzania wizerunkiem miasta wyspecjalizowanym podmiotom sektora pozarządowego. Ze względów prawnych jest to perspektywa długofalowa, ale priorytetem dla RFL i MLK jest stopniowe przekazywanie sektorowi III zarządzania kapitałami i wizerunkiem MLK.

Regionalny Fundusz Literatury (RFL)

Wzorem dla powołanego RFL są działania Regionalnego Funduszu Filmowego (RFF), działającego od 2011 roku w strukturach KBF. Środki RFF stanowią wkład Gminy Miejskiej Kraków i Województwa Małopolskiego i pozwalają dofinansować projekty realizowane w całości lub częściowo w mieście i regionie. Organem uzupełniającym działania RFL będzie działająca z sukcesem od 2 lat komórka organizacyjna KBF – Kraków Miasto Literatury (KML), która obejmie dofinansowane projekty wsparciem promocyjnym, organizacyjnym i logistycznym. Przeniesienie doświadczeń z dziedziny filmu na płaszczyznę zarządzania kapitałem literackim wydaje się zasadne i pożyteczne. Dofinansowując wydarzenia i projekty, miasto będzie miało także możliwość częściowego nabywania praw do powstałych w ten sposób efektów. W dalszej perspektywie istotnym partnerem mechanizmu może być także MKiDN dofinansowujące fundusz ze środków programu *Promocja Czytelnictwa*.

Integracja budżetów literackich miasta i czytelną podział środków według wyraźnie zarysowanych linii programowych ma na celu **skupienie środków** pozostających do dyspozycji władz samorządowych gminy i województwa, dotąd rozproszonych w kilku instytucjach i programach kulturalnych, dystrybuowanych punktowo bez związku z żadnym planem rozwoju tego sektora. Chodzi zatem o **wyodrębnienie z istniejących budżetów puli środków przeznaczanych na projekty literackie** i utworzenie **skonsolidowanego budżetu literackiego**, dzielonego w **trybie konkursowym**. Celem tych działań jest wyraźne wyodrębnienie projektów literackich jako priorytetowych w polityce kulturalnej miasta i regionu, a także **wzmocnienie transparentności** wydatkowania. Rozwiązanie to umożliwi także połączenie realizowanych w Krakowie i Małopolsce projektów literackich wspólną marką *Kraków Miasto Literatury UNESCO*, co wzmocni ich oddziaływanie tożsamościowe i marketingowe. Kryteria przyznawania środków ze zintegrowanego budżetu literackiego Miasta Krakowa będą zgodne z opisanymi niżej dziesięcioma obszarami strategicznymi rozwoju Miasta Literatury, a także w powiązaniu z celami rozwoju Województwa Małopolskiego.

Współdział w finansowaniu RFL i MLK przez miasto i województwo sprawi rozszerzenie spektrum działania na region. W ten sposób zostanie osiągnięty efekt trwałości zainicjowanego w 2012 roku projektu Reading Małopolska,

a ponadto Kraków będzie oddziaływał na mniejsze miejscowości regionu.

Rada Miasta Literatury

Organem odpowiedzialnym za dysponowanie zintegrowanym budżetem literackim będzie Rada Miasta Literatury – organ składający się z 10 przedstawicieli najważniejszych podmiotów życia literackiego miasta, zarówno samorządowych (Wydział Kultury Gminy Miejskiej Kraków, Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMWM, KBF, biblioteki samorządowe), rządowych (Instytut Książki, jak pozarządowych (stowarzyszenia, fundacje) i komercyjnych (wydawnictwa).

Uprozczone zasady funkcjonowania RML:

- RML powołują wspólnie Prezydent Miasta Krakowa oraz Marszałek Województwa Małopolskiego;
- czteroletnia kadencja – członkowie wybierani w połowie kadencji władz samorządowych, aby zapewnić radzie neutralność i kontynuację niezależnie od rządzących opcji politycznych;
- RML opiniuje, określa kierunki rozwoju i czuwa nad realizacją strategii MLK oraz lobbuje za nieustannym zwiększaniem środków na realizację celów programu.
- RML rozpoznając rokrocznie potrzeby miasta i regionu dzieli budżet na zadania priorytetowe, ale każdy z członków rady odpowiadając za jeden z kluczowych programów miasta zaprasza niezależnych ekspertów (łącznie 20), których zadaniem będzie ocena przedstawianych do konkursu projektów.
- Skład RML uwzględnił będzie przedstawicieli poszczególnych sektorów kreatywnych powiązanych z literaturą, co pozwoli zharmonizować różnorodność interesów i założeń poszczególnych grup zainteresowania i wypracować koherentną strategię rozwoju miasta.

Funkcjonowanie RML będzie zarazem służyć realizacji kolejnego kluczowego wyzwania dotyczącego **integracji podmiotów życia literackiego**.

Integracja podmiotów życia literackiego wokół programu Kraków Miasto Literatury (KML)

Powołanie organu przedstawicielskiego, obejmującego reprezentantów poszczególnych grup interesów, a jednocześnie stanowiącego **forum dialogu obywatelskiego**, umożliwi koordynowanie – głównie za pomocą środków finansowych, ale nie wyłącznie – działań

podejmowanych przez liczne podmioty życia literackiego funkcjonujące w mieście. Narzędziem w dyspozycji RML będzie przede wszystkim **Strategia Rozwoju Miasta Literatury**, określająca najważniejsze wyzwania i proponowane sposoby ich realizacji. W kompetencjach RML będzie nadzorowanie wykonania strategii oraz jej formułowanie, modyfikowanie, ewaluacja. Taka koncepcja oparta na procesie, kompetencjach i elastyczności pozwoli zachować właściwą równowagę między spójnością założeń a kreatywną różnorodnością nowych nieoczekiwanych przedsięwzięć. Wśród rozpoznanych w chwili obecnej wyzwań dotyczących integracji podmiotów życia literackiego znajdują się:

- **Stworzenie spójnego systemu funkcjonowania bibliotek publicznych Krakowa**

Uspójnienie systemu funkcjonowania bibliotek publicznych Krakowa wynika z ich rozproszonej struktury, podzielonej między 4 biblioteki główne, obejmujące historyczne dzielnice Krakowa, wraz z kilkunastoma filiami podporządkowanymi każdej bibliotece głównej. Działający obecnie system, chociaż umożliwia realne zakotwiczenie działalności bibliotek w lokalnych społecznościach, generuje jednak trudności w zakresie koordynacji i realizacji spójnej polityki bibliotecznej miasta. Biblioteki, nie mając skoncentrowanych budżetów, nie korzystają dostatecznie z możliwości aplikowania o środki zewnętrzne, m.in. na digitalizację zbiorów i cyfryzację. W efekcie konsultacji prowadzonych przez KBF ze środowiskiem krakowskich bibliotekarzy stworzono zasadnicze założenia pierwszego etapu integracji, obejmujące: **powołanie platformy konsultacyjnej i informacyjnej oraz zintegrowanego systemu wypożyczeń, połączonego ze zuniifikowaną Krakowską Kartą Czytelnika**. Wyzwaniem na kolejne lata będzie poszerzenie spójnego systemu wypożyczeń także o księgozbiory bibliotek szkolnych.

Platforma konsultacyjna i informacyjna składająca się z dyrektorów oraz poszczególnych pracowników bibliotek i przedstawicieli Wydziału Kultury, sprawującego nadzór nad tymi instytucjami, umożliwi **wypracowanie wspólnego programu rozwoju bibliotek** oraz koordynowanie informacji o realizowanych przez biblioteki projektach. Z kolei spójny system wypożyczeń będzie efektem zintegrowania systemów funkcjonujących w poszczególnych bibliotekach głównych, co pozwoli na ujednoczenie katalogów księgozbiorów, a tym samym na pełniejszą identyfikację potrzeb w zakresie zakupu

nowości wydawniczych, a także efektywniejsze monitorowanie wypożyczeń. Wprowadzenie jednolitej **Krakowskiej Karty Czytelnika** pozwoli na korzystanie z usług wszystkich bibliotek głównych i ich filii na podstawie jednego dokumentu. Krakowska Karta Czytelnika będzie w przyszłości uprawniać do bezpłatnego lub zniżkowego udziału w biletowanych wydarzeniach literackich czy rabatów w krakowskich księgarniach, stanowiąc element identyfikacji mieszkańców z literacką tożsamością miasta.

Zakończenie realizacji programu spójnego systemu bibliotecznego planowane jest na koniec 2016 roku.

- **Wykształcenie reprezentacji dla dwóch grup interesu z obszaru przemysłów książki – wydawców i księgarzy**

Zadanie dotyczące wykształcenia reprezentacji wydawców i księgarzy Krakowa będzie realizowane dzięki regularnemu organizowaniu spotkań przedstawicieli obu branż oraz organizacji wspólnym projektem służącym promocji przemysłu książki w Krakowie. Pilotażowym projektem w tej dziedzinie jest *Wirtualna Biblioteka Wydawców* – nowatorskie przedsięwzięcie, które po raz pierwszy doprowadziło do współpracy działających w Krakowie wydawnictw, na co dzień rywalizujących między sobą o zainteresowanie czytelników. Wspólnie stworzona oferta, obejmująca bezpłatne fragmenty nowości wydawniczych, była promowana na przystankach komunikacji miejskiej Krakowa za pomocą plakatów z kodami QR odsyłającymi do wspólnej strony internetowej. Realizacja tej akcji, będącej także formą promocji czytelnictwa i nowych technologii dostępu do literatury, była możliwa dzięki szerokiej współpracy wydawnictw, koordynowanej przez KBF. W projekt zostały zaangażowane również wybrane krakowskie księgarnie, które dodatkowo promują eksponowane na plakatach pozycje. Konsekwencją realizacji tego projektu było wykształcenie wśród wydawców i księgarzy świadomości wspólnych interesów oraz umożliwienie ich osiągnięcia za pomocą doraźnie stworzonej platformy konsultacyjnej. W konsekwencji projekt pozwolił na określenie założeń przyszłej współpracy wydawców i księgarzy.

W realizację projektu zaangażowało się 20 wydawnictw i 7 księgarni. Zasięgiem objęła ona około 20 tys. osób w całym mieście (liczby szacowane na podstawie ilości odsłon strony internetowej). Finansowanie projektu pochodziło ze środków samorządowych oraz dotacji MKiDN RP. Akcja będzie kontynuowana w kolejnych latach.

- **Inspirowanie współpracy środowisk literackich i teatralnych**

Nie mniej ważnym wyzwaniem jest utwierdzenie wizerunku Krakowa jako ważnego ośrodka teatralnego poprzez koordynację repertuarów, inspirowanie adaptacji tekstów literackich, zwłaszcza autorstwa debiutantów i stypendystów Miasta Krakowa, wspieranie warsztatów dla młodych dramaturgów, a także pobudzanie współpracy między środowiskami literackimi, teatralnymi i operowymi. Narzędziami do tego są festiwale teatralne i skupiające środowisko szkoły teatralne.

- **Forum Literatury**

Flagowym projektem o funkcji integracyjnej jest **Forum Literatury (FL)**. Powstanie tego miejsca i firmującej go marki rozpoznawalnej w Polsce i na świecie jest warunkiem koniecznym dla stworzenia oferty, która odpowiada standardom wyznaczonym przez miasta literatury UNESCO. FL powstanie przy strategicznej współpracy z instytucją rządową: Instytutem Książki. Jest to rozwinięcie idei zaproponowanej w pierwszej wersji wniosku złożonego do UNESCO, w którym była mowa o utworzeniu Domu Literatury Kraków. FL jako instytucja Ministra Kultury będzie obejmowała swoistym parasolem całą różnorodność inicjatyw literackich, stwarzała sprzyjające warunki dla ich rozwoju i promowała Kraków za pomocą literatury. Program własny FL ma się opierać na działalności statutowej Instytutu Książki, obejmującej dwa zasadnicze punkty: promocję literatury polskiej za granicą oraz promocję czytelnictwa w kraju. Ponadto celem FL będzie stworzenie nowego typu programu wspierającego książkę i czytelnictwo, którego założeniem ma być: **1. interdyscyplinarność** (elementy edukacyjne – jak stypendia i warsztaty, twórcze ale i branżowe); **2. różnorodność** (literatura polska, obca) i **3. szeroka baza partnerów** (a więc twórców, wydawców, odbiorców, przy równym partnerstwie partnerów lokalnych i zagranicznych). FL będzie także parasolem literackim integrującym środowiska i instytucje działające w mieście lub współpracujące z miastem w zakresie upowszechniania literatury, dając możliwość podnajmowania przestrzeni, korzystania z interaktywnych sal, laboratoriów książki, sal kinowych, audytoryjnych i Ogrodu Literatury. FL ma wspierać także **programy społeczne** w celu upowszechniania literatury i wykorzystywania jej jako narzędzia animacji (obecność książki np. w szpitalach czy domach opieki społecznej, docieranie z książką do osób wykluczonych

społecznie, warsztaty dla dzieci i młodzieży w społecznościach lokalnych). Obiekt FL to dawny magazyn solny i zarazem koszary wojsk austriackich z przełomu XIX i XX w. – budynek o historycznym znaczeniu z przeznaczeniem do rewitalizacji. Jego położenie w bezpośredniej bliskości Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAP, bulwarów Wiślanych, Centrum Cricoteca ma dać istotny impuls rozwojowi kreatywnemu przemysłowej dzielnicy Zabłocie, wprowadzając do niej pierścien nowoczesnych instytucji, opierających swoją działalność na partycypacji i włączeniu społecznym. To ważne połączenie dwóch kreatywnych dzielnic: Kazimierza i Zabłocia, a także strategiczne zwrócenie polityki miasta na zagospodarowanie Bulwarów Wiślanych i trend miejski „odwracania się do rzeki”.

Realizacja FL Literatury przewidziana jest na lata 2014-2020. Kluczowym źródłem finansowania będą środki europejskiej pozyskane z Małopolskiego Regionalnego Funduszu Operacyjnego na lata 2014-2020. Istotnym wkładem miasta Krakowa będzie nieruchomość dawnego portu solnego na skrzyżowaniu dwóch dzielnic kreatywnych wraz z atrakcyjną działką, o łącznej wartości kilkudziesięciu milionów PLN. Wsparciem dla powstającej inwestycji będą także środki budżetu centralnego, wnoszone przez Instytut Książki, oraz wkład Miasta Kraków. Szacowany całkowity budżet inwestycji to 36 mln zł. Szacowana liczba osób uczestniczących w programach realizowanych przez FL w pierwszym roku działalności to 45 tys.

Tworzenie połączeń: literatura, nowe media i przemysły kreatywne.

Postawienie nacisku na literaturę jako podstawę rozwoju kulturalnego Krakowa wynika z oferowanych przez to medium możliwości inspirowania wielorakich połączeń z innymi dziedzinami sztuki, jej znaczenia dla rozwoju nowych mediów oraz kluczowej roli dla inspirowania przemysłów kreatywnych w mieście. Literatura jest więc traktowana jako platforma dialogu tradycji z nowoczesnością oraz silny impuls dla wykształcania się innowacyjnych przedsięwzięć na styku kultury i biznesu. Miasto będzie dążyło do powołania **Festiwalu Przemysłów Kultury**, tworząc warunki do propagowania przemysłów w rozumieniu badania przeprowadzonego w 2006 roku przez KEA (Kern European Affairs). A zatem festiwal będzie integrował przemysły książki i prasy, muzykę, gry wideo, telewizję i radio, film i wideo. Celem byłyby: 1. wzajemna interferencja, wymiana doświadczeń twórców, wytwórców i odbiorców kultury; 2. wykazanie i wykorzystanie potencjału tkwiącego w przemysłach kultury zarówno dla

indywidualnego człowieka (twórcy i odbiorcy), jak i gospodarki (stymulowanie rozwoju przemysłów kultury w Małopolsce), realizując strategię zawartą w konwencji ONZ w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z października 2005 oraz w dokumencie Komisji Europejskiej „Green Paper on Unlocking the potential of cultural and creative industries” (Genewa 2010).

Film i literatura

Kraków to prężny **ośrodek filmowy**, dysponujący doskonale wyposażonymi studiami, realizującymi wszystkie etapy filmowej produkcji, oraz bogatą infrastrukturą, obejmującą instytucje wspierające produkcje i właściwe zaplecze logistyczne. Zarządzanie filmowym kapitałem miasta i regionu powierzono KBF, w którego strukturach działają opisane wyżej KFC oraz RFF. W Krakowie przy udziale tego mechanizmu powstaje wiele ekranizacji literatury i filmów dokumentalnych dotyczących literatury. KBF jest również producentem filmu dokumentalnego *Widok Krakowa* w reżyserii Magdaleny Piekorz i z udziałem Adama Zagajewskiego. Strategia rozwoju miasta zakłada **podkreślenie roli literatury w realizowanych programach i projektach filmowych**. Wśród priorytetów konkursów organizowanych w ramach RFF znajdują się filmowe adaptacje tekstów literackich oraz filmy dokumentalne dotyczące życia literackiego miasta i regionu. Ponadto, w ramach kilku odbywających się w mieście festiwali filmowych projektowane są pasma literackie, eksponujące związki literatury z medium filmowym. Krakowska Szkoła Scenariuszowa pełni rolę platformy dla łączenia kompetencji literackich z filmowymi, kształcąc scenarzystów w oparciu o doskonale rozwinięte zaplecze badań literackich. Wyzwaniem jest również inspirowanie produkcji z zakresu słuchowisk literackich – rozwijających formę audiobooka w kierunku produktów kulturalnych o wysokiej jakości estetycznej. Wsparcie dla tego sektora jest sukcesywnie rozwijane. Zarówno dla miasta, jak i dla władz regionalnych inwestycje w przemysł audiowizualny są bezspornym priorytetem. Połączenia z literaturą kształtowane są naturalną drogą wzajemnych instytucjonalnych i tematycznych powiązań.

Gry wideo i literatura

Kraków staje się także silnym ośrodkiem **przemysłu gier komputerowych**. Działający w ramach Krakowskiego Parku Technologicznego Digital Entertainment Cluster to inicjatywa

mająca na celu wsparcie rynku gier w Polsce. Do głównych zadań klastra należy tworzenie warunków sprzyjających dla funkcjonowania przemysłu gier poprzez zapewnianie odpowiednich zasobów infrastrukturalnych, budowanie międzynarodowych sieci współpracy, a także kształcenie specjalistów w dziedzinach projektowania i realizacji gier. W powiązaniu z klastrem działa European Academy of Games, pierwsza w Polsce profesjonalna szkoła profilowana pod kątem kompleksowego kształcenia twórców gier wideo (Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Małopolski przyznało Akademii Górniczo-Hutniczej oraz UJ tytuł „Najlepsze Przedsięwzięcie Roku w Małopolsce – Lider Małopolski 2012” za Europejską Akademię Gier).

Oferta studiów obejmuje różne specjalizacje, ukierunkowane na różne etapy powstawania gier wideo. Dla przyszłych programistów przeznaczona jest specjalizacja produkcja gier wideo. Innowacyjnym połączeniem kompetencji twardych i miękkich są studia na specjalizacji projektowanie gier wideo – reklamowane jako „studia dla humanistów”. Obejmują one m.in. projektowanie gier wideo, warsztaty tworzenia gier, ludologię, problematykę mediów społecznościowych, tworzenie scenariuszy i wprowadzenie do popkultury. Wśród wykładowców znajdują się nie tylko specjaliści branży gier, ale także literaturoznawcy, którzy uczą przyszłych projektantów podstaw budowania narracji czy reguł poetyki i retoryki. Do najważniejszych wyzwań należy inspirowanie połączeń między branżą gier komputerowych a środowiskiem literackim w zakresie tworzenia **innowacyjnych produktów rozrywkowych**. Bezpośrednim efektem tych działań miałyby być gry komputerowe oparte na tekście literackim związanym z miastem. W tym celu prowadzone są konsultacje z najważniejszymi firmami producenckimi i środowiskami literackimi. Efektem pośrednim, ale o długofalowych konsekwencjach, byłoby wytworzenie trwałych związków międzybranżowych i powstanie nowego obszaru zatrudnienia dla absolwentów akademickich kierunków humanistycznych. W 2014 roku we współpracy z Krakowskim Parkiem Technologicznym i Goethe Institut powstanie całoroczny program pokazujący przenikanie się świata gier video z innymi strefami kultury.

Projekty realizowane cyklicznie w ramach działalności i budżetu instytucji kultury. Projekt Play Kraków sfinansowany ze źródeł federalnych RFN, Goethe Institut, KBF i MKiDN. Czas realizacji 2014-2015.

Nowe media i literatura

Kraków jest także bez wątpienia ośrodkiem rozwoju **literatury nowych mediów**. Literaturę nowych mediów, w tym takie jej odmiany jak poezja cybernetyczna, literatura hipertekstowa czy wideopoezja, promuje i rozwija Fundacja Korporacja Ha!art. Kraków jest ważnym ośrodkiem refleksji na temat materialności książki i jej związków z nowymi mediami. Stała ekspozycja literatury – formy literackiej eksponującej materialność medium – znajduje się w Artetece Małopolskiego Ogrodu Sztuki, a sama Arteteka stanowi połączenie tradycyjnego dostępu do literatury z możliwościami oferowanymi przez nowoczesne technologie. Program Arteteki, wyposażonej w najnowszy sprzęt komputerowy, projektory, tablety oraz szybkie łącza internetowe, umożliwia realizację nowatorskich projektów, w tym łączących kompetencje literackie i technologiczne.

Inspirowanie i wspieranie inicjatyw z pogranicza literatury i nowych mediów należy do priorytetów strategii rozwoju miasta. W tym celu nie tylko powstają platformy komunikacji międzybranżowej i interdyscyplinarnej (konferencje, spotkania), ale realizowane są także pilotażowe projekty mające służyć spotkaniu zróżnicowanych środowisk. Tego typu projektem jest *Writers in Motion* – audiowizualna biblioteka wywiadów z pisarzami realizowana we współpracy KBFu (koordynatora projektu), UJ (odpowiedzialnego za merytoryczną stronę przedsięwzięcia), firm z branży produkcji filmowej, bibliotek i innych instytucji kultury oraz środowisk literackich. Przygotowywane i prowadzone przez studentów UJ pod opieką doświadczonych pracowników naukowych wywiady z wybitnymi pisarzami związanymi z Krakowem bądź odwiedzającymi miasto podczas wydarzeń literackich, realizowane są w przestrzeniach udostępnianych na ten cel przez biblioteki i instytucje kultury. Za wizualną realizację wywiadów odpowiadają podmioty komercyjne – doświadczone firmy zajmujące się produkcją materiałów filmowych. Powstające w ramach projektu wywiady, przygotowywane w dwóch wersjach językowych – angielskiej i polskiej – są udostępniane na otwartej licencji i publikowane w internecie. W ten sposób powstaje szeroka platforma współpracy dla często oddzielonych od siebie środowisk: naukowych, literackich, instytucjonalnych i filmowych.

Do tej pory w ramach projektu Writers in Motion zrealizowano cztery filmy, do końca roku powstanie ich 8. Projekt założony jest jednak jako przedsięwzięcie wieloletnie. Jego realizacja finansowana jest ze środków

publicznych (uniwersytet), samorządowych (KBF) i konkursowych (MKiDN), przy wkładzie partnerów komercyjnych (firmy producenckie).

Realizacja przedsięwzięć z zakresu literatury i nowych mediów nie byłaby możliwa bez intensywnego wykorzystania narzędzi internetowych. W dyspozycji samego tylko KBFu znajduje się pięć stron internetowych o profilu literackim, w tym strona internetowa *Kraków Miasto Literatury*, stanowiąca **zintegrowany przewodnik po życiu literackim miasta oraz platformę informacyjną i promocyjną dla wszystkich podmiotów życia literackiego**. W podobnych celach wykorzystywane są także media społecznościowe, wprowadzające nową, interaktywną jakość w komunikacji z mieszkańcami miasta. Doskonałym wykorzystaniem możliwości oferowanych przez nowe technologie są realizowane w Krakowie projekty: **Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa** oraz **Małopolska Biblioteka Cyfrowa** – zakrojone na szeroką skalę przedsięwzięcia digitalizacji zbiorów i udostępniania ich w internecie. Wyzwaniem na lata 2014-15 będzie stworzenie interaktywnego przewodnika literackiego po mieście i regionie wykorzystującego system lokalizacji GPS, a także włączanie mieszkańców w tworzenie treści online i udział w grach miejskich z użyciem nowych technologii.

Projekty realizowane cyklicznie w ramach działalności i budżetu muzealnych instytucji kultury

Turystyka literacka

Istotnym przedsięwzięciem wymagającym zaangażowania środków miejskich i regionalnych oraz stworzenia szerokiej platformy współpracy międzyinstytucjonalnej jest obszar **turystyki literackiej**. Podejmowane do tej pory inicjatywy, takie jak Małopolski Szlak Literacki czy szlaki realizowane w ramach projektu *Literacka Małopolska | Reading Małopolska*, wyznaczają możliwe kierunki rozwoju tej branży. Zbudowanie kompletnej bazy informacji o obiektach związanych z literaturą w Krakowie i Małopolsce oraz stworzenie nowoczesnych produktów turystycznych domagają się pilnej realizacji. W tym celu inspirowane będą wydawnictwa przewodnikowe zbierające istniejące informacje oraz służące produkcji nowych, a także nawiązanie współpracy ze stowarzyszeniami przewodników turystycznych. Nie mniej istotne jest także zaplecze akademickie w postaci rozwijających się w Krakowie studiów nad geografią literacką – planowane na UJ uruchomienie tego innowacyjnego kierunku studiów pozwoli wzmocnić bazę merytoryczną tej branży.

Równie ważna jest też współpraca z lokalnymi podmiotami gospodarczymi (restauracje, kawiarnie, puby, hotele, ośrodki wypoczynkowe, sklepy designerskie) w zakresie tworzenia oferty dostosowanej do wymagań turysty literackiego (pilotażowy pod tym względem jest „Krakowski Szlak Knajpiany” na portalu readingmalopolska.pl). Docelowo powstaną we współpracy z uczelniami technicznymi Krakowa specjalne aplikacje mobilne umożliwiające i ułatwiające odkrywanie literackich walorów, dziedzictwa miasta i regionu, ale także pozwalające na samodzielne nieoczekiwane tworzenie literatury, np. kolaże literackie złożone z cytatów, fragmentów fotografii, elementów grafiki komputerowej i animacji.

Nowe projekty, realizowane od 2013 roku, będą wdrażane dzięki finansowaniu ze środków samorządowych i ministerialnych.

Muzea i literatura

Kraków jest także silnym **ośrodkiem muzealnym**, którego dominantą są **związki sztuk wizualnych z literaturą**. W Krakowie działają muzea takie jak Kamienica Szołayskich (Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie) z ekspozycją *Wiecznie Młoda*, prezentującą życie literacko-artystyczne przełomu XIX i XX wieku w Krakowie, oraz nowatorską *Szufladę Szyborskiej* – intymną prezentacją codziennego otoczenia wybitnej poetki, czy też Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK, w bogatej bibliotece gromadzące dorobek historyków i teoretyków sztuki (Biblioteka Porębskiego) i organizujące wystawy poświęcone sztuce książki. Zadaniem stojącym przed miastem jest wzmacnianie tych tendencji oraz wspieranie instytucji muzealnych zapleczem infrastrukturalnym. Jeszcze w 2013 roku MLK wesprze powstanie m.in. wystawy ilustracji książkowej Bohdana Butenki czy projektów książek Maksa Ernsta na festiwalu Conrada.

Projekty realizowane cyklicznie w ramach działalności i budżetu muzealnych instytucji kultury.

Kreowanie postaw czytelniczych

Spółeczny wymiar strategii rozwoju MLK, obejmujący swoim zasięgiem różnorodne i wielorakie potrzeby mieszkańców miasta, opiera się na **kreowaniu postaw czytelniczych** oraz **wykorzystaniu literatury jako medium dialogu obywatelskiego**. Realizowane już w tych kierunkach akcje, takie jak *Strefy Wolnego Czytania*, *Drugie Życie Książki* czy *Ustąp miejsca czytającemu*, wyznaczają dobre praktyki w tym zakresie. Wśród planowanych przedsięwzięć służących realizacji założonych celów w tym zakresie znajdują się

targi książek używanych, akcje malowania murali o tematyce literackiej, konkursy dla czytelników za pośrednictwem portali społecznościowych, akcje wspólnego czytania w przestrzeni publicznej etc. Ważne jest to, że miasto nie zamierza samodzielnie prowadzić tego typu akcji, ale patronować, wspierać finansowo i organizacyjnie aktywność trzeciego sektora w tym zakresie.

Obok przemysłów książki dla tożsamości współczesnego Krakowa istotny jest także krajobraz kreowany przez ulicznych sprzedawców książek. Wychodząc naprzeciw potrzebom antykwariuszom oraz czytelników poszukujących białych kruków, planuje się organizację akcji *Ulica Książki – comiesięcznych lokalnych targów książki rzadkiej i starej*, odbywających się w różnych lokalizacjach Krakowa. Warto podkreślić, że Kraków jest chyba jedynym miastem w Polsce, gdzie przyjezdnych na dworcu wita tak bogata oferta stoisk z książkami bukinistów i antykwariuszy. Miasto zamierza docelowo uczynić z tej koncentracji sprzedawców książki atut i pomóc bukinistom stworzyć estetyczne i dobrze skomunikowane stoiska.

Projekt stale realizowany i finansowany z budżetów sponsorskich i samorządowych. Powstanie projektu Ulica Książki zakładane jest na lato 2014 roku. Projekt zostanie sfinansowany ze środków samorządowych i ministerialnych.

Czytelnik roku

W ramach akcji *Czytelnik roku* cztery główne biblioteki publiczne oraz portale promujące czytelnictwo typu Lubimyczytac.pl prowadzić będą zbiorcze statystyki wypożyczeń, na podstawie których wraz z końcem roku ogłaszana będzie nagroda dla najaktywniejszego użytkownika bibliotek publicznych. *Celem projektu jest zwiększenie liczby zarejestrowanych użytkowników bibliotek publicznych do 200 tys. (z obecnego poziomu 140 tys.) oraz zwiększenie poziomu czytelnictwa w mieście. Czytelnik roku uzyska nagrodę w postaci sfinansowanych przez miasto wyjazdów na któryś z europejskich festiwali literackich, będzie miał możliwość prowadzenia swojego bloga z rekomendacjami książkowym, stanie się ekspertem od dobrej literatury i lokalnym bohaterem.*

Rozpoczęcie realizacji projektu: styczeń 2014 roku. Projekt zostanie sfinansowany ze środków samorządowych.

NaNoWriMo – National Novel Writing Month (Krajowy Miesiąc Pisania Powieści)

Akcja społeczna zachęcająca do zaangażowania się w praktykę pisarską. Bezpośrednim celem

akcji jest napisanie w ciągu jednego miesiąca powieści o objętości 50 tys. słów. Pośrednie cele obejmują: kreowanie postaw czytelniczych, budowanie literackiej tożsamości społeczności miejskiej, promowanie literatury jako medium swobodnej autoekspresji. Akcja będzie realizowana we współpracy z licznymi podmiotami: wydawnictwami, szkołami pisania, uczelniami oraz bibliotekami. Jej ambasadorami będą młodzi pisarze polscy, m.in. Szczepan Twardoch i Sylwia Chutnik.

Rozpoczęcie realizacji projektu: październik 2013 roku. Projekt zostanie sfinansowany ze środków samorządowych i ministerialnych.

Długofalowy projekt kursów kreatywnego pisania dla zróżnicowanych grup społecznych

Podobnym celem, jednak w perspektywie długofalowej, służyć będzie projekt kursów kreatywnego pisania dla mieszkańców Krakowa. Wzorem Iowa City w Krakowie zostanie stworzona bogata oferta kursów pisania przeznaczonych dla zróżnicowanych grup społecznych: dzieci, młodzieży, osób starszych, pacjentów szpitali, przedsiębiorców. W ten sposób pisanie i literatura nabiorą szerszego znaczenia, nie tylko działalności estetycznej, ale również społecznej i egzystencjalnej. Dzięki poszerzeniu kompetencji literackich mieszkańców miasta, wzmocnione zostanie także ich zaangażowanie w życie kulturalne i obywatelskie. Projekt będzie realizowany we współpracy z uczelniami wyższymi, szkołami, bibliotekami oraz szkołami pisania (m.in. Studium Literacko-Artystycznym na UJ). *Szacuje się, że każdego roku akcje obejmą około 2 tys. osób.*

Projekty realizowane będą cyklicznie w ramach działalności i budżetu festiwali literackich, ze środków samorządowych i ministerialnych.

Promocja czytelnictwa poprzez akcje medialne

Akcje wykorzystujące potencjał mediów tradycyjnych i nowych technologii. Kampanie wizerunkowe, promujące wzorce postaw związanych z literaturą (czytający dziennikarze, sportowcy, aktorzy, muzycy) znajdą swoje odzwierciedlenie w mediach pozwalających na identyfikację odbiorców akcji z promowanymi postawami. Na jesień 2013 roku planowana jest pierwsza odsłona akcji organizowanej wspólnie z Polskim Radiem, TVN, miesięcznikiem MaleMen, promująca rozmaite formy dostępu do literatury za pośrednictwem nowych technologii.

Projekt zostanie sfinansowany ze środków samorządowych oraz MKiDN RP.

Organizacja wydarzeń i festiwali literackich

Odbývające się w Krakowie dwa największe w kraju festiwale literackie – Festiwal Conrada oraz Festiwal Miłosa – wraz z licznymi festiwalami niezależnymi czy akademickimi, stanowią podstawę do budowania w Krakowie osobnej **branży przemysłów kreatywnych związanych z festiwalami**. Już w tej chwili Festiwal Conrada odbywa się nieprzypadkowo w czasowym sąsiedztwie Targów Książki, a poszczególne spotkania z gośćmi festiwalu Miłosa organizowane są we współpracy z tłumaczami i wydawcami. Wyzwaniem jest zintensyfikowanie tej współpracy i zbudowanie stabilnej ramy dla jej funkcjonowania.

W tym celu wzmocnione zostaną te aspekty programów festiwali, które wskazują na udział księgarzy, wydawców, agentów, pośredników: prezentacje oraz spotkania branżowe organizowane w ramach festiwali, umożliwiające również **kontakt z zagranicznymi przedstawicielami branży** obecnymi na festiwalach. Nie mniej istotne jest również zaangażowanie sektora prywatnego niezwiązanego bezpośrednio z życiem literackim, poprzez nie tylko działania fundraisingowe, ale także aspekty społecznej odpowiedzialności biznesu oraz odkrywanie nowych obszarów współpracy na linii **kultura-biznes**.

Festiwale literackie to efektywna platforma do budowania i podtrzymywania współpracy międzynarodowej w zakresie literatury. Z tego powodu kolejne edycje Festiwalu Conrada i Festiwalu Miłosa będą organizowane w ścisłej współpracy z **Siecią Miast Kreatywnych UNESCO**, z których każde będzie zapraszane jako gość specjalny, wraz z możliwością wniesienia własnych treści programowych. Prezentacja Miast Kreatywnych UNESCO znajdzie swoje odzwierciedlenie także na Targach Książki. W 2013 roku pierwszym takim gościem będzie Miasto Literatury UNESCO Reykjavik.

Kolejnym wyzwaniem, przed jakim stoją festiwale literackie w Krakowie, jest przeformułowanie ich programów z tradycyjnie prezentacyjnych na **społecznie angażujące i aktywizujące**. W tym celu zostaną one wzbogacone o liczne wydarzenia o charakterze warsztatowym i partycypacyjnym. Podczas festiwali prowadzone będą warsztaty dla młodych twórców dotyczące kontaktów z rynkiem książki (wydawcy, media, publiczność). Festiwale będą także wizerunkowym zwieńczeniem projektów społecznych i edukacyjnych realizowanych w ciągu całego roku w mieście (kursy kreatywnego pisania, promocja czytelnictwa).

Realizacja kluczowych festiwali odbywa się poprzez coroczne zabezpieczenie środków w budżecie KBF, a także promesę MKiDN na Festiwal Conrada na lata 2013-2016.

Wspieranie rozwoju przemysłów książki

Integrowanie, rozwijanie i promowanie przemysłów książki obecnych w Krakowie jest jednym z podstawowych warunków powodzenia strategii rozwoju życia literackiego w mieście. **Powiązanie wartości symbolicznych i społecznych z ekonomicznymi** gwarantuje kompleksowość proponowanych działań.

Pierwszym obszarem wspierania przemysłów książki w mieście jest **rozwijanie kompetencji** jego uczestników: wydawców, księgarzy, projektantów, ilustratorów, agentów i dystrybutorów. Kluczowe pod tym względem jest stworzenie **platformy wymiany informacji i dobrych praktyk** oraz ośrodka badań i analiz rynku książki. Poprzez prowadzenie warsztatów opartych na kompleksowych danych możliwe jest wzmacnianie branży i jej transformowanie w zgodzie z zachodzącymi zjawiskami.

Istotne pod tym względem jest także aranżowanie wydarzeń mogących sprzyjać integracji branży: konferencji, spotkań, targów (część projektów w tym zakresie została przedstawiona w punkcie 4). Temu celowi sprzyja rozwój **infrastruktury targowej i kongresowej** w Krakowie: budowa Centrum Kongresowego ICE oraz nowej siedziby Targów w Krakowie – dwóch obiektów umożliwiających organizację spotkań branżowych na międzynarodowym poziomie. W związku z tym Kraków rozpoczął już rozmowy dotyczące organizacji Europejskiego Kongresu Wydawców, którego pierwsza edycja miała miejsce w Madrycie.

Nie mniej ważne jest wspieranie dobrych praktyk wydawniczych i promowanie **wysokiej jakości projektów książkowych**. Służyć temu mają liczne projekty realizowane w sieciach partnerstwa między instytucjami samorządowymi, organizacjami pozarządowymi i wydawcami. Projektem flagowym będzie organizowany we współpracy z Fundacją Sztuki Nowej Znaczący **Się wieloletni projekt typograficzny**, w ramach którego co roku ogłaszany będzie konkurs na stworzenie kroju czcionki inspirowanego wybranym krakowskim pisarzem. Pierwsza edycja projektu odbyła się w 2011 roku, a powstały wtedy krój *Młosz* jest wykorzystywany obecnie w wielu publikacjach artystycznych. W tej chwili trwają prace nad stworzeniem czcionki *Szyborska*.

Z kolei z inicjatywy krakowskich kuratorów Anny Bargiel, Mateusza Okońskiego i Kuby

Woynarowskiego we współpracy z Bunkrem Sztuki i Miastem Literatury powstanie ośrodek przypominający najważniejsze osiągnięcia polskiej szkoły ilustracji książkowej – **Mały Instytut Ilustracji Książkowej**. Od 1965 roku UNESCO wskazywało Polskę jako kraj wzorcowy w kreowaniu sztuki przeznaczonej dla dzieci, zwłaszcza ilustracji książkowej, a od 1967 roku Biuro Wychowania UNESCO w Genewie prezentowało książki wydane przez „Naszą Księgarnię” jako godne naśladowania przez wszystkie kraje członkowskie ONZ. Mały Instytut będzie kolekcjonował i wznawiał prace mistrzów ilustracji, m.in. Bohdana Butenki, Zbigniewa Rychlickiego, Janusza Stannego, Andrzeja Strumiłło, Józefa Wilkonja. Będzie też organizował wystawy ilustracji we współpracy z krakowskimi bibliotekami oraz warsztaty dla projektantów i ilustratorów.

Rozpoczęcie realizacji projektu instytutu: 2013 rok; zakłada się powstanie fundacji zarządzającej kolekcją w latach 2014-15. Projekt zostanie sfinansowany ze środków samorządowych i ministerialnych.

Tworzenie warunków do uobecniania się literatury w przestrzeni publicznej

Literacka tożsamość Krakowa objawia się również w codzienności funkcjonowania miasta. Zaangażowane postawy mieszkańców i twórców literatury znajdują odzwierciedlenie w przestrzeni publicznej, gdzie za pośrednictwem różnych dziedzin sztuki – malarstwa, rzeźby, street artu, performansów, teatrów ulicznych, projekcji multimedialnych – uobecnia się **literacki potencjał miasta**. Ze szczególną intensywnością działania te zaznaczają się podczas festiwali literackich, kiedy przestrzenie miejskie wypełnione są oznakami literackiego święta – flagami, projekcjami i muralami. Również w ramach innych festiwali organizowanych w mieście, szczególnie Grolsch ArtBoom Festival, realizuje się projekty inspirowane literaturą, jak spektakularna projekcja wierszy Wisławy Szymborskiej na Wzgórze Wawelskie, przygotowane przez słynną artystkę Jenny Holzer. Wszystkie te działania – poprzez wyraźną identyfikację przestrzeni publicznej – sprzyjają **budowaniu tożsamości literackiej miasta**. Dodatkowym efektem jest przekształcanie postindustrialnych dzielnic miasta (Podgórze, Zabłocie) w **centra kultury**, w których rozpoczyna się szczególnie rozwój przemysłów kreatywnych.

Wśród planowanych przez Miasto Kraków działań zmierzających do intensyfikacji i rozwoju uobecniania wartości literackich w przestrzeni publicznej znajdują się m.in. projekt *4P*, projekcje literackie w przestrzeni miejskiej oraz

zintegrowany system oznaczania literackiego dziedzictwa Krakowa za pomocą informacji na budynkach, chodnikach, skwerach, ale także z wykorzystaniem technologii QR i GPS.

Projekt realizowany będzie w latach 2014-16 ze środków samorządowych.

Projekt 4P – pisarz | poezja | proza | przestrzeń publiczna

Adresowany będzie do artystów, którzy wykorzystując nowe media w sztukach plastycznych (sztuce wideo, fotografii, instalacjach, street arcie), zrealizują autorskie projekty zmieniające trwale przestrzeń miejską Krakowa. Projekt będzie realizowany jako stałe pasmo corocznego festiwalu sztuki ulicznej ArtBoom. Każdego roku planuje się realizację przynajmniej dwóch instalacji 4P. Środki na realizację projektu pochodzą będą ze środków samorządowych oraz dotacji MKiDN RP w ramach programu promocji czytelnictwa. Szeroki zasięg Festiwalu ArtBoom pozwala liczyć na duże grono odbiorców, na poziomie przynajmniej 50 tys.

Projekt realizowany regularnie w ramach festiwalu ArtBoom i finansowany ze środków KBF i ministerialnych.

Projekcje poezji w przestrzeni publicznej

MLK będzie rozwijać i mnożyć projekty pozwalające na codzienną obecność poezji w przestrzeni miasta nie tylko w kontekście istotnych wydarzeń literackich, ale i podczas całego roku. W tym celu wykorzystywane będą najnowsze trendy w sztuce nowych mediów, m.in.: typografia kinetyczna – technika animacji łącząca film i tekst – która zdobywa coraz większe uznanie i popularność. Autorzy krakowskich projekcji interpretują wizualnie wiersze, opierając się na dynamicznej zmianie treści, w czasie, w przestrzeni, rytmie i z wykorzystaniem światła jako medium. Przykładem realizacji jest np.: *Metafizyka* Wisławy Szymborskiej zrealizowana we współpracy Fundacji Sztuki Nowej Znaczący Się i Polsko-Japońskiej Wyższej Szkoły Technik Komputerowych z KBF na 3. Festiwalu Miłosa w 2013 roku. Na festiwalach literackich, a także w kontekście promocji książek krakowskich wydawców odbywają się projekcje fragmentów poezji i prozy, wizualizacje literackie w mieście. Na rogu ulicy Brackiej i Rynku Głównego odbywa się od kilku lat stała całoroczna projekcja wierszy pisanych przez uczestników zalogowanych na specjalnej platformie *e-multipoetry now*. Każdego dnia wiersze po polsku i angielsku czytają tysiące przechodniów. Projekt prowadzony jest przez instytucje kultury w Polsce, Niemczech, Francji,

Włoszech, Hiszpanii i Grecji. Jego pomysłodawcą jest Michał Zabłocki wykładowca Studium Literacko-Artystycznego przy UJ w Krakowie (najstarszej w Polsce szkoły kreatywnego pisania), autor wielu tomików wierszy, popularnych blogów, tekstów piosenek i multimedialnych poetyckich inicjatyw.

Zintegrowany system oznaczania literackości Krakowa

Działanie systemu zakłada identyfikację miejsc związanych z literackim dziedzictwem miasta oraz jego współczesnym życiem literackim. Tabliczki informacyjne z kodami QR (Quick Response), czipami NFC (Near Field Communication) i identyfikacją AR (Augmented Reality) pozwolą mieszkańcom i turystom na błyskawiczny dostęp do internetowych źródeł na temat danego miejsca. Cele projektu są dwojakie: po pierwsze, zostanie zbudowana pierwsza tego rodzaju kompletna baza informacji o literackich miejscach w Krakowa, która umożliwi nie tylko odkrywanie przez mieszkańców literackiej tożsamości ich sąsiedztwa, ale również – dzięki ścisłej współpracy z pracownikami akademickimi – zainspiruje historyczne badania nad literackim dziedzictwem miasta; po drugie, powstanie w ten sposób **nowoczesny produkt turystyczny**, który przyczyni się do poszerzenia oferty i rozwoju przedsiębiorstw branży turystycznej (restauracji, kawiarni, pubów, hoteli etc.).

Rozpoczęcie realizacji zintegrowanego systemu oznaczania literackości Krakowa zostało zaplanowane na 2015 rok. Projekcje realizowane stale i cyklicznie w ramach wydarzeń literackich. Projekt zostanie sfinansowany ze środków samorządowych i ministerialnych.

Rozwijanie programów stypendialnych

Realizacja programów stypendialnych jest jednym z najważniejszych czynników rozwoju życia literackiego w Krakowie. Dzięki obecności zagranicznych twórców w mieście oraz umożliwianiu lokalnym twórcom wizyt w miastach partnerskich dokonuje się wymiana międzykulturowa, która sprzyja ożywianiu dialogu, większej otwartości kulturowej oraz – co ważne z perspektywy lokalnej – wpływa na poszerzenie formuł literatury oraz życia literackiego. W Krakowie realizowanych jest kilka stałych programów stypendialnych w dziedzinie literatury, spośród których większość związana jest z działalnością Stowarzyszenia Willa Decjusza i pobytami rezydencjonalnymi pisarzy przybywającymi tam w ramach różnych programów.

Kraków przewiduje **umacnianie istniejących programów**, m.in. dzięki ich wzmacnianiu finansowemu oraz integrowaniu z pozostałymi aktywnościami literackimi w mieście (obecność stypendystów w programach festiwalu literackich, współorganizacja warsztatów kreatywnego pisania). Przewidywane jest także utworzenie kilku nowych programów stypendialnych.

Program stypendialny dla tłumaczy literatury polskiej, umożliwiający pracę w literackim centrum kraju, dysponującym ogromnym zapleczem bibliotecznym i archiwalnym, wzmocni pozycję literatury polskiej za granicą oraz przyczyni się do wymiany międzykulturowej dzięki transferowi wiedzy.

Realizacja programu stypendialnego dla tłumaczy rozpocznie się w 2014 roku we współpracy z Katedrą UNESCO do Badań nad Przekładem i Komunikacją Międzykulturową oraz instytucjami kulturalnymi działającymi w Krakowie (Instytut Cervantesa, Goethe-Institut, British Council etc.). Projekt w głównej mierze będzie finansowany ze źródeł samorządowych, z udziałem finansowym partnerów oraz podmiotów komercyjnych (wydawnictwa i agencji literackich), a także międzynarodowej sieci HALMA.

Wyzwaniem dla współpracy Miast Literatury UNESCO jest **stworzenie wspólnego systemu stypendialnego**, umożliwiającego wymianę doświadczeń i transfer wiedzy. Obok stypendiów rezydencyjnych dla pisarzy istotna jest wymiana na poziomie instytucjonalnym, pozwalająca integrować lokalne strategie rozwoju literatury i przemysłów kreatywnych z nią związanych. W tym celu planowana jest realizacja **programu wymiany młodych menadżerów literackich w ramach sieci Miast Literatury UNESCO**. Program zakłada coroczne cykliczne wizyty studyjne menadżerów i promotorów podczas najważniejszych wydarzeń literackich organizowanych w danym mieście. Uczestnicy programu będą rekrutowani spośród działających w miastach instytucji kultury i organizacji pozarządowych. Selekcja kandydatów będzie dokonywana na poziomie międzynarodowym.

Realizacja programu będzie uzależniona od pozyskania środków finansowych z programu Unii Europejskiej Kreatywna Europa oraz środków dodatkowych pozyskiwanych przez każdego z uczestników.

Rozwijanie związków literatury z prawami człowieka

Członkostwo Krakowa w ICORN oraz szczególna pozycja geopolityczna zajmowana przez miasto, czyniąca z niego centrum transferu kulturalnego na linii Wschód-Zachód, sprawiają, że miasto

przykłada szczególną wagę do angażowania się w **międzynarodowe działania na rzecz ochrony wolności słowa jako warunku niezbędego funkcjonowania i powstawania literatury**. Pod tym względem kluczowe są wnioski wyciągnięte z obrad Międzynarodowej Konferencji ICORN i PEN International WiPC „Writing Freedom”, która odbyła się w Krakowie w maju 2013 roku: wolność ekspresji jest podstawowym i niezbędnym warunkiem życia literackiego; **literatura odgrywa kluczową rolę w procesach demokratyzacji**; w działaniach na rzecz ochrony praw człowieka niezbędne jest uwzględnianie rozwoju mediów internetowych; ochrona wolności słowa może być efektywna wyłącznie w międzynarodowych sieciach współpracy. Z wyżej wymienionych powodów Kraków planuje podejmowanie działań, które przyczynią się do poszerzania zakresu wolności słowa na świecie oraz promowania i umacniania inicjatyw służących temu celowi.

Kraków chce odgrywać znaczącą rolę jako **miasto promujące idee i działalność ICORN**, a także rozszerzać globalną solidarność poprzez przybliżanie idei tym miastom w Polsce i regionie, których wielowiekowe dziedzictwo i aktualna tożsamość budowane są na wartościach wolności, tolerancji i poszanowania praw człowieka. Dzięki zaangażowaniu dyplomatycznemu Krakowa obecnie prowadzone są rozmowy o włączeniu do ICORN dwóch miast: Wrocławia i Bratysławy.

Nie mniej ważne jest zaangażowanie Krakowa w kontekście regionu Środkowej i Wschodniej Europy. Szczególna sytuacja polityczna państw tego regionu sprawia, że niezbędne jest stworzenie odpowiedniej **platformy konsultacji i współpracy na poziomie samorządowym**. Z tego powodu po pierwsze przewiduje się wzmocnienie wspólnych inicjatyw grupy wyszehradzkiej, w co angażuje się Stowarzyszenie Willa Decjusza, a po drugie poszerzenie tej platformy i stworzenie szerokiej koalicji na rzecz wolności słowa na linii: Kraków-Bratysława-Praga-Budapeszt-Wilno-Lwów-Mińsk. Doskonałe kontakty Krakowa z władzami samorządowymi oraz instytucjami literackimi (m.in. PEN) w wymienionych miastach pozwalają liczyć na powstanie i realizację wspólnej strategii w tym zakresie.

Kraków chce także odegrać rolę istotnego centrum animowania dyskusji na temat praw człowieka, wolności słowa i literatury w skali globalnej. Z tego powodu w ścisłej współpracy z Polskim PEN Clubem prowadzone są działania na rzecz wyboru Krakowa na organizatora **Światowego Kongresu PEN International w 2016 roku**.

Realizacja powyższych założeń to proces długotrwały. Projekt realizowany będzie z szerokim gronem partnerów, m.in. Instytutem Adama Mickiewicza, Pen International, polskim MSZ, Międzynarodowym Centrum Kultury, Willą Decjusza. KBF będzie także aplikował do programów unijnych na lata 2014-20 – Budowanie Pozycji Małopolski w Międzynarodowych Sieciach Współpracy.

Zacieśnianie współpracy międzynarodowej w dziedzinie literatury

Tożsamość Krakowa jako miasta literatury ufundowana jest na wielowiekowej wymianie kulturalnej z państwami europejskimi i licznych związkach z krajami pozaeuropejskimi, możliwymi dzięki kulturowanej w mieście tradycji otwartych bram. Nie ulega wątpliwości, że **rozwój Krakowa w ramach Sieci Miast Kreatywnych UNESCO stanowiłby naturalną konsekwencję dotychczasowych działań** oraz otwierałby przed miastem wiele nowych możliwości.

Współpraca z siecią Miast Literatury UNESCO, która została zapoczątkowana ściśle w 2010 roku po rozpoczęciu procesu przygotowań do złożenia aplikacji do UNESCO, swoją kulminację miała w 2012 roku podczas konferencji „Kreatywne miasta i regiony”, która zgromadziła nie tylko przedstawicieli Miast Literatury UNESCO, ale również miast aplikujących o ten tytuł oraz wielu innych ośrodków miejskich o silnej tożsamości literackiej. Wnioski obrad konferencyjnych wskazywały na **ogromne możliwości rozwoju międzynarodowej współpracy w dziedzinie literatury**, ale uświadamiały również istotne przeszkody, które powinny być uwzględniane w opracowywaniu wspólnych projektów (różnice polityczne i społeczne, odmienne systemy administracyjne i standardy prawne, różnorodność struktur organizacyjnych).

W związku z tym bez wątpienia najważniejszymi elementami współpracy Miast Literatury UNESCO powinny być **wymiana informacji i transfer wiedzy między poszczególnymi ośrodkami**. Służyć temu mogą regularne spotkania przedstawicieli miast podczas konferencji i spotkań roboczych, stworzenie wspólnej platformy służącej wymianie informacji o prowadzonych aktywnościach i wzajemne wsparcie w dziedzinie literackich produktów turystycznych. Wśród planowanych przez Kraków projektów służących realizacji tych celów należy wymienić program wymiany młodych menadżerów literackich (por. punkt 7) oraz program pasm Miast Literatury UNESCO podczas festiwalu literackich (por. punkt 4).

Współpraca międzynarodowa w dziedzinie literatury obejmuje również aspekt praw człowieka (por. punkt 8) oraz wymiany międzykulturowej (por. punkt 7). Kraków planuje realizację stawianych sobie w tych obszarach celów również we współpracy z miastami partnerskimi. Nie mniej istotne jest **mediowanie między sieciami współpracy międzynarodowej, w których Kraków już funkcjonuje, a miastami Polski i regionu** dysponującymi potencjałem kulturalnym. Z tego powodu miasto wspiera koncepcyjnie starania m.in. Katowic, Wrocławia czy Lwowa w tworzeniu spójnych strategii rozwoju kultury, mogących skutkować aplikowaniem do Sieci Miast Kreatywnych UNESCO.

Realizacja powyższych założeń to proces długotrwały. Projekt realizowany będzie z szerokim gronem partnerów, m.in. Instytutem Adama Mickiewicza, Pen International, polskim MSZ, Międzynarodowym Centrum Kultury, Willą Decjusza. KBF będzie także aplikował do programów unijnych na lata 2014-20 – Budowanie Pozycji Małopolski w Międzynarodowych Sieciach Współpracy.

Edukacja literacka

Kluczowym elementem rozwoju literatury w Krakowie jest umacnianie zasobów edukacyjnych związanych z literaturą, zarówno na poziomie szkolnictwa powszechnego, jak i akademickiego. Silne powiązanie literackiej tożsamości miasta z programami nauczania oraz wykorzystanie istniejącego potencjału edukacyjnego dla tworzenia oferty literackiej miasta to dwie strony tej relacji.

Na poziomie szkolnictwa powszechnego (przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły średnie) planowane są działania związane z **uzupełnianiem programów nauczania o elementy lokalnego dziedzictwa literackiego oraz kompetencje związane z literaturą i piśmiennictwem**. W ramach ścisłej współpracy Kuratorium Oświaty, Wydziału Edukacji UMK, szkół publicznych, ośrodków akademickich oraz wybranych organizacji pozarządowych powstanie zintegrowana oferta kursów ponadprogramowych dla dzieci i młodzieży, uwzględniająca m.in. zagadnienia historii literatury Krakowa, współczesnego życia literackiego, kompetencji literackich i czytelniczych. Dodatkowe działania w postaci regularnych warsztatów prowadzone będą we współpracy z bibliotekami publicznymi oraz dzielnicowymi ośrodkami kultury.

Wyzwaniem na poziomie kształcenia akademickiego jest **współpraca uczelni wyższych z samorządem i biznesem** w tworzeniu innowacyjnych programów

studiów I, II i III stopnia, pozwalających kształcić kadry dla rozwijających się w mieście przemysłów kreatywnych związanych z literaturą. Wzorem flagowego kierunku *edytorstwo* prowadzonego na UJ, łączącego wiedzę historyczną i teoretyczną z umiejętnościami warsztatowymi, w którego realizacji biorą udział zarówno pracownicy naukowi, jak pracownicy wydawnictw i drukarni krakowskich, inspirowane będą kolejne kierunki umożliwiające studentom **nabywanie praktycznych umiejętności** niezbędnych w pracy zawodowej, m.in. geografia literacka (por. punkt 2).

Również we współpracy z uczelniami wyższymi rozwijane będą **programy kreatywnego pisania**. Obecnie działające w Krakowie Studium Literacko-Artystyczne ma status studiów podyplomowych na UJ. Wyzwaniem, wymagającym współpracy uczelni, samorządu oraz Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego RP, jest stworzenie programu i otwarcie studiów II stopnia na kierunku *kreatywne pisanie* (wzorem programów funkcjonujących na uniwersytetach w Iowa City i Norwich). Powstanie tego kierunku studiów, pozwalającego na nabywanie kompetencji nie tylko literackich, ale również językowych, piśmienniczych i retorycznych, stanowiłoby istotny element tworzenia zaplecza dla rozwoju przemysłów kreatywnych związanych z literaturą w Krakowie.

W ramach projektu eMultipoetry stworzona została internetowa, międzynarodowa i wielojęzyczna przestrzeń dla poezji – nie tylko tej „wysokiej” i uznanej. Serwis umożliwia użytkownikom systematyczne pisanie i tłumaczenie wierszy na takim poziomie, na jakim aktualnie się znajdują, z możliwością doskonalenia własnych zdolności i łatwego nawiązywania współpracy i wymiany międzynarodowej. Projekt

skierowany jest zarówno do indywidualnych użytkowników w dowolnym wieku, jak i do osób prowadzących zajęcia z tzw. creative writing oraz kursy tłumaczeniowe. Przy pomocy narzędzi zawartych w serwisie można zakładać swoje profile, publikować wiersze, tłumaczyć je, komentować i oceniać twórczość innych osób, pisać wiersze w specjalnie skonstruowanych grach internetowych, współtworzyć grupowe wiersze online pod kierunkiem moderatorów na specjalnie stworzonych czatach. Można także tworzyć grupy zainteresowań oraz zamknięte grupy studenckie, które pod okiem wykładowców doskonalą techniki pisarskie w różnych gatunkach wiersza i prozy. W oparciu o portal powstały warsztaty poetyckie prowadzone przez Michała Zabłockiego oraz duży projekt pod nazwą „Szkola Poetów”. Miasto będzie stale obecne przy tej inicjatywie wspierając ją promocyjnie i finansowo.

W ramach powstającego Forum Literatury Kraków powołany zostanie także **Inkubator literacki** – program aktywizujący debiutantów i młodych twórców, przygotowujący ich do zawodu pisarza poprzez organizowanie kursów kreatywnego pisania, organizowanie klubów młodej krytyki, przygotowującego adeptów pisarstwa do pracy nad sobą także pod kątem funkcjonowania na rynku książki (kontakty z wydawcami, warsztat pisarza w kontakcie z mediami, komunikacja). Uzupełniającymi działaniami będą cykliczne warsztaty pisania dla debiutantów oraz młodych twórców, prowadzone przez pisarzy polskich i zagranicznych, oraz warsztaty dla animatorów działań literackich.

Realizacja projektów ze środków NGO's przy wsparciu władz samorządowych w ramach projektów ofert kulturalnych, promes wieloletnich, a także z programu RFL i MLK.

Perspektywy realizacji programu

Ramowy harmonogram prac

- marzec-lipiec 2013: aktualizacja wniosku UNESCO i równoczesne rozmowy na temat integracji budżetu;
- 31 lipca 2013: złożenie aktualizacji wniosku do UNESCO;
- Oczekiwanie na decyzję UNESCO;
- Wrzesień 2013: powołanie przez Prezydenta Krakowa Rady Miasta Literatury i rozpoczęcie prac nad strategią miasta literatury i programem MLK na lata 2014-2016;
- marzec-grudzień 2013: prace nad stworzeniem studium funkcjonalnego Forum Literatury, tworzenie grupy doradczej i lobbng w MKiDN oraz Ministerstwie Rozwoju Regionalnego;
- listopad 2013: Powołanie Regionalnego Funduszu Literatury;
- Grudzień 2013: Ogłoszenie strategii Miasta Literatury wraz z programami konkursowymi;
- Styczeń 2014: Rozstrzygnięcie 1. konkursu ofert i realizacja projektów wyłonionych w programie.

Propozycje finansowania

Ze względu na coroczną pracę nad budżetem miasta i województwa małopolskiego zakłada się utrzymanie poniższego modelu finansowania w perspektywie 2014-16.

PROGRAM MIASTA LITERATURY I REGIONALNY FUNDUSZ LITERATURY – finansowanie w 2014

- 600 000 PLN – środki celowe KBF na realizację festiwalu literackich;
- 300 000 PLN – środki KBF pozyskiwane w konkursach MKiDN głównie z programów *promocja czytelnictwa*;
- 500 000 PLN – środki dodatkowe Gminy Miejskiej Kraków z przeznaczeniem na Regionalny Fundusz Literatury;
- 500 000 PLN – środki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego z przeznaczeniem na Regionalny Fundusz Literatury;
- 500 000 PLN – środki MKiDN z przeznaczeniem na Regionalny Fundusz Literatury;
- Łącznie: 2 400 000 PLN na realizację programu KML w 2014
- Łącznie 7 200 000 PLN na realizację programu KML w l. 2014-16

DODATKOWO W DYSPOZYCJI WYDZIAŁU KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO MIASTA KRAKOWA

- 200 000 PLN – dofinansowanie wydawnictw
- 11 261 000 PLN – działalność bibliotek samorządowych Miasta
- 2, 187 000 PLN – działalność Śródmiejskiego Ośrodka Kultury
- 600 000 PLN – z przeznaczeniem na działalność willi Decjusza, w tym ICORN
- 200 000 PLN – z przeznaczeniem na Noc Poezji
- 528 000 PLN – z przeznaczeniem na Bibliotekę Piosenki Polskiej
- 100 000 PLN – ogółem wydatkowane środki finansowe na wypłacanie nagród
- 48 000 PLN – stypendia twórcze Miasta Krakowa

- Razem 15 124 000 PLN

DODATKOWO W DYSPOZYCJI DEPARTAMENTU KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Ok. 13 000 000 PLN w tym większość, ok. 10 300 000 na działalność Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Krakowie (dane na lata 2012-13)

Powyższe zestawienie nie uwzględnia kosztów uruchomienia Forum Literatury, a zatem środków inwestycyjnych MKiDN i Miasta Kraków związanych z powstaniem Forum Literatury.

Szacowana wartość inwestycji ok. 40 000 000 PLN w latach 2014-2020.

6. DODATEK

Dzieje literatury i drukarstwa
w Krakowie

965/966 – pierwsza historyczna wzmianka pisana o grodzie pod nazwą Kraków („Kraku”, „Karako”) autorstwa Ibrahima ibn Jakuba.

1044 – powstanie **najstarszego klasztoru** na ziemiach polskich (w Tyńcu): w klasztorze oo. benedyktynów powstaje skryptorium, w którym przepisywane są księgi (podobne znajduje się w tym czasie przy katedrze wawelskiej).

1112 – przebywający w Krakowie cudzoziemiec, nazwany później Gallem Anonimem, rozpoczyna pracę nad **pierwszą polską kroniką** – była to *Chronica Polonorum*.

1220 – biskupem krakowskim zostaje Iwo Odrowąż, właściciel **najstarszej biblioteki prywatnej** w Polsce, którą w testamencie przekazuje katedrze wawelskiej.

1364 – powołanie do życia **Akademii Krakowskiej** (późniejszy Uniwersytet Jagielloński) i jej odnowienie w 1400 roku. Kraków staje się centrum życia literackiego. Jego rangę polityczną i kulturalną potwierdzało krążące w XV w. przysłowie: „Gdyby nie było Rzymu, Kraków tedy byłby Rzymem”.

1453-1455 – powstaje *Biblia królowej Zofii*, **najstarsze tłumaczenie Starego Testamentu** (a być może całego Pisma Świętego, jednak z zabytku zachował się tylko pierwszy tom) na język polski.

1473 – w krakowskiej drukarni Kasptra Straubego ukazują się kalendarz astronomiczny, **pierwsze wydawnictwo drukowane** w Polsce. Dzięki niemu drukarstwo dotarło do Krakowa wcześniej niż do Wielkiej Brytanii (1476 r.).

1475 – w tej samej drukarni powstaje **pierwsza książka drukowana** w Polsce, *Explanatio in Psalterium* Juana de Torquemady.

1489 – Konrad Celtis, niemiecki humanista związany z Akademią Krakowską zakłada Sodalitas Litteraria Vistulana – **pierwsze stowarzyszenie literackie** w Polsce, wzorowane na rzymskich akademiach, skupiające renesansowych humanistów (także kobiety). Należeli do niego „łacińscy poeci” renesansu, także cudzoziemcy, m.in.: Wawrzyniec Korwin, Filip Kallimach, Jan Ursinus, Joannes Aesticampianus, Wojciech Brudzewski, Szwajpolt Fiol.

1503 – drukarz Kasper Hochfeder sprowadzony z Metz przez kupca i księgarza **Jana Hallera** zakłada pierwszą stałą typografię. W latach 1505-1525 wydaje pod szyldem Hallera

około 250 druków, między innymi pierwszy tekst w języku polskim – w 1506 roku *Bogurodzica* zamieszczona zostaje w *Statucie Jana Łaskiego*. Pierwszą książką wydrukowaną w języku polskim jest *Historia umęczenia Pana naszego Jezusa Chrystusa*, wydana przez tamże w 1508 roku. Już w pierwszej połowie XVI wieku w Krakowie działają wielkie oficyny: oprócz Hallera, także **Floriana Unglera** i **Wolfganga Lerna**, **Hieronima Wietora** czy **Marka Scharffenberga**. W drugiej połowie XVI wieku liczba drukarni wzrasta do dziewięciu. Wybitny historyk miasta, Karol Estreicher senior podaje, że w XVI wieku w Polsce wydano 10 tys. druków, a do końca XVIII w. istniało w Polsce 500 drukarni.

1530 – powstanie w Kazimierzu, który był wówczas nie dzielnicą Krakowa, a odrębnym miastem, **pierwszej w Europie Środkowej drukarni hebrajskiej** braci Haliczów

1561 – wydanie (w drukarni Szarffenbergerów) *Biblii Leopoldy*, **pierwszego polskiego, drukowanego i kompletnego przekładu Biblii**. To szczytowy okres renesansu, na dworze Zygmunta Augusta II działają najwybitniejsi poeci tej epoki: Andrzej Frycz Modrzewski, Łukasz Górnicki i Jan Kochanowski, który podczas pobytu na dworze pisał swoje słynne *Fraszki*.

1698 – ukazuje się **pierwszy w Polsce miesięcznik literacki „Mercurius Polonicus”**.

1781 – rozpoczyna działalność **pierwszy w Krakowie, a drugi w Polsce** stały, publiczny i zawodowy teatr, który z czasem zyskał miano **Starego Teatru**.

1791 – Jan Antoni Maj otwiera Gabinet do Czytania Otwartego, **pierwszą wypożyczalnię książek i czytelnię** (600 dzieł, głównie polskich, oraz czasopisma).

1890 – wielkie wydarzenie patriotyczne: pogrzeb Adama Mickiewicza na Wawelu – rocznice związane z twórcami polskiej literatury i języka miały łączyć literatów z rozbitego przez zaborców na trzy części państwa.

1897-1900 – batalia o Młodą Sztukę na łamach pisma „Życie” – ukazujące się tu głośne manifesty młodego pokolenia twórców – m.in. słynne „Confiteor” Stanisława Przybyszewskiego – dały początek modernizmowi w Polsce. W tym czasie w Krakowie piszą: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Stanisław Korab-Brzozowski, Tadeusz Miciński, Jerzy Andrzej Kisielewski, Stanisław Wyspiański.

1901 – wydanie i premiera w Teatrze Miejskim dramatu **Stanisława Wyspiańskiego** *Wesele*; w kolejnych latach premiery innych wielkich

dramatów Wyspiańskiego: *Wyzwolenia*, *Sędziów*, *Achillesa*, *Bolesława Śmiałego*, *Nocy listopadowej*. Na placu Szczepańskim powstaje Pałac Sztuki, siedziba Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych.

1922–1927 – działa grupa **Awangarda**

Krakowska (Jan Brzękowski, Jalu Kurek, Tadeusz Peiper, Julian Przyboś, Adam Ważyk), skupiona wokół czasopisma „Zwrotnica. Kierunek: sztuka terażniejszości”. Drukują w nim m.in.: Tzara i Marinetti, publikowane są przekłady Cendrarsa, Majakowskiego, Jesienina.

1933 – ustanowienie **nagrody literackiej miasta Krakowa**.

1945 – na ulicy Krupniczej powstaje **Dom Literatów**, który stanie się „drugim domem” dla najbardziej znanych polskich pisarzy, m.in.: Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, Wisławy Szymborskiej, Sławomira Mrożka, Stanisława Dygata; ukazują się pierwsze numery „Dziennika Polskiego”, „Tygodnika Powszechnego” i „Przekroju”. Powstaje Polskie Wydawnictwo Muzyczne.

1956 – powstanie **Piwnicy Pod Baranami** – legendarnego kabaretu literackiego, którego współzałożycielem był legendarny Piotr Skrzynecki.

1968 – Na przełomie lat 60. i 70. XX wieku Kraków stał się najważniejszym, obok Poznania, ośrodkiem ruchu nowofalowego. Przyczyniła się do tego grupa literacka **Teraz**, którą stworzyli **Adam Zagajewski**, **Stanisław Stabro**, **Leszek Aleksander Moczulski** i inni. Do nurtu zaliczana jest także, debiutująca w 1961 roku **Ewa Lipska**.

1975 – pierwsza odsłona Międzynarodowego Festiwalu Teatrów Alternatywnych – **Krakowskie Reminiscencje Teatralne**. Jest to najstarsza w Polsce tego rodzaju impreza teatralna, a zarazem najważniejszy coroczny przegląd dokonań polskiego i światowego teatru alternatywnego.

Na przełomie lat 80. i 90. Kraków staje się ośrodkiem działalności alternatywnego ruchu literackiego skupionego wokół pisma „brulion” (wydawanego od 1986 r.) – na jego łamach publikują m.in. Marcin Świetlicki i Marcin Sendek. To lata niezwykłego rozwoju badań literackich i krytyki. Na Uniwersytecie Jagiellońskim wpływ przemian politycznych i przemian świadomości na literaturę analizują Jerzy Jarzębski, Stanisław Jaworski, Stanisław Balbus, Aleksander Fiut, Stanisław Stabro, Marian Stala, Ryszard Nycz, Marta Wyka.

1993 – po powrocie z emigracji **Czesław Miłosz** wybiera Kraków na swoje miejsce zamieszkania. Zostaje honorowym obywatelem Krakowa; a w drugiej połowie lat 90. do Krakowa przenosi **wydawnictwo a5** Ryszard Krynicki. Powstaje

wydawnictwo GREG. „Tygodnik Powszechny” po raz pierwszy przyznaje **Medal Św. Jerzego**, którego laureatem zostaje ks. Arkadiusz Nowak.

1996 – Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury otrzymuje krakowska poetka **Wisława Szymborska**; **Sławomir Mrożek** wraca z emigracji i osiada w Krakowie; zorganizowane zostają **I Targi Książki w Krakowie**. Powstaje Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

1997 – **Rok Poezji** – zorganizowany w ramach pięcioletniego Festiwalu Kraków 2000. Patronat nad jego wydarzeniami obejmuje dwoje polskich Noblistów: Wisława Szymborska i Czesław Miłosz. Odbywa się pierwsze **Spotkanie Poetów Wschodu i Zachodu**.

2002 – pierwsza edycja **Małopolskich Dni Książki „Książka i róża”**. Pierwsza odsłona **Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego Dedykacje**. Po dwudziestu latach pobytu za granicą do Polski wrócił na stałe **Adam Zagajewski** – zamieszkał w Krakowie, w którym w młodości studiował.

2004 – powstaje narodowa instytucja kultury **Instytut Książki**. W Willi Decjusza po raz pierwszy zostaje wręczona **Nagroda im. Sergio Vieira de Mello, Wysokiego Komisarza NZ ds. Praw Człowieka w latach 2002-2003**. Jej laureatem został Tadeusz Mazowiecki, pierwszy premier III Rzeczypospolitej (1989-1991).

2005 – tygodnik „Przekrój” rozpoczyna przyznawanie nagrody „**Fenomeny Przekroju**”. Pierwszym laureatem nagrody zostaje Sławomir Mrożek. Instytut Książki w Krakowie rozpoczyna akcję **4 Pory Książki** – cykl festiwali odbywających się na przestrzeni całego roku (Pora Poezji, Festiwal Literatury Popularnej, Pora Prozy, Festiwal Kryminału). Stowarzyszenie Sezony Teatralne inicjuje festiwal teatralny **Dramaty Narodów**, odbywający się co dwa lata. W maju odbywa się także **I Światowy Kongres Tłumaczy Literatury Polskiej**, w którym uczestniczy blisko 180 osób z całego świata: Instytut Książki przyznaje po raz pierwszy nagrodę Transatlantyk dla najwybitniejszego promotora literatury polskiej za granicą, jej laureatem zostaje Henryk Bereska.

2006 – Sacha Pecaric kończy **pierwsze powojenne tłumaczenie Tory** z języka hebrajskiego na język polski.

2009 – w Krakowie debiutują dwa wielkie, międzynarodowe wydarzenia literackie: **Festiwal Czesława Miłosza** oraz **Conrad Festival**.

2010 – Kraków rozpoczyna starania o tytuł Miasta Literatury UNESCO. W czerwcu ma także miejsce **Festiwal Literacki Ha!wanguardia**, skupiający się na projektach niekomercyjnych, takich jak: liberatura, hiperteksty, cyberpoezja,

story-art, poezjografia, remiksy literackie. We wrześniu odbywa się **Festiwal „Mroźek na XXI wiek”**. Ruszają akcje **Strefa Wolnego Czytania** oraz **Miejsce dla czytelnika** w krakowskich pojazdach komunikacji miejskiej.

2011 – przystąpienie Krakowa do ICORN; **Rok Czesława Miłosza**; historyczna odsłona **Festiwalu Czesława Miłosza**, zorganizowanego w 100-lecie urodzin noblisty, gromadzi blisko 130 poetów, pisarzy, tłumaczy i uczonych. W ramach Festiwalu **Sacrum Profanum** pięcioro polskich kompozytorów młodego pokolenia (Paweł Mykietyn, Agata Zubel, Jagoda Szmytka, Aleksandra Gryka, Wojciech Ziemowit Zych) tworzy utwory muzyczne inspirowane tekstami Czesława Miłosza pod wspólną nazwą *Miłosz Sounds*.

2012 – 1 lutego umiera Wisława Szymborska: pogrzeb poetki przyciąga tysiące osób; powstaje **Fundacja Wisławy Szymborskiej**, która ogłasza Nagrodę Poetycką im. Wisławy Szymborskiej oraz uruchamia „Szufładę Szymborskiej” w oddziale Muzeum Narodowego w Krakowie; rozpoczyna się dwuletni projekt

„**Reading Małopolska**”, w ramach którego Kraków i cały region promują na świecie swoją tożsamość literacką; w październiku na konferencję „Kreatywne miasta i regiony” przyjeżdżają przedstawiciele **Miast LiteratURY UNESCO** oraz wielu innych miast opierających swoją tożsamość na literaturze.

2013 – międzynarodowa konferencja „**Writing Freedom**”, z udziałem przedstawicieli międzynarodowych instytucji ICORN i PEN International; pod hasłem „Ziemia Ulro dzisiaj” odbywa się 3. edycja **Festiwalu Miłosza**, podczas której spotkało się blisko 100 poetów i pisarzy, i w związku z którą wydano 8 nowych tomów poetyckich; **3. Światowy Kongres Tłumaczy LiteratURY Polskiej** z udziałem blisko 200 gości; **Krakowskie Spotkanie Poetów** organizowane przez Adama Zagajewskiego i Edwarda Hirscha; **Jubileusz Ryszarda Krynickiego**, z udziałem pisarzy i przyjaciół poety z całej Polski. **15 sierpnia w Nicei umiera Sławomir Mroźek**: krakowianie żegnają go w czasie uroczystości pogrzebowych 17 września – prochy pisarza spoczęły w Panteonie Narodowym w Krakowie.

Fot. dzięki uprzejmości eMultiPoetry

e-MultiPoetry: projekcje poezji na ul. Brackiej w Krakowie